

Puhuttelu rikoskontrollina

Nuoren huumeiden käyttäjän hallinta ja vastuullistaminen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiologian pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2005
Sanna Rönkä

1	JOHDANTO	3
2	KRIMINAALIPOLITIikka, NUORET, HUUMEET JA PUHUTTELU	6
2.1	Hoitoideologiasta pohjoismaiseen yleisestävyyteen	6
2.2	Nuoret ja rikosoikeudellinen vastuu	7
2.3	Ambivalentti huumeekysymys	11
2.4	Huumeiden käyttörikosuudistus – nuoret puhutellaan	14
3	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT: KRIMINAALIPOLITIikka JA HALLINTA	17
3.1	Kriminaalipolitiikka hyvinvointivaltion murroksessa	17
	3.1.1 <i>Uusi julkishallinto</i>	17
	3.1.2 <i>Uudet painopisteet</i>	19
3.2	Teoreettinen viitekehys: Foucault ja hallinnallisuus	21
3.3	Hallinnan välineet	25
	3.3.1 <i>Edistynyt liberalismi</i>	25
	3.3.2 <i>Hallinnan tekniikat</i>	28
3.4	Tutkimuskysymykset	29
4	TUTKIMUSAINeISTO JA -MENETELMÄT	31
4.1	Aineiston esittely	31
4.2	Menetelmästä	36
4.3	Johdatus analyysiin	39
4.4	Puhuttelun kulku	42
5	PUHUTTELUUN PUHETAVAT JA NUORTEN VASTAPUHE	44
5.1	Valistuspuhe: käytön haitat ja seuraukset	44
5.2	Kasvatuspuhe: huumeiden käyttäminen on väärin	48
5.3	Kontrollipuhe: käyttö on rikos	53
5.4	Tukipuhe: nuoren elämäntilanne ja tulevaisuus	57
5.5	Nuorten vastapuhe	61

6 KOKOAVIA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	66
6.1 Puhutteluiden hallinnallisuus	66
<i>6.1.1 Episteemit, tekniikat ja eetokset</i>	66
<i>6.1.2 Valtaistaminen, vastuullistaminen ja riskit</i>	68
<i>6.1.3 Ekskursio: nuoret hallinnan erityisryhmänä</i>	70
6.2 Käytännön suhde poliittiseen tasoon	72
6.3 Lopuksi	74
LÄHTEET	79
LIITE 1 Puhetapojen tunnistaminen	

1 Johdanto

Valtakunnansyyttäjä antoi syksyllä 2002 ohjeen ensi kertaa huumeiden käytöstä kiinni jääneiden nuorten *puhuttelemisesta*. Tutkielmani aiheena on tämä tuore rikosseuraamusjärjestelmän käytäntö. Ohjeen mukaan syyttäjän pitää järjestää huumeiden käytöstä kiinni jääneelle 15–17-vuotiaalle nuorelle keskustelutilaisuus, jossa mukana ovat nuori vanhempineen, poliisi- ja sosiaaliviranomaisten edustajat ja syyttäjä. Puhuttelussa ”on kyettävä selvittämään nuorelle hänen tekonsa rikollinen luonne ja moitittavuus, selvittämään nuoren elämäntilannetta laajemminkin, hänen suhtautumistaan huumausaineisiin, hänen tulevaisuuden suunnitelmiaan ja nuorelle sopivat ja tarpeen vaatimat jatko-toimenpiteet” (Metsäpelto 2003). Jos nuori on osallistunut puhutteluun asiallisesti, tilaisuus päättyy syyttämättä jättämiseen ja nuori välttää sakot, jotka rikoksesta muuten annettaisiin.

Ohjeen taustana ovat lainvalmistelutekstit, joissa pohditaan keinoja vaikuttaa nuoren käyttäytymiseen. Rangaistuksen sijaan alle 18-vuotiaille arvioidaan toimivammaksi toimenpiteeksi ”asianmukaisesti käytettynä” viranomaisten puhuttelu (LaVM 13/2001). Puhuttelun tavoitteena on herkistää nuori ajattelemaan huumeiden käyttöönsä; puolen tunnin keskustelun ajatellaan ehkäisevän paremmin uusintarikollisuutta kuin pelkän sakkorangaistuksen antaminen. Tavoitteena on, että nuorten huumeiden käyttö loppuu ja että nuori alkaisi ajatella ”huumausaineiden käytön realistisia haitallisia seurauksia” (Metsäpelto 2003).

Tuoreiden nuorisorikostoimikunnan mietinnön (NTK) ja nuorisorikostyöryhmän mietinnön (NTR) viesti on ollut, että nuorten rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää tulee uudistaa ”nopeuttamalla ja parantamalla viranomaiskäsitelyä laadullisesti”. Mietinnoissä painotetaan esimerkiksi nuoren puhuttelemista ja vanhemman mukana oloa prosessin eri vaiheissa. (Ks. NTK, 2003; NTR, 2004.) Puhuttelu siis heijastelee piirteitä, jotka ovat tulossa laajemmin mukaan nuorten seuraamusjärjestelmään. Kriminaalipoliittisten kysymysten lisäksi puhuttelu on osa hallinnolle kiperää huumeekysymystä. Huumeiden käytön ambivalentti asema näyttäytyy myös puhuttelun tasolla: periaatteessa käyttäjiä rangaistaan, mutta käytännössä ongelmakäyttäjiä ja nuoria hoidetaan.

Tutkielman peruslähtökohta on se, etteivät kriminaalipoliittinen keskustelu ja päätöksenteko ole muusta yhteiskunnasta itsenäinen alue, vaan siihen vaikuttavat laajemmat yhteiskunnalliset murrokset ja poliittiset tendenssit. Tämä on ehkä itsestään selvä argumentti, mutta pidän sen auki kirjoittamista tärkeänä, sillä kriminaalipolitiikka ja seuraamusjärjestelmän toiminta ovat sosiologien piirissä vähän tutkittu aihe. Otteeni puhuttelukäytäntöön on konstruktionistinen; kun seuraamusvaihtoehtoja perustellaan käsitteillä sosiaalisten ongelmien syistä ja niiden parhaimmista vähentämiskeinoista, niiden taustalla vaikuttaa erilaisia arvoja ja intressejä (Anttila & Törnudd 1983, 125–126). Tutkielman aiheeseen liittyy paljon jännitteisiä kysymyksiä, joista helpoimpia ei ole nuoren rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaminen. Myös nuorten ja aikuisten kohtaaminen on haasteellista sosiaalisten todellisuuksien erilaisuuksien vuoksi. Huumeet¹ on itsessään paljon tunteita herättävä aihe, eikä ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia siihen, miten niistä pitäisi puhua tai valistaa (vrt. Soikkeli 2002).

Hyvinvointivaltiossa voi tuntua itsestään selvältä ajatukselta, että rikoksen tehneelle nuorelle opetetaan vastuuntunnetta ja häntä kannustetaan elämänhallintaan. Puhuttelussa merkittävää aikaisempaan nähden on se, että ohjaajina on moniammatillinen joukko syyttäjä puheenjohtajanaan ja että nuoren lisäksi paikalla ovat vanhemmat, eli lähikontrolli sidotaan osaksi virallista järjestelmää. Toisaalta kiinnostavaa on, että puhuttelua tehdään *virallisen kontrollin* piirissä: se on osa rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää, vaikka käytäntö päättyy syyttämättä jättämiseen. Tausta-ajatuksena on se, että nuorten rankaiseminen ei ole paras tapa vaikuttaa nuoren elämään. Kun ryhmä viranomaisia pyrkii vaikuttamaan nuoreen, on tärkeää tarkastella sitä, minkälaisin keinoin ja minkä tiedon varassa sitä tehdään, ja millainen kuva muodostuu nuorista tässä prosessissa.

Puhuttelu ei ole lainsäädännöllisesti tarkasti määriteltyä toimintaa, eikä sillä ole – ainaakaan vielä – selkeää asemaa rangaistusjärjestelmässä. Se on rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään liittyvä tuore käytäntö, jota ei ole tutkittu syyttäjäkyselyjä (Kautonen 2003) ja viranomaishaastatteluja (Kekki 2004) lukuun ottamatta. On siis perusteltua ja tärkeää tarkastella puhutteluja sisällöllisesti. Kuvaan ja kartoitan tässä tutkielmassa

---

¹ Tässä tutkielmassa tarkoitan *huumeilla* nimenomaan laissa kiellettyjä huumausaineita. Käytän termejä *huumeiden käyttäjä* tai *huumeiden käyttö* yleiskäsitteinä erottelematta käytön eri tasoja, esimerkiksi sen säännöllisyyttä tai ongelmallisuutta. Näin myös huumeiden kokeilijat ovat niiden käyttäjiä.

12 puhuttelun pohjalta, *mitä puhutteluissa tapahtuu*. Näkökulmani on kriittinen tarkastellessani tuloksia tutkimuskirjallisuuden valossa ja suhteessa puhuttelun tavoitteisiin.

Lisäksi tarkastelen työssäni huumeita kokeilleita *nuoria hallinnan kohteina*. Puhuttelu on hallintaa, vallankäyttöä, jossa nuoren rikolliseen ja päihdekäyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan. Selvitän työssä nuorten ohjaamisen tekniikoita ja taustalla olevia ymmärryksiä huumeiden käytöstä. Tarkastelen tutkielmassani sitä, minkälaisia identiteettejä nuorille puhutteluissa rakennetaan. Kiinnostukseni kohteena on myös *puhuttelun suhde kriminaalipolitiikkaan*. Kuten jo edellä kirjoitin, puhuttelut ovat osa laajempaa muutosta rikosoikeudellisessa ajattelussa. En problematisoi tässä työssä huumeiden käytön rangaistavuutta tai kontrollin tavoitteita sinänsä.

Avaan seuraavassa luvussa puhuttelun yhteiskunnallista kontekstia, eli kriminaalipolitiikan viime vuosikymmenten kehitystä, nuorten asemaa rikosoikeudessa ja suomalaista huume-politiikkaa. Esittelen tarkemmin puhuttelukäytännön taustoja ja tavoitteita. Käsittelem varsin laajasti virallisen kontrollin osuutta (laki ja rikosseuraamusjärjestelmä), sillä kenttä ei ole sosiologille tuttu, eikä myöskään helposti aukeava. Luku toimii myös johdatuksena kontrollipolitiikan nykysuuntauksiin, jotka kytken seuraavassa luvussa hyvinvointivaltion murrokseen. Tämän kolmannen luvun tärkein anti on kuitenkin teoreettisen viitekehyksen esittely; käytän tulkinnassa apuna hallinnan analytiikan tutkimusohjelmaa, joka pohjautuu Michel Foucault'n hallinnallisuuden käsitteeseen. Luvussa neljä esittelen aineiston, joka pääosin koostuu 12 puhuttelusta, ja tutkielmassa käytetyt menetelmät. Luvussa viisi tarkastelen analyysin tuloksia kriittisesti tutkimuskirjallisuuden avulla. Aihepiiriä koskeva tutkimus esitellään siis vasta tässä luvussa. Lopuksi luvussa kuusi pohdin tutkielman tuloksia tarkemmin suhteessa teoreettiseen kehykseen ja vastaan tutkimuskysymyksiin.

2 Kriminaalipolitiikka, nuoret, huumeet – ja puhuttelu

2.1 Hoitoideologiasta pohjoismaiseen yleisestävyyteen

1800-luvun lopulta lähtien vahvistui positivistisen kriminologian suuntaus, joka uskoi rikollisten erottuvan muista ihmisistä biologisten, psyykkisten ja sosiaalisten piirteidensä perusteella (Roshier 1989, 20–22). Erityisestävää² kriminaalipolitiikka perustui näihin uskomuksiin: rikollisia poikkeavuuksia pyrittiin hoitamaan ja ”normalisoimaan”. Tämän niin kutsutun *hoitoideologian* pohja alkoi kuitenkin murentua, kun tutkimusten perusteella huomattiin, että niin sanottujen rikollisten piirteet eivät olleetkaan erilaisia verrattuna muuhun väestöön. (Lappi-Seppälä 2000, 25.) Lisäksi Yhdysvalloissa alkoi viritä 1930-luvulla rikollisuuden sosiologisia selitysmalleja, jotka siirsivät huomion yksilöstä yhteiskuntaan. Näistä tunnetuin lienee Chigagon koulukunnan sosiaalisen disorganisaation teoria: rikollisuutta esiintyi erityisen paljon alueilla, joilla yhteiskunnallinen kontrolli oli heikkoa. (Anttila & Törnudd 1983, 31–33.) Käsitystä poikkeavasta rikollisesta murensivat myös 1960-luvun piilorikollisuustutkimukset, joiden mukaan suurin osa aikuisväestöstä oli tehnyt rikoksen ainakin kerran elämässään jäämättä kuitenkaan siitä kiinni (Lappi-Seppälä 2000, 25–26).

Tutkimusten mukaan hoitolaitokset eivät myöskään onnistuneet parantamaan rikosten tekijöitä. Ongelmallista oli myös oikeusturvan toteutuminen laitoksissa, sillä hoidettavina olevilla ei ollut tietoa hoitopäätösten ja -toimien perusteista (Lappi-Seppälä 2000, 25–26.) Suomessa kritiikkiä esitti muun muassa 1960-luvulla Marraskuun liike, jonka kriittisiä huomioita kirjattiin Lars D. Erikssonin toimittamaan artikkelikokoelmaan *Pakkoauttajat* (1967). Toisaalta joidenkin arvioiden mukaan Suomessa seuraamusjärjestelmän hoidolliset piirteet olivat kansainvälisesti vertailtuna vähäisiä (ks. Lappi-Seppälä 1998, 1293).

Kritiikin seurauksena rangaistusjärjestelmä muutti suuntaa 1960–70-lukujen vaihteessa, ja esimerkiksi Yhdysvalloissa lähdettiin rangaistuksia koventavalle linjalle. Pohjoismaissa kriminaalipolitiikka oli alkanut muuttaa kurssia jo toisen maailmansodan jäl-

keen. Pohjoismaiseksi yleisestäävyydeksi kutsuttu ajattelu sai aineksia sekä sosiologisesta kriminologiasta että niin sanotusta oikeusrealismista. Ensimmäinen painotti sosiaalisten normien merkitystä rikollisuudelle, ja jälkimmäinen korosti rangaistusta moraalina luovana ja vahvistavana välineenä. (Lappi-Seppälä 2000, 26.)

Muista Pohjoismaista poiketen Suomessa rangaistusajattelu muuttui vasta 1960–70-lukujen taitteessa (mt., 28). Kriminaalipolitiikassa alettiin arvostaa ennustettavuutta, yhdenvertaisuutta ja seuraamusten suhteellisuutta; syntyi *uusklassismiksi* kutsuttu suuntaus, johon lisäksi liittyi yleisestäävyyden painottaminen. Keskeinen tavoite oli myös rikoslain humanisoiminen. Uusklassismista rikosoikeuden perustana ja yleispreventiivisyydestä rangaistuksen perusteluna tuli niin sanottu virallinen kanta. (Mt., 103–104.) Rikollisuutta alettiin selittää yhteiskunnallisilla muutoksilla ja kriminaalipolitiikka nähtiin osana laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa (Harrikari 2004, 281). Klaus Mäkelän (1999[1988]), 42) sanoin: ”Hyvinvointivaltion edetessä poliisin, oikeuslaitoksen ja alastoman pakon osuus yhteiskunnallisessa kurinpidossa ja poikkeavuuden sääntelyssä on vähentynyt ja yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitotehtäviä on siirtynyt sosiaali- ja terveystoimelle.”

Suomen rikoslain mukaan hoitoa ei voida määrätä rangaistuksena, vaan hoitotoimet perustuvat vapaaehtoisuuteen. Vastuu hoidosta on sosiaali- ja terveydenhuollolla. Käytännön tasolla raja ei kuitenkaan ole yhtä selvä. Hoitotoimenpiteitä kohdistetaan rangaistuksen sijasta mielenterveys- ja päihdeongelmaisiin ja lastensuojelun toimenpiteitä lapsiin ja nuoriin. (Lappi-Seppälä 2000, 7–8.) Nuorten kohdalla poikkeuksen tekee – puhuttelun lisäksi – muun muassa nuorisorangaistus, jossa yhdistyvät rangaistukselliset elementit ja sosiaalista toimintakykyä edistävät tehtävät (ks. seuraava luku).

2.2 Nuoret ja rikosoikeudellinen vastuu

Suomessa nuorilla on ikänsä takia erikoisasema rikosoikeudessa. Nuorten ei ajatella olevan samalla tavalla vastuussa teoistaan kuin aikuisten, vaan nuorten uskotaan syyll-

² Rikosoikeudellisten seuraamusten katsotaan toimivan yleis- ja erityisestäävästi. Edellisellä tarkoitetaan rangaistusten yhteiskunnan jäsenten lainkuuliaisuutta vahvistavia ja jälkimmäisellä rikoksentehtäviään itseensä kohdistuvia vaikutuksia. (Ks. esim. Anttila & Törnudd 1983, 145–153.)

listyvän rikoksiin pikemminkin harkitsemattomuuttaan ja ymmärtämättömyyttään kuin piittaamattomuudesta lakia kohtaan. Rikosoikeudellisessa mielessä alle 15-vuotiaat ovat *lapsia* ja rikosoikeudellisten toimien sijaan heihin sovelletaan lastensuojelullisia toimia ja vahingonkorvausvastuuta. (Lappi-Seppälä 2000, 216–217.) 15–17-vuotiaat ovat *nuoria henkilöitä*, joihin muun muassa sovelletaan lievempiä rangaistuksia ja toimenpiteistä luopumista eli syyttämättä- ja tuomitsemattajättämistä (Marttunen 2005, ilmestyy).

Rikosoikeusvastuuikärajan laskemisesta on kuitenkin 1990-luvulta lähtien käyty säännöllistä keskustelua mediassa, ja lakialoitteitakin rikosoikeusikärajan alentamiseksi on tehty³. Usein keskustelun herättäjinä toimivat laajaa julkisuutta saaneet yksittäiset nuorten väkivallanteot, jotka synnyttävät vilkasta väittelyä aiheesta ja vaatimuksia rikosoikeuden koventamisesta (Marttunen 2002, 28–29). Asiantuntijat eivät kuitenkaan ole nähneet rikosoikeusvastuuikärajan laskemista tarpeellisena. Ikärajan laskemisehdotuksista huolimatta Suomessa ollaan yksimielisiä siitä, ettei vankila ole sopiva kasvuympäristö rikoksia tekeväälle lapselle (ks. esim. LA 160/2001). Syyntakeisuusikärajaa historiallisesti tarkastelleen Timo Harrikarin (2004, 290) mukaan sanomalehtien sensaatiohakuinen kirjoittelu ja valtiopäivillä esitetyt näkemykset ovat viime vuosina alkaneet vastata toisiaan, kun vielä 1980-luvulla eduskunnassa esitettiin, että lehdistön kirjoittelea alaikäisten rikollisuudesta tulisi rajoittaa.

Suomessa pääasiallinen viranomaisvastuu (rikos)lakia rikkoneiden nuorten sosiaalistamisesta on rikosoikeuden sijaan sosiaaliviranomaisilla (Lappi-Seppälä 2000, 216). Tarja Pösö (1993) on jakanut lasten pahantapaisuuden käsittelyn pohjoismaiseen huoltomalliin ja angloamerikkalaiseen oikeusmalliin. Huoltomallin mukaan lapsen pahantapaisuudessa on keskeistä lapsen tarve tukeen ja hoitoon, kun oikeusmalli painottaa lapsen lainvastaista tekoa itsessään. Pösön luokittelun mukaan huoltomallissa lapsen pahantapaisuuden arvioija on sosiaalityöntekijä lastensuojeluinstituution puitteissa, kun oikeusmallissa arvioija on juristi ja paikkana tuomioistuin. (Mt, 45.) Nyt käynnissä oleva murros näyttäisi sekoittavan entisestään tätä ideaalimallien asetelmaa, kun (esimerkiksi puhuttelussa) sosiaalityöntekijät, poliisit ja juristit alkavat tehdä yhteistyötä. Moniam-

---

³ Viimeksi kansanedustaja Jouni Lehtimäki teki aloitteen rikosoikeusvastuuikärajan poistamiseksi vuonna 2001 (LA 160/2001).

matillisen yhteistyön tärkeyttä painotetaan myös ehkäisevän päihdetyön piirissä (ks. esim. Nuorten huumeiden käytön... 2000).

Huolto- ja oikeusmallin välinen jännite syntyy kahden näkökulman välille: pitäisikö painottaa lapsen yksilöllisiä tarpeita ja oikeutta hyvinvointiin vai onko lapsi paha ja täysin vastuullinen teoistaan. Esimerkiksi Englannissa on alettu painottaa yhä enemmän jälkimmäistä näkökulmaa. 1300-luvulta asti voimassa olleen *doli incapax* -periaatteen mukaisesti alle 10–13-vuotiaita voitiin tuomita rikoksesta vain silloin, kun pystyttiin näyttämään, että lapsi osaa erottaa oikean väärästä. Vuoden 1998 rikoslaisissa periaate hylättiin, eli rikosoikeusvastuun ikäraja siirtyi yksiselitteisemmin 10 ikävuoteen. (Muncie 1999, 255–257.)

Suomessa nuorten rikosoikeudellista sääntelyä pyrittiin uudistamaan jo 1960–70-luvuilla, mutta uudistuksien sisällöistä ei päästy yksimielisyyteen eri valmisteluelimissä. Taustalla oli aikaisemmin kuvailemani törmäys hoitoideologian ja sen kritiikin välillä. Vääntöä käytiin rangaistuksen luonteesta; pitäisikö sen sisältää sosiaalistavia elementtejä vai osoittaa vain teon moitittavuus⁴ (Lappi-Seppälä 2000, 215). 1980-luvulla uudistusten suunnittelua jatkettiin, minkä seurauksena 1990-luvulla kokeiluun otettiin nuorisorangaistus (Marttunen & Takala 2002, 10–14).

Vuodesta 1997 kokeilussa ollut ja vuoden 2005 alussa vakinaistettu nuorisorangaistus muodostaa poikkeuksen rikosoikeuden ja sosiaaliviranomaisten työnjaosta. Nuorisorangaistuksessa rikosoikeudelliseen seuraamukseen on yhdistetty nuorta sosiaalistavia ja kuntouttavia toimenpiteitä. Nuorisorangaistukseen kuuluu valvontatapaamisia, valvonnan alaisena suoritettavia sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Näiden lisäksi nuorisorangaistus sisältää valvonnassa tapahtuvaa työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jos se on tarpeellista tai mahdollista. (Laki nuorisorangaistuksesta.) Marttusen ja Takalan (2002) mukaan nuorisorangaistus on yhdyskuntapalvelun tapaan osoitus kriminaalipoliittisten lähtökohtien joustavuudesta; vaikka uusklassismi korostaa yleisestävyyttä, tämä ei merkitse erityisestävien näkökulmien totaalista hylkäämistä. (Mt., 10–14.)

---

⁴ Moitittavuus on juridinen termi, jolla tarkoitetaan sitä, että teko on moraalisesti ja oikeudellisesti paheksuttava ja tekijää voidaan moittia siitä (Lappi-Seppälä 2000, 38).

Asiantuntijat ovat kaivanneet lisää uudistuksia nuorisorikosoikeuteen, koska on katsottu, että nuoria koskeva lainsäädäntö on vanhentunut ja että se ei tarjoa riittävästi rangaistusvaihtoehtoja nuoremmille ikäryhmille tai huomioi tarpeeksi nuorten erityisasemaa rikosoikeusjärjestelmässä. Uusia toimenpiteitä kaivataan esimerkiksi sille pienelle joukolle nuoria, jolla on pysyvän syrjäytymisen ja rikoskierteen uhka. Huumeiden käytöstä kiinni jääneiden nuorten puhuttelu on osa laajempaa meneillään olevaa rikosoikeudellista uudistusta. Lainsuunnittelun tasolla tavoitteena on vaikuttava, varhainen ja *nopea puuttuminen* nuorten tekemiin rikoksiin. (NTK 2003; NTR 2004). Ajatuksena on se, että rikosoikeudellinen ja rangaistuksia painottava näkökulma ei ole nuorten kohdalla tehokkain, vaan tarvitaan varhaisempia lastensuojelun ja sosiaaliviranomaisten tukitoimia. Asiantuntijat kannattavat laajasti nopeaa puuttumista, jonka uskotaan ehkäisevän parhaiten rikosuralle joutumista. Kritiikkiä on esitetty siitä, että sosiaaliviranomaiset eivät osaa arvioida rikosprosessia ja että heille jää liikaa valtaa puuttua nuoren elämään. (Ks. esim. Nuotio 2004.)

Nuorten rikosseuraamusjärjestelmän uudistusta pohtineen toimikunnan komiteamietintö valmistui keväällä 2003. Nopeuden ja vaikuttavuuden lisäksi mietintö painottaa huomion kiinnittämistä nuoren elämänolosuhteisiin ja niihin tekijöihin, jotka hänen kohdallaan ovat johtaneet rikokseen. Mietinnön mukaan nuoren on saatava tarvitsemaansa tukea prosessin eri vaiheissa ja rangaistuksen on oltava sisällöltään riittävän voimakkaasti hänen elämäänsä vaikuttava. (NTK 2003.) Nähdäkseni edellisellä tarkoitetaan sitä, että nuoren rikollisiin tekoihin pitää puuttua laajemmalla kontrollilla, minkä uskotaan vaikuttavan nuoreen nykyisiä seuraamuksia tehokkaammin.

Puhuttelukäytännön kannalta mielenkiintoisia ovat seuraavat toimikunnan suositukset. Mietinnössä painotetaan nuoren tekemän rikoksen käsittelyn *nopeuttamista* sen kaikissa vaiheissa eli esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Samoin tärkeänä pidetään toimivaa *viranomaisyhteistyötä*, joka paitsi nopeuttaa rikoksen käsittelyä myös parantaa sen laatua. Kun kyseessä on alle 18-vuotias epäilty, pitäisi edistää *vanhempien osallistumista* kuulusteluihin ja oikeudenkäynteihin sekä muihin asian käsittelyvaiheisiin. Puuttumisen vaikuttavuutta alle 18-vuotiaan nuoren tekemään rikokseen tulisi edistää korostamalla *nuoren läsnäolovelvollisuutta* tuomioistuinkäsittelyssä. Laikiin ehdotetaan lisäksi säännöstä, jonka mukaan tuomarin tulisi pitää *puhuttelu* tuomion

antamisen yhteydessä alle 18-vuotiaalle nuorelle. (NTK 2003.) Näillä piirteillä on paljon yhtäläisyyksiä nuorten huumeiden käyttäjien puhuttelun kanssa (ks. luku 2.4). Toimikunnan ehdotusten ja niistä annettujen lausuntojen perusteella nuorisoriikostöryhmä on laatinut ehdotuksen, joka on hallituksen esityksen muodossa. Ehdotus koskee nuorten epäiltyjen rikosasioiden käsittelemistä ja heille tuomittavia seuraamuksia. Edellä esitettyjen toimikunnan painotusten lisäksi työryhmä ehdottaa uudeksi seuraamukseksi nuorisoarestia eli alle 18-vuotiaalle rikoksesta epäillylle määrättävää sähköisesti valvottavaa koti- tai aluearestia (NTR 2004).

2.3 Ambivalentti huumeekysymys

Enemmistö suomalaisista pitää huumeita vaarallisina ja riippuvaisuutta aiheuttavina eikä ole kiinnostunut kokeilemaan niitä itse. Tämä enemmistö kannattaa ankariin rangaistuksiin perustuvaa huumeepolitiikkaa. Myös mediassa korostuvat huumeiden yhteys rikollisuuteen ja käytön riskit. (Partanen 2002, 18.) Tätä kokonaisuutta Juha Partanen (mt.) kutsuu *narkofobiaksi eli huumepeloksi*. Yleisesti ollaan sitä mieltä, että huume-kielteiset asenteet ovat hyvä asia, mutta huumeiden käytön laajettua ne muuttuvat ongelmallisiksi. Seurauksina muuan muassa huumeongelmaisten hoito vaikeutuu, eroja eri huumeiden vaikutusten ja riskien välillä ei tehdä ja ero laillisten ja laittomien päihteiden välillä korostuu esimerkiksi vähättelemällä alkoholin merkittäviä terveyshaittoja. Narkofobia tekee myös aiheen käsittelemisen vaikeaksi sosiaalisissa suhteissa, esimerkiksi perheissä ja työpaikoilla. Sosiaalisessa elämässä seurauksina voi olla käyttäjien leimautumista. Tilanne on ristiriitainen, koska samaan aikaan huumeiden käyttö on yleistynyt 1990-luvulla ja monet nuoret ovat alkaneet suhtautua huumeisiin positiivisesti. (mt., 17–19.)

Suomalaisten varsin vähäinen huumeiden käyttö lisääntyi ensimmäisen kerran 1960-luvulla, niin kutsutun ensimmäisen huumeaallon myötä. Kyse oli paitsi globaalista nuorten kulttuurisesta kapinasta myös yhteiskuntarakenteen muutoksesta. 1970-luvulla huumeiden käyttö väheni samaan aikaan kun viranomaisten asenteet ja rajoitukset kovenivat. (Partanen 2002, 22–23.) Vuonna 1972 säädettiin Suomen huumeainelaki, jonka perusteella syntyi repressiivinen kokonaiskieltopolitiikka eli huumeiden salakuljetuksen, myynnin ja välittämisen lisäksi käyttö ja hallussapito määriteltiin rangaista-

viksi (Tammi 2002, 252–253). Toinen huumeaalto alkoi 1990-luvulla, jolloin huumeiden käytön kasvun mahdollistivat huumetuotannon ja –kaupan kansainvälistyminen (Partanen 2002, 23). Monien arvioiden mukaan tästä ei ole enää paluuta, vaan huumeet ovat tulleet jäädäkseen (ks. esim. Salasuo & Seppälä 2001). Viranomaiset ovat reagoineet käyttäjien määrän kasvuun tekemällä uusia päätöksiä ja lakeja, ja toimimalla asian suhteen niin terveys- ja hoitoalan piirissä kuin rikosoikeudellisesti.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen (1999) mukaan: ”Huumausainepolitiikan tavoitteena on huumausaineiden leviämisen ja käytön ehkäiseminen sekä huumausaineista ja niiden aiheuttamista ehkäisy-, hoito- ja kontrollitoimista koituvien yksilöllisten ja taloudellisten haittojen jääminen mahdollisimman pieniksi.” Vaikka periaatepäätöksen tavoitteeksi ei ole kirjattu keskusteluissa väläyteltyä ”huumeista vapaata yhteiskuntaa”, on Suomen huumausainepolitiikka yksi Euroopan tiukimpia. Partasen mukaan (mt., 25–26) tätä selittää huumeiden käyttäjien marginaalinen asema suhteessa valtakulttuurin huume-kielteisiin asenteisiin. ”Kosketuspintaa näiden kahden maailman välillä on niukasti; käyttäjien läheisten lisäksi sen muodostavat poliisi ja oikeuslaitos, terveys- ja sosiaalihoolto sekä muutamat vapaaehtoisjärjestöt.”

Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti kokonaiskieltopolitiikan ja hyvinvointipolitiikan rinnalle on tullut huumehaittojen vähentämispolitiikka. Käytännön tasolla on alettu painottaa repressiivisiä toimia, kun on lisätty käyttäjien valvontaa; samanaikaisesti on toteutettu haittojen vähentämispolitiikkaa esimerkiksi perustamalla palvelupisteitä huumeiden käyttäjille. Huumeiden käyttäjä nähdään siis samanaikaisesti sekä rangaistavana rikollisena että riskikäyttäytyjänä, jota tulee tukea. (Tammi 2002, 257, 261–263.). Tuukka Tammen (mt.) mukaan suomalainen huume-politiikka on *fragmentoitunut*: huumausainepolitiikasta päättävät useat ministeriöt ja hallinnonalat. Näiden välinen köyden veto on toistaiseksi pystynyt poliittiseen konsensukseen, mutta asetelma on jännitteinen. (Mt., 265–266.)

Huumeiden käytön rangaistavuus ei ole ollut selkeä kysymys suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Kun huumausainelakia säädettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1972, rangaistavuudesta kiisteltiin useaan otteeseen, ja lopulta monien äänestysten päätteeksi käyttö päätettiin kriminalisoida. Samaan aikaan kuitenkin painotettiin toimenpiteistä luopumista käyttäjien kohdalla, koska lain tavoitteena oli keskittyä huumeiden levittä-

jiin. Käytön kriminalisoinnilla oli siis vain periaatteellinen merkitys; sillä haluttiin edistää huumeiden vastaisia asenteita. Aluksi toimenpiteistä luopuminen olikin yleistä, mutta hiljalleen linja muuttui ankarammaksi ja käytöstä seurasi lähes poikkeuksetta sakko-rangaistus. (Kainulainen 2002, 229–230.)

Huumausainerikoksiin liittyvää lainsäädäntöä uudistettiin ensimmäisen kerran vuonna 1994. Tällöin oltiin edelleen sitä mieltä, että huumeiden käytön rangaistavuuden perusteet ovat vankemmat kuin sitä vastustavat näkökohdat. Eduskunnassa kiisteltiin sopivasta rangaistusasteikosta. Monien mielestä huumeiden käytön enimmäisrangaistus, kaksi vuotta vankeutta, oli liian ankara, varsinkin kun maksimirangaistusta ei varsinaisesti edes käytetty tuomitsemisessa, vaan sillä ajateltiin olevan ainoastaan pelotevaikutusta. Rangaistusasteikkoa ei kuitenkaan tuolloin lievennetty. (Mt., 230–233.) Tämä kahden vuoden enimmäisrangaistus poistettiin lopulta vuoden 2001 käyttörikosuudistuksessa (ks. luku 2.4). Nykyisen lain mukaan maksimirangaistus huumeiden käytöstä tai vähäisen määrän hallussapidosta omaa käyttöä varten on kuusi kuukautta vankeutta (rikoslain 50:2a).

Rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä toimenpiteistä luopuminen (syyttämättä ja tuomitsematta jättäminen) perustuu muun muassa teon vähäisyyteen, rikosentekijän nuoruuteen tai seuraamusten kohtuuttomuuteen. Vuoden 1994 uudistuksessa toimenpiteistä luopumista huumausainerikoksissa haluttiin lisätä. Hoitoon sitoutuneiden lisäksi sitä laajennettiin koskemaan huumeiden käyttöä, mutta myös hankkimista ja hallussapitoa omaan käyttöä varten. (Kainulainen 2002, 234–235.) Vuoden 2001 uudistusta esitellään alaluvussa 2.4.

Tarkasteltaessa toimenpiteistä luopumista on Suomen huume politiikan ambivalenttius hyvin näkyvillä. Käyttö on rangaistavaa, mutta sen sijaan suositellaan toimenpiteistä luopumista ja ongelmakäyttäjien hoitoonohjausta. Nykyisen uusklassisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta hoidon ja rangaistuksen yhdistäminen on ongelmallista. Esimerkiksi Pohjoismaissa päihteiden käyttäjille on tarjolla yhä enemmän erilaisia rikosoikeudellisia menettelyjä, joissa yhdistyvät päihdehoito- ja kontrollitoimenpiteet, mutta ”yhdessäkään maassa ei ole selkeää, yhtenäistä strategiaa rangaistuksen ja hoidon yhdistämiseksi” (Ólafsdóttir 2001, 5–6).

2.4 Huumeiden käyttörikosuudistus – nuoret puhutellaan

Huumausaineen käyttörikosuudistusta koskeva laki tuli voimaan 1. syyskuuta 2001. Tuolloin lakiin lisättiin uusi rikostunnusmerkistö nimellä *huumausaineen käyttörikos* (HE 213/2000). Siihen asti huumausaineen käyttö oli ollut rangaistavaa *huumausainerikoksena*, josta rangaistus oli sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Kahden vuoden enimmäisrangaistuksen takia siitä ei voitu määrätä sakkoa rangaistusmääräysmenettelyssä eli poliisin kiinnijäämishetkellä antamana⁵. Tuomioistuinkäsittely nähtiin raskaaksi menettelyksi, ja lisäksi se vaikeutti *nopeaa puuttumista* huumeiden käyttöön. Hallituksen esityksen mukaan ”nopealla puuttumisella on merkitystä erityisesti huumausaineita mahdollisesti vasta kokeilevien nuorten kohdalla”. Nähtiin, että vanha menettely saattoi myös johtaa siihen, että menettelyn raskauden takia syyttäjät saattoivat jättää joskus syytteen nostamatta. Lisäksi alueellisesti ja syyttäjakohtaisesti kirjavaa syyttämättä jättämiskäytäntöä haluttiin yhtenäistää. Erityisesti haluttiin painottaa tekijän hoitoon *hakeutumista* toimenpiteistä luopumisen ehtona, mitä ei aikaisemmin ollut käytännössä tapahtunut lainkaan, koska käyttäjältä oli edellytetty hoitoon *sitoutumista*. Myös hoitoon hakeutumisen onnistumiseksi nähtiin nopean sakuksen – tuomioistuin­käsittelyn sijaan – olevan välttämätöntä. (HE 213/2000.)

Lakivaliokunnassa hallituksen esitys meni läpi melkein sellaisenaan. Lakivaliokunnassa lakiin lisättiin kohta, jonka mukaan hoitoon hakeutumisen lisäksi toimenpiteistä voidaan luopua, jos ”rikosta on huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne sekä olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä” (rikoslain 50:7). Huumeita kokeilleen nuoren teon voidaan tulkita täyttäneen ”vähäisen rikoksen” määritelmän.

Valtakunnansyyttäjä⁶ antoi 11. syyskuuta 2002 syyttäjille yleisen ohjeen ”Seuraamuk­sen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta” (VKS:2002:3). Ohjeen mukaan tarvitaan selväpiirteiset seuraamus- ja menettelykategoriat, jotta lainsäädännön tavoitteet ja tausta-arvot voidaan toteuttaa yhdenmukaisesti. Ohjeessa korostetaan, että lainsäätäjä on

⁵ Lain mukaan rangaistusmääräysmenettelyä voidaan käyttää, jos rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoja tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

⁶ Lain mukaan valtakunnansyyttäjä voi antaa yleisiä määräyksiä ja ohjeita, joilla pyritään edistämään syyttäjän toiminnan yhdenmukaisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. (Laki yleisistä syyttäjistä VIITE).

painottanut alle 18-vuotiaiden nuorten ja ongelmakäyttäjien erityisasemaa. Tämän perusteella valtakunnansyyttäjä esittää, että ”huumausaineen käyttöririkoksesta ensimmäisen kerran kiinni jääneelle alle 18-vuotiaalle on säännönmukaisesti järjestettävä *puhuttelutilaisuus* huumausaineen laadusta riippumatta”. Lainvalmisteluasiakirjoista tälle löytyy perusta lakivaliokunnan mietinnöstä:

”Alle 18-vuotiaan kohdalla lastensuojeluviranomaisten toimenpiteet voivat usein olla rangaistusta tarkoituksenmukaisempia. Toimenpiteistä luopuessaan poliisi ja syyttäjä voivat antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen huomautuksen. Viranomaisen puhuttelu, jossa tehdään selväksi teon rikollinen luonne, moitittavuus ja vaihtoehtoiset rikosoikeudelliset seuraamukset, voi olla asianmukaisesti käytettynä tehokas keino puuttua erityisesti nuoren käyttäytymiseen. Viranomaisen puuttumista nuoren käyttäytymiseen on syytä korostaa esimerkiksi kutsumalla puhutteluun nuoren huoltaja.” (LaVM 13/2001.)

Ohjeen mukaan tilaisuudessa on oltava samanaikaisesti paikalla syyttäjä, poliisi, sosiaaliviranomaisten edustaja ja nuoren huoltaja(t).⁷ Tätä kokoonpanoa perustellaan sillä, että puhuttelutilaisuuden pitää olla nuorelle vakuuttava ja siinä tulee selvittää monipuolisesti teon rikollinen luonne ja moitittavuus, nuoren elämäntilanne ja sopivat toimenpiteet. Puhuttelu tähtää syyttämättä jättämiseen ja suulliseen huomautukseen. Jos nuori ei tule paikalle, voidaan esittää rangaistusvaatimus tai nostaa syyte. Näin voidaan tehdä myös, jos puhuttelussa ”– – ilmenee muutoin, ettei toimenpiteistä luopuminen ole tarkoituksenmukainen ratkaisu – –”. (VKS:2002:3.) Valtakunnansyyttäjänvirastossa (VKSV) huumausainerikoksiin liittyvistä kysymyksistä vastuussa olevan valtionsyyttäjän Leena Metsäpellon ja haastattemieni syyttäjien⁸ mukaan tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei nuori osoita puhuttelussa katumusta.

Metsäpelto esitteli eduskunnassa syyskuussa 2003 järjestetyssä Huumeet ja kriminaalipolitiikka -seminaarissa puhuttelun taustoja. Hänen mukaansa puhuttelu on rangaistusta tehokkaampi keino estää huumeekokeiluja eli puhuttelun tavoitteena on tukea kokeilujen lopettamista. Metsäpellon (mt.) mukaan puhuttelussa pitää esittää ”realistista tietoa” huumeista ja puhuttelun otteen tulisi olla ”arvostava ja nuorten mielipiteitä kunnioitettava”. Tämän perusteella tulkitsem, että puhutteluissa pyritään tutkimustiedon käyttöön ja dialogiin. Puhuttelun tarkoituksena on motivoida nuori lopettamiseen eikä leimata tätä ongelmaiseksi (mt.). Tätä taustaa vasten puhuttelun tavoite on siis normalisoida

⁷ Aineistoni perusteella puhuttelu voidaan käytännössä viedä myös läpi, vaikkei kumpikaan vanhemmista tai sosiaalityöntekijä saapuisi paikalle.

⁸ Olen taustahaastatellut muutamia syyttäjiä, ks. tarkemmin alaluku 4.1.

nuoren normien vastainen käyttäytyminen. Varsinaisen puhutteluohjeen lisäksi tulkitsen Metsäpellon esitelmää puhuttelun sisällöllisiä tavoitteita kuvaavana taustamateriaalina.

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on kerätty aineisto huumausainerikosten syyttämättäjättämispäätöksistä Suomessa aikavälillä 1.9.2001–31.8.2003⁹. Kyseisellä ajankaksolla syyttämättäjättämispäätöksiä on tehty 1370; niistä 243 eli 18 % on ollut puhuteluja¹⁰. Puhutelluista 19 % oli tyttöjä, 79 % poikia¹¹. Puhutteluissa oli kyse miedoista huumeista 86 %:ssa tapauksista, 2 %:ssa vahvoista huumausaineista ja 3 %:ssa huumausaineiksi luokitelluista lääkeaineista. Muut tapaukset olivat edellisten yhdistelmiä. Käytetyistä huumausaineista yleisin oli hasis ja kysymyksessä oli yleensä huumausaineen kokeileminen tai vähäinen käyttäminen. Lähes kaikki puhutellut olivat 15–17-vuotiaita. Näiden tietojen perusteella voi tyypilliseksi puhuteltavaksi hahmotella 15–17-vuotiaan hasista käyttäneen pojan. (Kainulainen 2005.)

---

⁹ Valtakunnansyyttäjän ohje puhuteluista annettiin syksyllä 2002, mutta laki on mahdollistanut puhuttelujen pitämisen aikaisemmin.

¹⁰ Syyttämättäjättämispäätöksiä tehdään nuoruusperusteen lisäksi vähäisyysperustein ja kohtuus- ja taroituksenmukaisuusperustein.

¹¹ Neljässä tapauksessa sukupuolesta ei ole tietoa.

3 Tutkimuksen lähtökohdat: kriminaalipolitiikka ja hallinta

3.1 Kriminaalipolitiikka hyvinvointivaltion murroksessa

Nuorisorikosoikeuden uudistamiseen on ollut paineita, koska sitä koskeva lainsäädäntö on jo vanha, eikä sen ole koettu tarjoavan juuri nuorille sopivia seuraamuksia. Tässä luvussa pohdin asiaa formaalin politiikan tasolla; millä tavoin nuoria koskeva kriminaalipoliittinen ajattelu on yhteydessä muuhun yhteiskuntapoliittiseen ajatteluun, sen muutoksiin ja murroskohtiin.

3.1.1 Uusi julkishallinto

Kuten yhteiskuntapolitiikka yleensä, myös kriminaalipolitiikka heijastelee yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutolinjoja. Lähihistorian yhteiskuntapoliittisesti merkittävin käännekohta Suomessa on ollut hyvinvointivaltion kriisi. Syvä lama 1990-luvun alussa pahensi julkisen talouden vaikeuksia, jotka jatkuvat yhä. Laman jälkimainingeissa jalousajaksi saivat julkisen hallinnon uudistuspyrkimykset, joiden perusteella yksityisen sektorin johtamisperiaatteita alettiin soveltaa julkishallintoon. Vanhaa byrokraattista hallintomallia oli syytetty tehottomaksi ja ylimitoitetuksi, ja joustavaksi kutsutun uuden julkishallinnon oli tarkoitus lisätä palvelukykyä, toimivuutta ja tuottavuutta (Sipponen 1999, 16–17).

Hallinnon reformissa painottuvat kansalaisten vastuullistaminen ja samanaikainen palvelun ja hallinnon laadun ja tuloksellisuuden parantaminen. Näistä jälkimmäiseen on pyritty sillä, että julkisten organisaatioiden on ”ansaittava” rahoituksensa todistamalla aikaansaannoksensa. Tässä uusi julkishallinto on käyttänyt keinoina valtion ja markkinoiden rajansiirtoa (julkisten toimintojen yksityistäminen, yhtiöittäminen, liikelaitostaminen, ulkoistaminen ja kilpailuttaminen), johtamis- ja budjetoituuksia (esimerkiksi tulosjohtaminen) ja uudentyyppistä kontrollia (tulosten seuranta ja tulospalkkaus) (Du Gay 2000, 63; Julkunen 2001, 97; Sulkunen ym. 2003, 101). Uuden julkishallinnon myötä julkiset palvelu- ja hallinto-organisaatiot ovat muuttaneet toimintatapaansa liiketaloudellisten periaatteiden mukaisiksi ja samalla vastuuta on siirretty myös kansalaisyhteiskunnan suuntaan. Suomessa hallinnon uudistus tapahtui muiden Pohjoismai-

den tavoin muita länsimaita myöhemmin, mutta nopeasti ilman sen suurempaa kritiikkiä (Julkunen 2001).

Julkishallinnon uudistaminen oli prosessi, jota alettiin anglosaksisissa maissa toteuttaa jo 1980-luvulla, kun uuskonservatiivit alkoivat kritisoida byrokratian määrää ja pyrkivät heikentämään valtion vahvaa roolia. Kansainvälisesti uuden julkishallinnon ajatuksiin viitataan käsitteellä ”*new public management*” (NPM) tai *managerialismi*. Englantilaisien kriitikoiden arvioiden mukaan uusi julkishallinto pohjautuu uusliberalistisiin oppeihin. John Clarken ym. (2000, 6–9) mukaan johtaminen ei voi olla neutraalia ja teknistä, vaan on aina poliittista. Taustalla on ajatus siitä, että uusi julkishallinto koostuu asiantuntijavallan tavoin oletuksista, arvoista ja uskomuksista. Raija Julkunen (2001, 286) kutsuu suomalaista mallia pragmaattiseksi ja rajoitetuksi (uus)liberalismiksi, mutta huomauttaa, että jonkin politiikan nimeäminen uusliberalistiseksi ei selitä vielä mitään. Julkunen mukaan ”skandinaavista hyvinvointivaltiota syvemmmälle Suomeen on juurtunut taloudellinen rationalismi”. Ensiksi huolehditaan kilpailukyvyistä, vaihtotaseesta ja valtiontalouden tasapainosta ja vasta tämän jälkeen on sosiaalisten periaatteiden vuoro (mt., 290).

Tutkijoiden mukaan uuden julkishallinnon opit toimivat Isossa-Britanniassa nykyään myös rikoskontrollin alueella. Tuoreehkon rikoslain (Crime and Disorder Act 1998) peruspilareita ovat olemassa olevien resurssien käytön tehostaminen, tavoitteiden selkeyttäminen, tutkimustiedon käyttö rikollisuuden vähentämiseksi, rikosoikeuden rakenteen ja talouden uudistaminen ja tuloshallinnon parantaminen. Nuorten suhteen Ison-Britannian rikoslain painotukset ovat rikollisuuden ja uusintarikollisuuden ehkäisy, lainrikkojen ja heidän vanhempiansa vastuunottamisen mahdollistaminen, tehokkaiden ja varhaisten interventioiden kohdistaminen ensi kertaa kiinni jääneisiin, tehokkaiden ja nopeiden rangaistuskäytäntöjen toteuttaminen ja yhteistyön rakentaminen eri viranomaisten välille (McLaughlin & Muncie 2000, 169–176). Jos näitä tavoitteita vertaa luvussa 2.2 esitettyihin nuorisorikostoimikunnan suosituksiin, voi yhdenmukaisuuksia havaita esimerkiksi viranomaisyhteistyön, vanhempien roolin ja tehokkaiden ja nopeiden interventioiden painottamisessa. Vaikuttaviin seuraamuksiin tähtäävät tavoitteet viittaavat mielestäni tehokkuuden painottamiseen nuorten seuraamusjärjestelmässä. Hallintoa pyritään tehostamaan myös rangaistusjärjestelmän saralla.

Nopealla ja varhaisella puuttumisella pyritään kitkemään ennaltaehkäisevästi rikollisuutta jo päiväkodeista lähtien. Tässä ei ole sinänsä mitään uutta: perinteisesti Suomessa on puututtu nuoren kehitys- ja käyttäytymishäiriöihin jo vauvasta saakka. (Kuure 2002, 192–194.) Murros on siinä, että kun pohjoismaisen sosiaalivaltion periaatteen mukaisesti ennaltaehkäisy kohdistettiin koko ikäluokkaan, halutaan preventio tähdätä nyt erityisesti *riskiikäisiin ja -ryhmiin* (vrt. mt, 192; ks. NTK 2004). Timo Harrikari (2004) on tuoreessa väitöskirjassaan tarkastellut yli sadan vuoden ajalta alaikäisten rikollisuutta koskevaa suomalaista lainsäädäntömateriaalia. Hänen mukaansa on ollut vasta viime vuosien ilmiö uskoa, että rikollisuuteen kohdistuvilla toimenpiteillä on ainoastaan positiivisia seurauksia. (Mt., 288–290.)

3.1.2 Uudet painopisteet

Vanhempien osallistumisen ja viranomaisyhteistyön painottamisessa on nähdäkseni kyse laajemmasta painopisteen siirtämisestä paikalliselle ja yhteisölliselle tasolle. Toimikunnan mietinnössä (NTK, II osa 190) viitataan pariin rikosentorjuntaohjelmaan, joissa samaten painotetaan viranomaisyhteistyön merkitystä. Yhteisöllisyyden painottaminen rikosentorjunnassa on ollut nouseva trendi Yhdysvalloissa jo 1960-luvulta lähtien. David Garland (2001) kutsuu tätä aikalaishiagnoosissaan *vastuullistamisen strategiaksi* (responsibilization strategy). Tällä hän tarkoittaa yritystä laajentaa hallinnon ulottuvuutta yhdistämällä sen toimintaa yksityissektorin ja yhteisön käytäntöihin. Uuden strategian avainfraaseja ovat muun muassa viranomaisyhteistyö, moniammatillisuus, yhteisöjen aktivointi ja aktiivisten kansalaisten luominen. Tarkoitus on jakaa vastuuta rikoskontrollista yhteisöille ja toimijoille, jotka toimivat rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolella, ja suostutella näitä ”käyttäytymään kunnolla”. Garlandin tulkinnan mukaan kyse on siitä, että ensimmäistä kertaa hallitukset ovat alkaneet ymmärtää perimmäisen sosiologisen faktan; tärkeimmät järjestystä ja yhdenmukaisuutta tuottavat prosessit ovat valtavirran sosiaalisia prosesseja, jotka syntyvät kansalaisyhteiskunnan instituutioissa, eivät laillisten sanktioiden epävarmasta uhkasta. Valtio ei ole yksin – eikä voikaan olla – vastuussa rikollisuuden ehkäisystä ja kontrolloinnista. Uudessa strategiassa ei kuitenkaan ole kyse kontrolloinnista ja komentamisesta, vaan suostuttelemisesta rikoksettoomaan käyttäytymiseen. (Garland 2001, 173–177.)

Garlandin (2000) mukaan yhteisöllisyyden painottuminen on osa *sopeutuvaa strategiaa* (adaptive strategy), jossa rikoksettomaan ympäristöön pyritään esimerkiksi rikosten-torjuntaohjelmin ja paikallisella yhteistyöllä. Sopeutuva strategia ja toisaalta *suvereenin valtion strategia* (sovereign state strategy) korvasivat perinteisen hyvinvointivaltiollisen seuraamusjärjestelmän Yhdysvalloissa, kun valtio ei enää pystynyt 1970-luvulla vastaamaan rikollisuuden kasvuun ja vallinnutta seuraamusjärjestelmää alettiin kritisoida voimakkaasti rehabilitoivista¹² ja liian pehmeistä rangaistuksista. Suvereenin valtion strategiassa tilanteeseen reagoidaan voimakkaalla kontrollilla ja vankilan lisääntyvällä käytöllä. (Mt., 348–350.)

Tapio Lappi-Seppälä (2003) kirjoittaa, että suomalaisessa kriminaalipolitiikassa ei ole sorruttu moralismiin ja populismiin, kuten anglosaksisissa maissa, mutta muistuttaa, että tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö hitaammin ja huomaamattomammin tapahtuva muutos ankaroituvaan suuntaan olisi mahdollinen. Lappi-Seppälä luonnehtii, että kaiken kaikkiaan viimeisten 30 vuoden aikana tehdyt asiantuntijoihin ja tutkimustietoon pohjatut uudistukset kertovat kriminaalipolitiikan ”monitasoisuudesta ja uudistumiskyvystä”. (Mt., 173–177.)

Juhani Iivari (2004) tulkitsee kriminaalipolitiikan kehitystä toisesta näkökulmasta. Hänen mukaansa oikeusjärjestelmä länsimaissa on alkanut yhä enemmän ottaa huomioon asiakkaiden tarpeita ja ominaisuuksia, kun oikeuden kohteen asema on muuttunut objektista subjektiksi, osallistujaksi ja vaikuttajaksi. Tästä emansipoitumisesta hän pitää esimerkkinä nuorten rikoksenteijöiden mahdollisuutta osallistua erilaisiin ohjelmiin rankaisemisen sijasta. (Mt., 182.) Nähdäkseni tässä on kaksi eri tendenssiä; jos huomion kohteena on asiakkaan tarpeet ja ominaisuudet, ei kyse ole vielä oikeuden kohteen aseman muuttumisesta objektista subjektiksi. Kyse on pikemminkin seuraamuksen yksilöllistämisestä. Voi myös pohtia, onko kyse aidosta subjektiudesta, kun nuoren osallistuminen tarkoittaa mahdollisuutta valita seuraamuksensa rangaistuksen ja erilaisten hoito-ohjelmien väliltä. Iivarin (mt., 184) mukaan viimeisten komitean- ja toimikuntamietintöjen oikeusajattelussa on pyrkimystä ”reagoida modernin yhteiskunnan eriytyvään kehitykseen”.

---

¹² Rehabilitoivissa rangaistuksissa rangaistukseen on yhdistetty esimerkiksi opetusta ja hoitotoimenpiteitä (Anttila & Törnudd 1983, 160).

Uusklassista rikosoikeutta on kritisoitu sen keskittymisestä rankaisemiseen, jolloin yksilön elämäntilanne ja sosiaalinen tausta unohtuvat. Esimerkiksi kansainvälisen restoraatiivisen eli korjaavan oikeuden kannattajat esittävät lähtökohtanaan ajatuksen, että rikos ei ole ensisijassa rikos yhteiskuntaa vaan yksilöä kohtaan. Ajattelun tavoitteina ovat yhteiskunnan arvojen vahvistaminen, uhrin hyvittäminen ja tekijän ja uhrin uudelleen-integroiminen yhteiskuntaan, joihin päästään kollektiivisella ja korjaavalla menettelyllä. Tästä esimerkkinä on rikosten sovittelu, jota on Suomessa harjoitettu vuodesta 1983. (Iivari 2004, 179.)

Mistä puhuttelussa sitten on kysymys? Puhutteluohjeen (VKS:2002:3) perusteella voi tulkita, että puhuttelu ei ole vain seuraamus, johon osallistumalla rikos on sovittettu, vaan puhuttelussa pyritään aktivoimaan nuorta ja tämän vanhempia vastuuseen. Ovatko nämä yhteisöllistävät ja vastuullistavat elementit osoitus Garlandin vastuullistamisen strategiasta tai McLaughlinin ja Muncien kuvailemasta nuorisorikosoikeuden uusliberalismista? Olisi myös houkuttelevaa yhdistää puhuttelun tehokkuus- ja vaikuttavuusvaatimukset uuden julkishallinnon oppeihin. Vai onko sittenkin kyse rauhallisesta yhteis-pohjoismaisesta kehityksestä, jossa käytetään entistä paremmin hyväksi asiantuntija- ja tutkimustietoa? Voiko seuraamusjärjestelmän tuoreista sosiaalistavien elementtien painotuksista löytää vihjeitä hoitoideologian paluusta ?

Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan tutkita valtionhallinnon retoriikkaa, eivätkä lähtökoh-tana ole aikalaisdiagnostiset kysymykset. Kriminaalipoliittisen tason kysymysten poh-timinen edellyttää puhuttelun sisällöllistä tarkastelua, joka on myös tämän työn tutki-musongelma. Puhuttelukäytännön analysoimiseen tarvitaan teoreettista viitekehystä ja tutkimusmetodeja, joista ensimmäistä käyn läpi seuraavassa luvussa.

3.2 Teoreettinen viitekehys: Foucault ja hallinnallisuus

Käytän tässä työssä teoreettisena tulkintakehyksenä hallinnan analytiikkaa. Kyseessä on koulukunta tai tutkimusohjelma, joka on kehittänyt käsitteistöä ja näkökulmia hallinnan

analyysivälineiksi yhteiskuntatutkimukseen.¹³ Tutkimusohjelma pohjaa analyysinsa Michel Foucault'n valtateoriaan; valta on voimasuhteiden peliä, jossa nämä suhteet uusiutuvat niiden keskinäisissä kamppailuissa. Valta koostuu strategioista, jotka tulevat näkyviksi valtiokoneistossa ja yhteiskunnallisissa hegemonioissa. Valta ei kuitenkaan ole palauttavissa näihin instituutioihin tai ylivallan rakenteeseen, vaan se läpäisee kaikki sosiaaliset verkostot ja suhteet. Vallassa ei ole siis kyse vain repressiosta, sillä valta saa muotonsa sosiaalisten verkostojen järjestelmässä. Samalla ihmisistä tulee subjekteja, joiden luonne on kahtalainen; he ovat sekä toimijoita että objekteja, eli samanaikaisesti vallan käyttäjiä ja sen kohteita. Valta on valmiutta ja kykyä toimia. (Foucault 1980, 34–35; 1998, 69; Helén 1997, 15.)

Foucault'lle valta on *biovaltaa*; sen kohteena ovat elävät ihmisyksilöt ja -populaatio ja tavoitteena suojella sekä vaalia elämää. Vallan toinen tärkeä piirre on sen yhteys tietoon. Ihmistieteet syntyvät ja uusiutuvat pyrkimyksestä hallita väestöä, ryhmiä ja yksilöitä. (Helén 2004, 207–208.) Toisaalta eri tieteenalat tuottavat määritelmiä ja lainalaisuuksia, jotka siirtyvät edelleen tieteen kentältä poliittiseen päätöksen tekoon. Vallan ja tiedon suhde on siis vastavuoroinen. (Foucault 1980, 35–36.)

Yhteenkietoutuneet tieto ja valta tekevät mahdolliseksi biovallan vaikuttavuuden, jonka piirteitä ovat tuottavuus, normalisointi ja yksilöinti. *Tuottavuudella* tarkoitetaan niitä mekanismeja, joilla biovalta pyrkii suuntaamaan ja muovaamaan elämän potentiaaleja, jotta ne palvelisivat ja hyödyllistäisivät yhteiskunnallista ja henkilökohtaista hyvää. Biovallan tuottavuutta on esimerkiksi syntyvyyden kontrollointi. Foucault ei tarkoita *normalisoinnilla* oikeus- tai sosiaalisia normeja, vaan suhdetta normaaliin; normalisointi etsii elämän kriteereitä ja tarkentaa normaalia. Normalisoinnissa valta pystyy tiedon avulla määrittelemään, luokittelemaan, analysoimaan ja nimeämään, ja sitä kautta muokkaamaan ihmisiä. Biovallalle on tyypillistä *yksilöivyyys*. Se muokkaa yksilösubjekteja, jotka elävät itseään halliten elämää normaalissa järjestyksessä. (Helén 1997, 16–17; Foucault 1980, 345–347.)

---

¹³ Kuten Anu Katainen (2003) on huomauttanut, kirjoituksissa usein painotetaan hallinnan analytiikan ”epäteoreettisuutta”, vaikka tutkimusohjelmalla on vankat käsitteellistykset vallasta, hallinnasta ja niiden suhteesta subjektiin. Hannu Simola (2004, 124–125) ei pidä hallinnan analytiikkaa teoriana, metodina, mallina tai järjestelmänä, vaan heurististisena apuvälineenä.

Hallinnan analytiikka lainaa Foucault’lta (1991) myös *hallinnallisuuden* käsitteen (gouvernementalité, governmentality), jonka avulla hän kuvaa modernin poliittisen järjen ja järjestelmän kehitystä. *Hallinnalla* (to govern) hän tarkoittaa tiettyä vallan harjoittamisen tapaa, jota kutsutaan yleensä *käyttäytymisen ohjaamiseksi* (conduct of conduct)¹⁴. Määritelmän mukaan hallinta on rationaalista ja suunniteltua toimintaa, joka erilaisten tekniikoiden ja asiantuntijatiedon avulla pyrkii muovaamaan käyttäytymistämme vaikuttamalla haluihimme, pyrkimyksiimme ja uskomuksiimme. Olennainen hallinnan piirre on sen suuntautuminen paitsi muihin myös itseen. (Dean 1999, 10–12.) ”Kun esimerkiksi politiikka ja politiikanteko, hallintojärjestelyt, organisaation johtamistavat, ohjaavan *neuvonnan* (counselling) käytännöt ja psykoterapiat käsitetään hallinnaksi, niitä tarkastellaan tekniikkoina ja strategioina. Ne muovaavat ja ohjaavat tapoja, joilla ihmiset koostavat oman käyttäytymisensä yhtenäiseksi.” (Helén 2004, 209–210 [*kursivoitu sana vaihdettu –SR*].)

Foucault’ta mukaillen hallinnan analytiikka on genealogiaa; se tarkastelee historiallisesti elämänhallinnan alkuperiä, murroskohtia ja muunnelmia, mutta näkökulmana on nykyhetken diagnosointi. Hallinnan analyttisen kritiikin kohteena on politiikassa ja hallintakäytännöissä vaikuttava *poliittinen järki*, josta esimerkkinä ovat muun muassa viime vuosisadan alkupuolella syntyneet mielipidetiedustelut sekä nykyajan riskienhallinta. (Helén 2004, 208, 210; Dean 1999, 176.) Moniarvoiset ja -muotoiset hallinnan käytännöt eivät ole palautettavissa filosofisiin periaatteisiin tai poliittiseen ideologiaan. Hallinnan analytiikka ei myöskään ota kantaa esimerkiksi hallinnan luonteeseen; onko se hyvää vai huonoa, tarpeellista vai tarpeetonta. Se voi kuitenkin toimia kritiikin muotona, sillä se auttaa näkemään tietynlaisten ajattelu- ja käyttäytymismallien seuraukset. (Dean 1999, 35–37, 165.)

Kun yksilö on hallinnassa samanaikaisesti hallittava ja toimija, ei vapauden käsite ole yksiselitteinen. Tätä ongelmaa hallinnan analytiikka ei ole onnistunut ratkaisemaan. Tutkimusohjelmaa on kritisoitu siitä, että se ei ole määritellyt ”itsen” hallinnan ja yhteiskunnallisen hallinnan välistä suhdetta. Sen teoreettinen lähtökohta ei ole se, että ”ihmisyksilöt ’sisäistäisivät’ yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisen itsesäätelyn tai että he sosiaalistuisivat itseään sääteleviksi yksilöiksi” (Helén 2004, 229). Hallinnan

¹⁴ “Conduct” voidaan kääntää suomeksi kahdella tavalla; se tarkoittaa sekä käyttäytymistä että johtamista tai ohjaamista.

analyttisissä kirjoituksissa korostetaan, että vapaus ja yksilöllisyys ovat hallinnan tekniikoillaan tuottamia, mutta käsitteet jäävät tarkemmin määrittelemättä. Toinen ongelma syntyy hallinnan analytiikan painotuksesta, että hallittavat ovat samalla toimijoita, jotka voivat toimia ja ajatella mitä moninaisemmin tavoin. (Dean 1999, 13–14.) Kuten Ipo Helén (2004) on huomauttanut, yksilöiden itsehallintaa painotetaan siitakin huolimatta, että tutkimuksissa huomiotta ovat jääneet liberaalin yhteiskunnan autoritaariset valtakäytännöt. (Mt., 229–230.)

Tutkielmani teoreettinen jäsenys on hallinnan analyttinen, koska se puutteistaan huolimatta antaa hyvät työkalut käyttäytymisen säätelyn tarkasteluun. En kuitenkaan yksisuuntaisesti tarkastele vain hallinnan tekniikoita, vaan otan analyysissä huomioon nuorten itsehallinnan tarkastelemalla heidän vastarintaansa (ks. luku 5.5). Toisaalta problematisoin nuorten mahdollisuuksia toimijoina, kun analyysin kohteina ovat hallinnan tekniikat, jotka tapahtuvat kurin ja rangaistusten alueella.

Lähtökohtani ei kuitenkaan ole genealogian tapaan historiallinen, sillä aineistoni koostuu tuoreesta puhuttelupuheesta¹⁵. Tästä seuraa, ettei analyysissä päästä tarkastelemaan hallinnan murroskohtia tai poliittisen järjen kehittymistä suomalaisen aineiston valossa. Siitä huolimatta, että aineisto ei mahdollista historiallisten elämänhallinnan vaikutusyhteyksien tarkastelua, lainaa tutkielma hallinnan analytiikan työkaluja ja tämän käsitteellistyksiä edistyneestä liberalismista (ks. alaluku 3.3.1). Sovellan Mitchell Deanin (1999) ja Nikolas Rosen (1999) kehittämiä hallinnan analytiikan valta-analyysin väli-keitä puhuttelujen tarkasteluun mikroperspektiivistä. Hallinnan analytiikassa kiinnostukseni kohteena on sen edellä esitelty foucault’lainen valtakäsitys sekä erityisesti hallinnan suhde riskeihin, vastuullistamiseen ja valtaistamiseen. Esittelen jälkimmäiset käsitteet seuraavassa luvussa.

---

¹⁵ Hallinnan analytiikkaa nykyhetkeen on soveltanut myös Anu Katainen (2003) omassa tupakoinnin riskikäsitteitä käsitelleessä pro gradu –tutkielmassaan.

3.3 Hallinnan välineet

3.3.1 Edistynyt liberalismismi

Yksi keskeinen hyvinvointivaltion ristiriita on kahden erilaisen subjektiuden yhteentörmäys: yksilö on toisaalta poliittinen kansalainen oikeuksineen ja vapauksineen ja toisaalta sosiaalipoliittinen subjekti, jonka hyvinvoinnista tulee huolehtia. Liberaaleissa sosiaalivaltioissa elämänhallinnasta on tullut osa modernin hallinnallisen rationaalisuuden perustaa. Elämänhallinta liittyy hyvinvointijärjestelmien tarjoamiin hoitopalveluihin, jotka pyrkivät vaalimaan yhteiskunnan yksittäisten jäsenten terveyttä ja hyvinvointia. Vaikka hyvinvointipolitiikalla on tarkoitus varmistaa yhteiskunnan ja sen jäsenten turvallisuus, foucault'laisittain tässä piilee hyvinvoinnin pastoraalisen eli yksilöivän vallan mahdollisuus. Kun kaikista yksilöiden elämän ja olemassaolon osa-alueista ja yksityiskohdista tulee poliittisia asioita sekä hallintakäytäntöjen ja asiantuntijatiedon kohteita, voi valta muuttua luonteeltaan totaaliseksi. (Dean 1999, 74–97; Helén 2004, 215–217.)

Hallinnan analytiikassa keskeinen tarkastelujen kohde on erityisesti kriisiytyneitä hyvinvointivaltiota arvosteleva *uusliberalismi* (ks. myös luku 3.1), jota koulukunnan teksteissä kutsutaan *edistyneeksi liberalismiksi* (advanced liberalism). Tämä poliittisen hallinnan muutos yhdistyy hallinnan analytiikassa yhteisöllisyyden rapautumiseen ja yhteiskunnan hajoamiseen. Markkinamallin avulla edistynyt liberalismismi asettaa uudenlaisia vaatimuksia subjektille. Holhoavasta hyvinvointivaltiosta vapautuminen edellyttää aktiivisia toimijoita, jotka ”kykenevät hallitsemaan itseään ja laskelmoimaan toimintansa tuloksia”. Yksilöä *vastuullistavien* hankkeiden avulla pyritään hallintaan ”vapauden kautta”. (Rose 1999, 159–160; Helén 2004, 220.) Vastuullistaminen¹⁶ tapahtuu vaalistamalla *riskeistä* – esimerkiksi sairauksista, työttömyydestä ja rikollisuudesta. (Dean 1999, 176).

¹⁶ Alunperin O'Malley (1992) käytti käsitettä *prudentialism* kuvaamaan yksilöiden vastuullistamista riskeistä. *Prudentialism* kääntyisi suomeksi varovaisuudeksi tai harkitsevaisuudeksi.

Hallinnointi riskien¹⁷ avulla on nykyajan poliittista järkeä, hallintarationaalisuutta. Se on uusi tapa ymmärtää vastoinkäymisiä ja toimia niiden suhteen, sillä riskin käsite tuo tulevaisuuden nykyisyyteen ja tekee sen laskennalliseksi – riskejä pitää pystyä arvioimaan numeroin. Riskin käsite itsessään on siis tapa järjestää todellisuutta, jotta sitä voitaisiin hallita erilaisin tekniikoin ja päämäärin. (Rose 1999, 246–247; Dean 1999, 177.) Riskin merkityksellisyys ei liity itse käsitteeseen, vaan tekniikoihin, joilla kartoitetaan riskien esiintymistä ja pyritään niiden hallintaan. (Dean 1999, 177–178.)

Hallinnalle on tyypillistä riskien kohdistaminen erityisesti väestöllisiin ryhmiin yksittäisten kansalaisten sijaan, eli huomio on enemmän riskiryhmissä kuin yksilöiden riskikäyttäytymisessä. Näin esimerkiksi huumeiden käytöstä valistaminen kohdistetaan riskiä ilmentävään nuorisoon, eikä kaikille kansalaisille. Deanin mukaan korkean riskin kategoriat liittyvät usein sosio-ekonomiseen asemaan. Siten riskiryhmäksi luokittelun voi tulkita lähenevän marginalisaation ja stratifikaation –käsitteitä. Aktiivisten kansalaisten ja kohderyhmien välille syntyy ero; jälkimmäiset tarvitsevat interventioita oppiakseen kalkyloimaan ja hallitsemaan riskejä. (Dean 1999, 167–168.) Näitä interventioita, vastuullistamista, perustellaan niiden tehokkuudella; yksilöt ponnistavat ja yrittävät entistä enemmän ollakseen valmiina kohdatessaan epäsuotuisia olosuhteita (O'Malley 1992, 260–261). Kaiken kaikkiaan riskien yksilöllistäminen on tarkoittanut sitä, että vastuu riskien vaikutuksista on siirretty yksilöille, perheille ja yhteisöille (Rose 1999, 247).

Rosen (1999) ajattelu on lähellä luvussa 3.1.2. esitettyjä David Garlandin tulkintoja. Rose näkee *yhteisöllisyyden* painottuneen myös muilla yhteiskunnallisilla sektoreilla, ei vain rikoskontrollissa. Kun valtio on kriitikoiden mielestä liian kallis ja byrokraattinen vastaamaan kaikkiin kansalaisten tarpeisiin, jotka liittyvät paitsi järjestykseen myös turvallisuuteen, terveyteen ja tuottavuuteen, pitää näitä kysymyksiä alkaa ratkaista paikallisesti. Yksilöiden, firmojen, vanhempien, koulujen ja naapurustojen on tehtävä tätä työtä yhdessä. Rosen mukaan käynnissä on samanaikaisesti sekä *autonomisoimisen* (autonomization) ja *vastuullistamisen* (responsibilization) prosessit; valtion ohjausvaltaa puretaan ja samalla määräysvallasta vapautuvia yksilöitä vastuutetaan. Poliitiikka palaa

---

¹⁷ Sosiologisen riskikeskustelun (esim. Beck 1986) kritiikki on ollut yksi hallinnan analytiikan teemoista (Dean 1999, 176–197). Tässä tutkielmassa en kuitenkaan erittele riskin käsitettä suhteessa tuohon keskusteluun.

takaisin yhteiskuntaan, mutta ei enää ”sosiaalisena”, vaan yksilöllisen moraalien, järjestöllisen vastuun ja eettisen yhteisön muodoissa. (Mt., 174–175.)

Jos Garland tulkitsee hallinnon alkaneen lopulta ymmärtää sosiaalisia prosesseja, yhdistää Rose muutoksen yhteisön käsitteen politisoitumiseen ja muuttumiseen hallinnon tekniseksi työkaluksi. Yhteisöllistämisen ei ole kyse siitä, että kontrollikäytännöt valtaisivat vapaan tilan, vaan siitä, että nyky muodossaan yhteisö toimii kuin osana hallintoa. Kyse ei ole sosiaalisen kontrollin lisääntymisestä, vaan siitä, että syntymässä on uudenlaista hallinnallista toimintaa; yhteisö voidaan mobilisoida mukaan ohjelmiin ja tekniikoihin, jotka rohkaisevat ja valmentavat itsehallintaan ja identiteetin rakentamiseen. Rose kutsuu tätä *hallinnoksi yhteisön kautta* (government through community). (Rose 1999, 175–176.)

Deanin (1999) mukaan käsitys rikollisesta on rikoskontrollin piirissä kokenut murroksen: rikoksen tekijä ei ole enää ympäristön, perimän tai sosiaalisten olosuhteiden uhri, jota rangaistaan, hoidetaan ja palautetaan yhteiskuntaan velkojen maksun jälkeen. *Homo criminalis* on riskielementti, joka tulisi poistaa, torjua ja neutralisoida, ja mielellään ennen kuin se ilmentää rikollisuutta. Samalla huomio on siirtynyt rikoksen uhreihin; heistä on tullut keskushenkilöitä, jotka tarvitsevat apua ja terapiaa. Seurauksena rangaistuskäytännöistä on tullut kamppailun kohde; riskeille altis yhteisö vaatii uudenlaisia rangaistuksia ja suojautumisen muotoja vaarallisia rikollisia vastaan. (Mt., 170–171.)

Puhuttelussa minua kiinnostaa sen asettuminen rangaistuksen ja sosiaalisen ”hoidon” rajapinnalle. Juridisesti puhuttelu ei ole rankaisemista, sillä käytännössä se päättyy syyttämättä jättämiseen. Kyse on kuitenkin hyvin eksplisiittisesti valtakäytännöstä. Puhuttelu on paitsi rangaistusjärjestelmään kuuluva menettely myös hallintaa, jossa nuoren rikolliseen ja päihdekäyttämiseen pyritään vaikuttamaan. Tarkastelen puhuttelua risteyspaikkana, jossa asiantuntijatieto ja nuoren tieto *riskeistä* kohtaavat. Keskeistä on tarkastella nuoren ja vanhempien *vastuullistamista* sekä nuoren *valtaistamista*. Riskien ja vastuullistamisen käsitteet olen jo avannut aikaisemmin, valtaistamisen termin esitelen seuraavassa luvussa.

3.3.2 Hallinnan tekniikat

Dean (1999) erottaa uusliberaalista hallinnasta kahdenlaisia tekniikoita, joilla käyttäytymistä ja toimintaa pyritään ohjaamaan; niitä, joilla pyritään parantamaan *asiantuntijoiden suorituskykyä* ja niitä, joilla parannetaan *yksilön mahdollisuuksia toimintaan*. Ensimmäisten, suorituskyvyn lisäämistekniikoiden, tarkoituksena on saada laskennalliseen hallintaan hyvinvointiyhteiskunnalle tärkeä asiantuntijuus eri aloineen (esim. sosiaali- ja terveysala, opettajat). Budjettien kiristäminen ja suorituskyvyn mittaaminen eri indikaattoreilla ovat enemmän tai vähemmän teknisiä välineitä, joiden tarkoitus on optimoida suorituskykyä. (Mt., 167.)

Yksilön mahdollisuuksia parantavat tekniikat Dean (mt., 167–168) jakaa edelleen kahteen, *sopimuksenvaraisuuteen* (new contractualism) ja *kansalaisuuden tekniikoihin*, joista ensimmäisellä tarkoitetaan näennäisjuridisen sopimuksellisuuden lisääntymistä. Yhtenä esimerkkinä sopimuksenvaraisuudesta on eräässä projektissa vapautuvien vankien allekirjoittama yhteistoimintasopimus, joka toimii sitoutumisen merkinä rikoksettomaan elämään kannustavaan hankkeeseen (Rantala 2004, 23). Jälkimmäiset kansalaisuuden tekniikat ovat moninaisia *valtaistamisen*¹⁸ ja *neuvottelun elementtejä*, joiden tarkoituksena on tuottaa täysivaltaisia kansalaisia (Dean 1999, 168). Tekniikoiden tarkoituksena on aktivoida vajavainen kansalainen auttamaan itse itseään. (Cruikshank 1999, 67–86.) Valtaistavat eli toimintakykyä parantavat tekniikat tekevät ihmisistä esimerkiksi vastuullisia ja informoituja kuluttajia, itseohjautuvien yhteisöjen ja organisaatioiden jäseniä tai henkilöitä, jotka kontrolloivat omia riskejään. (Dean 1999, 168; Rose 1999, 164–166.)

Hallinnan analyysissä tarkastellaan niitä käytäntöjä, jotka pyrkivät määrittelemään, säätämään ja ohjaamaan haluja: kiinnostuksen kohteena on se, *miten* käyttäytymistä säännellään normien puitteissa (Dean 1999, 11–13). Tarkastelen siis työssäni puhutelluissa ilmeneviä käyttäytymistä sääteleviä tekniikoita ja strategioita.

---

¹⁸ Valtaistamisen käsitettä on käytetty viime vuosikymmenen aikana paljon esimerkiksi sosiaalityön tutkimuksen ja naistutkimuksen piirissä (ks. esim. Lähteenmaa 2002; Kuronen 2004). Tässä työssä käytän käsitettä hallinnan analyttisesti.

3.4 Tutkimuskysymykset

Koska tutkielmani aiheena on varsin tuore menettely, jonka käytäntöjen sisällöistä ei juurikaan ole vielä tietoa, on tutkielmani asetelma ollut avoin aineiston sisäiselle yllättävyydelle. Niinpä myös tutkimuskysymykset ovat muuttuneet ja tarkentuneet pitkin matkaa. Olen esitellyt aiheen problematiikkaa jo aikaisemmissa luvuissa, mutta on varmasti syytä esittää vielä tiivistetysti tutkielmani tutkimuskysymykset.

Tutkielmani lähtee kahdesta näkökulmasta, joista ensimmäinen on puhuttelun, ja ehkäpä myös aineiston syntykontekstinkin kuvaus. Aiheen tutkimattomuudesta johtuen mielekkäänä tutkimuskysymyksenä on ollut *kuvata puhutteluja käytännön tasolla*. Tähän kysymykseen olen vastannut hahmottelemalla puhuttelun ”kaavaa”, eräänlaista mallia siitä, minkälaisia aiheita puhuttelupuheessa käsitellään ja missä järjestyksessä. Lisäksi kuvaan puhuttelujen tapahtumia puheenvuorojen jakautumisen, tilallisen kuvauksen ja ristiriitojen avulla. Vastaan tutkimuskysymykseen puhutteluista käytännön tasolla pitkin tutkielmaa, niin aineistoluvussa kuin analyysiluvussakin. Suhteutan puhuttelun kuvausta myös sen tavoitteisiin (ks. luku 2.4).

Tutkielmani toinen tutkimusongelma on, *miten nuoria hallitaan puhutteluissa*. Selvitän aineistoa analysoimalla, mitkä ovat ne viranomaisten käytännön *tekniikat*, joilla nuoren käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan, eli millä keinoin nuoren huumeiden käyttöä pyritään ehkäisemään. Nämä tekniikat perustuvat erilaisiin *ymmärryksiin* käyttäytymisen luonteesta, eli siitä, mille huumeiden käyttäminen nähdään uhkana. Tähän kysymykseen liittyvä kiinnostukseni kohde on se, millaisena toimijana tai kohteena nuori puhutteluissa näyttäytyy. Nuorelle tarjotaan erilaisia *asemia* riippuen siitä, minkälaiset käsitykset ja tekniikat taustalla vaikuttavat. Tarkoitukseni on foucault’laisittain esittää, että kontrollilla on tukahduttavien piirteiden lisäksi myös tuottavia ominaisuuksia. Tässä tiedolla ja strategioilla on suuri rooli.

Tutkielman konteksti on *puhuttelu osana kriminaalipolitiikkaa ja huumeainekontrollia*. Mikä on puhuttelun suhde kriminaalipoliittiseen kehitykseen? Yhdistän kriminaalipolitiikan laajempaan hyvinvointivalttiolliseen murrokseen. Puhuttelu heijastelee paitsi uudenlaisten elementtien tuleamista rangaistusjärjestelmään myös Suomen ambi-

valentia huume politiikkaa. Vaikka huumeiden käyttäjiä ei haluta rangaista, nuoria huumeiden käyttäjiä kuitenkin kontrolloidaan puhutellun avulla.

4 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

4.1 Aineiston esittely

Aineistoni koostuu 12 puhuttelun havainnoinnista ja kahdesta haastattelusta¹⁹, joista toiseen osallistui kaksi puhuteltua poikaa ja toiseen yksi tyttö. Olen myös haastatellut muutamia syyttäjiä, mutta katson, etteivät nämä haastattelut toimi osana pääaineistoa; huomioni on itse puhutteluissa. Käytän syyttäjien haastatteluissa esiin tulleita seikkoja, kun käsittelen puhuttelun taustoja tai kuvaan puhutteluita. Samoin nuorten haastattelujen merkitys jää pääasiassa muuta aineistoa tukevaksi. Analysoin niitä kuitenkin tarkemmin nuorten vastapuhetta käsittelevässä osiossa (ks. alaluku 5.5). Puhutteluista kolme on kirjoitettu puhtaaksi käsin tehtyjen muistiinpanojen²⁰ perusteella ja yhdeksän on litte-roitu nauhalta. Myös nuorten haastattelut on nauhoitettu. Lainauksissa nuorten nimi on vaihdettu N-kirjaimen, muut esiintyvät nimet ovat keksittyjä ja kaikille paikkakunnille olen antanut nimeksi ”Honkamäki”.

Taulukko 1. Puhuttelut nuoren iän, sukupuolen ja paikkakunnan koon mukaan*.

puhuttelu	nuoren ikä puhutteluhetkellä	nuoren sukupuoli	paikkakunnan koko /Etelä-Suomi
1	17	M	suuri kaupunki
2	16	M	pieni kaupunki
3	16	N	suuri kaupunki
4	18	M	pääkaupunkiseutu
5	16	N	suuri kaupunki
6	16	M	pääkaupunkiseutu
7	17	M	suuri kaupunki
8	16	N	suuri kaupunki
9	16	M	pieni kaupunki
10	16	M	pääkaupunkiseutu
11	16	N	keskisuuri kaupunki
12	16	N	suuri kaupunki

*Olen sekoittanut taulukon sarakkeita niin, että rivejä lukemalla ei muodostu todellisia tapauksia.

¹⁹ Alkuperäisen tutkimusasetelman mukaan nuorten haastattelujen piti olla varsinainen pääaineisto. Haastatteluita kertyi kuitenkin vain kolme: loput yhdeksän nuorta joko kieltäytyivät tai koin heidän elämäntilanteensa liian hankalaksi haastattelua varten.

²⁰ Käsintehdyistä muistiinpanoista puuttuvat puheenvuorojen puhekielisyydet, esimerkiksi ”tota”, ”niinku”, jotka olen jättänyt nauhoitettujen puhuttelujen puheenvuoroihin.

Puhutelluista tyttöjä on viisi ja poikia seitsemän (taulukko 1). Puhuttelut on pidetty viidellä eri paikkakunnalla viiden eri syyttäjän vetämänä ajanjaksolla lokakuu 2003 – huhtikuu 2004²¹. Paikkakunnat vaihtelevat pienestä kaupungista pääkaupunkiseudun suuriin kaupunkeihin ja sijaitsevat kaikki Etelä-Suomessa. Puhuttelut jakautuvat eri syyttäjien kesken niin, että kaksi syyttäjää on vetänyt yhden puhuttelun, kaksi syyttäjää on vienyt läpi kaksi puhuttelua ja yksi syyttäjä kuusi puhuttelua. Näissä kuudessa puhuttelussa viranomaisten kokoonpano ei ollut täysin sama: niissä oli kaksi eri poliisia ja kolme eri sosiaalityöntekijää²². Puhutelluista nuorista yksi oli puhutteluhetkellä 18-vuotias, kaksi 17-vuotiasta ja yhdeksän 16-vuotiasta.

Itse rikos ja kiinnijääminen ovat kahdessa tapauksessa tapahtuneet jo melkein vuotta aiemmin, joten nopeasta puuttumisesta ei näissä puhutteluissa ollut kysymys. Lopuissa puhutteluissa kiinni jäämisen ja puhuttelun välinen aika on noin kolmesta viiteen kuukautta. Nuoret olivat pääasiassa käyttäneet ja/tai pitäneet hallussa pieniä määriä kannabista. Yksi nuorista oli kokeillut amfetamiinia. Lisäksi yksi nuori oli jäänyt kannabiksen lisäksi kiinni Diapam-tablettien hallussapidosta ja käytöstä. Nuorista yhdeksän kävi säännöllisesti päihdeneuvonnassa ja huumeeseuloissa (ks. myös luku 4.4).

Puhuttelun ohjeiden (ks. luku 2.4) mukaan puhuttelu järjestetään nuorelle, joka ei ole syyllistynyt aikaisemmin huumausaineen käyttörikokseen. Siitä, miten syyttäjät ovat taustaehtoja tulkinneet, ei ole vielä tutkimustietoa. Sallitaanko esimerkiksi jokunen muu vanha ilmitullut rikos vai pitääkö aikaisemman rekisterin olla puhdas? Käymieni keskustelujen perusteella yleinen ehto menettelylle on, ettei nuorella ole taustalla lukuisia tuoreita viranomaisten tietoon tulleita rikoksia.

Viranomaisilla saattoi olla käytössä taustatietoa, johon en itse ole tutustunut. Nuoren syyllistyessä rikokseen syyttäjä voi pyytää henkilötutkintaa, jossa on tutkittava rikoksen taustoja ja lisäksi selvitettävä nuoren elämänvaiheet ja elinolot (Marttunen & Takala

---

²¹ Otin yhteyttä 15 syyttäjään syksyllä 2003. Kerroin heille tutkielmastani ja pyysin päästä osallistumaan puhutteluihin tutkimustarkoituksessa. Kaikki lupasivat ilmoittaa, jos järjestävät puhutteluja. Muistutin heitä talven 2003-2004 aikana tutkielmasta pari kertaa. Sain kutsun 14 puhutteluun, mutta kahteen en päässyt paikalle.

²² Kutsun aineiston kaikkia sosiaalitoimen edustajia nimikkeellä sosiaalityöntekijä. Käytännössä he eivät välttämättä työskentele tällä nimikkeellä, ja samaten heidän koulutustaustansa voivat vaihdella. Eroja löytyy myös kunnittain, esimerkiksi pieneltä paikkakunnalta ei välttämättä löydy päihdeasioihin erikoistunutta sosiaalityöntekijää.

2002, 25–26.) Yleensä henkilötutkinta laaditaan kuitenkin ”muissa kuin sakkotapauksissa, eli kun rangaistus tulee todennäköisesti olemaan ehdollinen vankeusrangaistus, nuorisorangaistus tai näitä ankarampi” (Marttunen 2005, ilmestyy). Huumeiden käyttörikoksissa rangaistukset eivät ole näin kovia. Omassa aineistossani syyttäjät kuitenkin muutamassa puhuttelussa viittaavat henkilötutkintaan ja lisäksi henkilötutkintahan voi olla tehty, vaikka sitä ei puhuttelussa ääneen mainitakaan. Viranomaisilla voi siis olla käytössään tietoa nuoren elämäntilanteesta, esimerkiksi vaikeista kotioloista, mikä vaikuttaa puhuttelun sisältöön.

Sosiaalityöntekijät mahdollisesti saavat tietoa nuoresta myös sosiaalihuollon tukitoimien puitteissa. Kun nuori jää kiinni rikoksesta, poliisin pitäisi tehdä asiasta lastensuojeluilmoitus, jonka jälkeen sosiaalitoimen edustaja harkitsee tukitoimia ja tarvittaessa ottaa yhteyden nuoreen ja tämän vanhempiin. Nuorelle ja vanhemmille tarjottava tuki vaihtelee kunnittain. Oman aineistoni perusteella yleisin käytäntö on se, että muutaman yhteydenotokerran jälkeen nuorelle tarjotaan mahdollisuutta osallistua päihdeneuvontajaksoon, joka koostuu päihdekeskusteluista ja huumeeseulanäytteiden antamisesta. Osallistuminen on vapaaehtoista ja vanhemman päätettävissä, mutta aineiston perusteella vanhemmat saattavat antaa nuoren itse päättää osallistumisesta. Nuorten haastatteluissa kävi ilmi, että nuoret ovat näissä tapauksissa osallistuneet päihdeneuvontaan voittaakseen takaisin vanhemman luottamuksen. Aineistoni on kuitenkin päihdeneuvontajaksojen osalta puutteellinen; tietoa on vain sen verran kuin puhutteluissa ja kolmen nuoren haastatteluissa on tullut esille. Siksi olen rajannut päihdeneuvonnan pohdinnan kokonaan analyysini ulkopuolelle.

Puhuttelujen kestot ovat vaihdelleet 20 minuutista 30 minuuttiin. Erot johtuvat enemmän syyttäjän pitämästä temposta kuin varsinaisista merkittävistä eroista sisällön määrässä.

Taulukko 2. Puhuttelut osallistujien mukaan.

puhuttelu*	syyttäjä	nuori	poliisi	äiti	isä	sos.viranomainen	muuta**
1	X	X	X	X		X	
2	X	X	X			X	
3	X	X	X	X			
4	X	X	X		X	X	
5	X	X	X	X	X	X ¹	X ²
6	X	X	X	X	X	X ¹	X ²
7	X	X	X	X	X	X	X ³
8	X	X	X	X		X	X ³
9	X	X	X	X	X	X	X ³
10	X	X	X ¹		X	X	X ³
11	X	X	X	X		X	X ³
12	X	X	X	X		X	X ³

1) kaksi henkilöä

2) syyttäjän kollega

3) sihteeri

* puhutteluiden numerot eivät vastaa aineistonäytteiden numeroita

***) lisäksi olin itse paikalla kaikissa puhutteluissa.

Taulukossa 2 on esitetty kunkin puhuttelun osallistajat. Kaikissa seuraamissani puhutteluissa paikalla oli syyttäjä, nuori ja poliisi, ja yhtä lukuun ottamatta myös sosiaaliviranomaisten edustaja. Neljässä puhuttelussa paikalla olivat molemmat vanhemmat, viidessä vain äiti ja kahdessa pelkästään isä. Yhdessä puhuttelussa kumpikaan vanhemmista ei ollut paikalla. Näiden lisäksi kahdessa puhuttelussa sosiaalitoimen edustajia oli kaksi, koska heidän mukaansa kyseisessä sosiaalikeskuksessa on aina tapana työskennellä pareittain. Samoissa kahdessa puhuttelussa oli mukana myös syyttäjän kollega. Syyttäjä perusteli kollegan osallistumisen sillä, että tämä oli uutena aloittamassa puhutteluiden järjestämisen ja hakemassa osviittaa omalle työlleen. Kuudessa puhuttelussa oli mukana sihteeri, jonka tehtävä oli lähinnä käydä kopioimassa syyttäjän allekirjoittama syyttämättäjäyttämispäätös niin, että nuori ja vanhemmat saivat sen heti mukaansa. Muiden ”ylimääräisten” lisäksi olin itse tutkijana paikalla jokaisessa puhuttelussa.

Puhuttelut järjestettiin pääasiassa kihlakunnan syyttäjäsastolla. Tila oli useimmiten neuvotteluhuone tai vastaava tila, jossa ei ison pöydän ja tuolien lisäksi ollut juuri muuta kalustusta. Kerran puhuttelu järjestettiin poliisilaitoksen kuulusteluhuoneessa ja kaksi kertaa syyttäjän työhuoneessa, jossa ahtauden takia tunnelmakin oli intiimimpi. Samaisella syyttäjällä oli huoneessaan paljon huumevalistusmateriaalia. Tiina Kautonen (2003) on oikeustieteen tutkielmassaan esitellyt Valtakunnansyyttäjävirston keväällä

2003 tekemän muun muassa puhuttelujen menettelytapoja kartoittavan kyselyn tuloksia. Kyselyn perusteella yhdessä syyttäjyysyksikössä puhuttelut järjestetään käräjäoikeuden istuntosalissa ja syyttäjä toimii puheenjohtajana ja poliisi ikään kuin syyttäjänä (mt., 57). Puhuttelusta on tämän kuvauksen mukaan tehty pienoisoikeudenkäynti, jolloin nuorelle voi olla esimerkiksi vaikeaa tehdä eroa viranomaisten suhteen, kun syyttäjä toimii tuomarin pallilla ja sosiaalityöntekijä, jonka tehtävä on tukea nuorta, on ilmeisesti laitettu ikään kuin puolustamaan nuorta oikeussalissa. Omassa aineistossani ei esiintynyt tällaista tilallista järjestelyä.

Aineistoni on siinä mielessä luonnollinen, että seuraamani puhuttelut olisi järjestetty minusta huolimatta. Olin kuitenkin puhutteluissa paikalla, tein niistä muistiinpanoja, nauhoitin ja litteroin puhuttelut. En käyttänyt puhutteluissa puheenvuoroja muulloin kuin alussa pyytäessäni lupaa puhutteluihin osallistumiseen ja niiden nauhoittamiseen²³. Tällöin painotin sitä, että puhutteluihin osallistuneiden henkilöllisyydet pidetään salassa. Samalla mainitsin olevani opiskelija, joka tekee tutkimusta yhteistyössä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kanssa. Harmikseni muutamissa puhutteluissa syyttäjä esitteli minut erheellisesti oikeusministeriön edustajaksi tai virkamieheksi. Syyttäjän arvion mukaan tämä helpotti pyytämieni lupien saamista, mutta oman arvioni mukaan yhden ”virkamiehen” lisääminen joukkoon ei ainakaan keventänyt yleistä tunnelmaa ja saattoi myös vaikeuttaa haastattelujen saamista nuorilta¹⁹.

Syyttäjät olivat tietoisia siitä, että tutkielmani todennäköisesti kiinnostaa Valtakunnan-syyttäjänvirastoa, ja sitä tullaan siellä mahdollisesti lukemaan. Toisaalta syyttäjät kertoivat muutamissa haastatteluissa avoimesti kriittisiäkin käsityksiään puhuttelusta ja sen toimivuudesta. Tämän ja syyttäjän hyvin itsenäisen toimenkuvan perusteella ei ole mielestäni syytä epäillä, että läsnä ollessani pidetyt puhuttelut eroaisivat merkittävästi kunkin syyttäjän tyypillisestä puhuttelusta. Havaintojeni perusteella nuoria tilanne jännitti jo etukäteen paljon. On vaikea arvioida, miten läsnäolonni kaiken kaikkiaan vaikutti tilaisuuteen ja sen kulkuun, mutta jos vaikutusta oli, arvioin sen olevan vähäistä. Enhän ollut päättämässä tilaisuuden lopputuloksesta.

---

²³ En nauhoittanut kolmea puhuttelua, koska syyttäjä(t) suhtautui(vat) nauhoittamiseen varautuneesti. Näissä puhutteluissa en käyttänyt yhtään puheenvuoroa, eikä minua edes esitelty. Lopuissa yhdeksässä sain luvat nauhoittamiseen etukäteen syyttäjiltä ja tilaisuuden alussa muilta osallistujilta.

Etsiessäni ja lukiessani metodologista kirjallisuutta ja aikaisempia tutkimuksia huomasin, että aineistoni on erityislaatuinen. Se on puhuttua tekstiä, mutta se ei ole haastattelumateriaalia. Kyse on asiantuntijan ja asiakkaan kohtaamisesta, mutta kahden henkilön (esimerkiksi lääkäri ja potilas, sosiaalityöntekijä ja asiakas) sijaan mukana on useampi ammattilainen ja nuori perheineen. Erikoinen se on myös aiheensa puolesta, sillä seuraamusjärjestelmästä tehtyjä kvalitatiivisiä sosiologisia tutkimuksia on vähän²⁴. Vaihtoehtoisista rikosoikeudellisista menettelyistä, esimerkiksi sovittelusta (ks. esim. Iivari 1991; Takala 1998), on tehty sosiaalitieteellisiä tutkimuksia, mutta nämä menettelyt ovat asetelmaltaan epävirallisia, eikä niissä ole paikalla varsinaisia viranomaisia.

4.2 Menetelmästä

Lähtökohtani aineiston analysoimiseen on konstruktionistinen. Tarkastelen tutkielmasani diskurssianalyttisesti tapoja, joilla huumeiden käytöstä ja huumeita käyttäneestä nuoresta puhutaan, ja merkityksiä, joita samalla tuotetaan. Puhuttelussa on lähtökohtaisesti ristiriitoja ja jännitteitä, jotka eivät kytkeydy vain nuoren ja aikuisten viranomaisien kohtaamiseen. Oman osansa asetelmaan tuo se, että tilaisuus on moniammatillinen, osa rangaistusjärjestelmää ja käsittelee huumeiden käyttöä. Sosiaaliseen konstruktionismiin liittyy tavallisesti ajatus, että merkityksiin ja niiden tuottamiseen liittyy valtasuhteita (Sulkunen 1997, 15). Näin on myös tässä tutkielmassa.

Yhteiskuntapolitiikan alalla konstruktionistien mielenkiinto on ollut sosiaalisten ongelmien määrittelyssä. He ovat esimerkiksi kuvanneet sosiaalisten ongelmien syntyä eri intressiryhmien välisenä määrittelykamppailuna (Sulkunen 1997, 15). Tästä esimerkkinä on Nils Christien ja Kjetil Bruunin (1986) kuvaus huumeista hyvänä vihollisena; marginaaliryhmiä koskevan huumeiden käytön nostaminen ongelmaksi lisää moraalista yhtenäisyyttä pluralisoituneessa yhteiskunnassa.

Puhuttelut ovat institutionaalisia vuorovaikutustilanteita, joissa valta-asetat ovat selkeät. Syyttäjällä on mahdollisuus päättää rikoksesta syyttämisestä ja siten vaikuttaa nuoren tulevaisuuteen. Poliisi ja sosiaalityöntekijä ovat jo aiemmin tehneet intervention

---

²⁴ Ks. esim Holstein 1993.

nuoren elämään (ks. luku 4.1) ja alaikäisenä nuori on vanhempiensa holhouksen alainen. Puhutteluissa hallinta on hyvin eksplisiittisesti läsnä. Analyysissäni keskeisen tarkastelun kohteena onkin se, miten hallinta toimii: mitä sillä tavoitellaan ja mikä on sen toiminnan logiikka. Apuna analyysissä on teoreettinen viitekehys (luku 3) sekä diskurssianalyysi ja käyttäytymisen säätelyn työkalut, joita avaan seuraavassa.

Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan (1993, 9) diskurssianalyysi on sellaista kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa ”analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteina ovat diskurssit, puhutavat. Diskurssit eivät ole tekstistä nousevia teemoja, jotka ovat löydettävissä mekaanisesti analysoimalla. Ne ovat merkitysjärjestelmiä, joita tutkija löytää pitkällisen tulkintatyön kautta. Yhden merkitysjärjestelmän avulla voidaan käsitellä useita teemoja. Ne ovat ikään kuin näkökulmia, joiden kautta eri asioita, aiheita tai ilmiöitä tarkastellaan. Kiinnostavaa ei ole vain se, minkälaisia merkityksiä nämä diskurssit tai näkökulmat kohteelleen antavat. Mielenkiinnon kohteena on myös merkitysten syntyprosessi.

Miksi olen valinnut juuri diskurssianalyysin aineistoni analyysitavaksi? Mielestäni diskurssianalyysi toimii hyvin tutkielmani kaltaisessa monitasoisessa tutkimusasetelmassa. Mukailen tässä kulttuurintutkija Mikko Lehtosen (2000, 70) tekemää diskurssien piirteiden jakoa eri ulottuvuuksien mukaan. Näitä ovat *diskursiivinen*, *interdiskursiivinen* ja *ekstradiskursiivinen* ulottuvuus. Ensiksi on puhuttelun taso, diskursiivinen ulottuvuus, jossa diskursseilla muokataan sosiaalista todellisuutta. Kiinnostavaa on tarkastella sitä, minkälaisia merkityksiä viranomaiset – ja nuoret itse – antavat nuorille ja huumeiden käytölle. Puran tätä dimensiota yksityiskohtaisesti analyysiluvuissa. Toiseksi interdiskursiivisella tasolla tarkastellaan diskurssien välisiä suhteita. Ovatko jotkut diskurssit toisia hallitsevampia? Mitkä äänet eivät pääse lainkaan kuuluviin? Puhuttelujen tapauksessa tämän ulottuvuuden tarkastelu näkyy erityisesti nuorten ja viranomaisten puheen vastakkainasetteluissa. Ekstradiskursiivisella ulottuvuudella diskurssit määrittyvät suhteessa yhteiskunnallisiin voimiin, puhuttelun tapauksessa kriminaali- ja huumeepolitiikkaan, mitä pohdin viimeisessä luvussa.

Hallinnan analytiikka tarkastelee hallinnan käytäntöjä *miten*-kysymysten avulla. Huomion kohteena ei ole se, kuka valtaa harjoittaa ja ketä kohtaan, vaan miten valta toimii

ja miten se tuottaa subjekteja, suhteita ja käytänteitä (Dean 1999, 28–29; Helén 2004, 208–210). Hallinnan analyttiset tutkimukset ovat pitkälti pysyneet abstraktilla tasolla, eikä tutkimusotetta soveltavien tutkimusten piirissä ei ole hahmoteltu käytännön analyysivälineitä mikrotason tutkimukseen (Törrönen 2004, 24–28). Suomalaisessa moraalisaatela käsitelleessä tutkimuksessa (Törrönen ym. 2004) analyysin avuksi otettiin ”käyttäytymisen säätelyn työkalut” eli Deanin (1999) keskeiset käsitteet (episteemi, tekniikka ja eetos), joita soveltamalla selvitettiin julkisen juomisen säätelyprosesseja eri areenoilla. (Mt., 18–33.)

Dean (1999) hahmottelee kolme keskeistä dimensiota, joiden avulla hallintaa voidaan analysoida. Ensiksikin hallintaa voidaan tarkastella rationaalisena ja pohdiskelevana aktiivisuutena eli *episteeminä*: minkälaisia ajattelun, asiantuntijuuden ja strategioiden muotoja käytetään? Episteemi viittaa siihen tietokäsitykseen, jonka varassa käsityksiä ja luokituksia kohteesta tehdään. Episteemissä käyttäytymisen kohde käsitteellistään ja siitä tuotetaan totuus. (Mt., 31–32.) Tässä tutkielmassa episteemin tarkastelu vastaa sitten kysymykseen: mikä on *ymmärrys huumeiden käytöstä* puhutteluissa? Tätä prosessia avatakseni tarkastelen analyysissä episteemiä suhteessa asiantuntija- ja tutkimustietoon. Toinen ulottuvuus on vallan keinojen, mekaniikkojen, taktiikkojen ja sanastojen tutkiminen eli *tekniikka*. Tekniset keinot ovat edellytys päämäärien ja arvojen saavuttamiseksi ja ne usein rajoittavat käyttäytymistä. (Dean 1999, 31.) Tekniikan tarkastelu puhutteluissa selventää niitä *hallintakeinoja*, joilla nuoreen pyritään vaikuttamaan.

Lopuksi hallinnan analytiikka kiinnittää huomion identiteettien muokkaamiseen eli *eetokseen*. Minkälaisia identiteettejä hallittavilla odotetaan olevan? (Mt., 32–33.) Vastaus kysymykseen identiteeteistä analysoimalla *subjektiasemia*, joiden tarkastelu kertoo, minkälaiseksi nuori tilanteissa asemoidaan. Jukka Törrösen (2000, 248) subjektiaseman teorian mukaan subjektiasema rakentuu yhtäältä erityisenä suhteena yleisöön ja olemassa oleviin subjektiasemiin tiety(i)ssä vuorovaikutuskontekst(e)issa ja toisaalta saa merkityksensä kiinnittyessään erityisellä tavalla maailmaa ja kokemusta jäsentäviin kategorioihin ja tarinoihin. Subjektiasemat luodaan sosiaalisissa tilanteissa käyttämällä positioon sopivia sanoja ja puhutteluja niiden sosiaalisten merkitysten mukaan (Kuosmanen 2000, 29). Asemien luominen on siis samalla aktiivista valintojen tekemistä, kuitenkin tiettyjen kulttuuristen ja sosiaalisten rajoitusten puitteissa (Aapola 1999, 72).

4.3 Johdatus analyysiin

Tutkielmani analyysi on yhdistelmä käytännön tason kuvausta, diskurssianalyysiä ja Deanin käsitteistöä (episteemi, tekniikka ja eetos). Seuraavassa analyysiluvussa esitellen kussakin alaluvussa yhden diskurssin ja erittelen kokonaisuutta ymmärryksen (episteemi), hallintakeinon (tekniikka) ja subjektiaseman (eetos) näkökulmista. Olen valinnut metodin kysymyksenasetteluni perusteella. Koska diskurssianalyysin avulla voidaan päästä käsiksi siihen, miten todellisuutta rakennetaan kielellä (puhuttelu)tilanteissa, se sopii hyvin hallinnan analyysin pyrkimykseen selvittää luokittelun ja säätelyn tekniikoita. Aineiston esittelyssä ja myös analyysin täydentämiseksi käytän lisäksi kvantifiointia. Tarkastelen puhuttelupuhetta määrällisesti laskemalla puheenvuoroja²⁵ diskurssien ja toimijoiden suhteen. Näiden puheenvuorotaulukkojen tarkoitus on havainnollistaa vuorovaikutusta.

Otan etäisyyttä diskurssianalyysien kirjoon käyttämällä pääasiassa suomenkielistä käsitettä puhetapa, mutta valinta on vain tekninen: tekstissä käsitteet diskurssi ja puhetapa toimivat toistensa synonyymeinä. Tässä tutkielmassa pääpaino on "tekstillä", litteroidulla puhuttelupuheella. Olisi ollut perusteltua ja kiinnostavaa tarkastella hallintaa tarkemmin vuorovaikutuksen näkökulmasta, jossa huomion kohteena olisi viranomaisien ja nuoren välinen dialogi (ks. esim Stenson 1997). Tämän näkökulman käyttöä rajoitti kuitenkin nuorten puheen vähyys. Tätä voidaan havainnollistaa määrällisellä tarkastelulla:

Taulukko 3. Puheenvuorojen määrällinen jakautuminen toimijan mukaan, %.

	puheenvuorojen osuudet, %
syyttäjä	39
nuori	27
vanhemmat (1-2 hlöä)	15
poliisi	12
sosiaalityöntekijä	7
yhteensä	100
n	1230

²⁵ Kvantifioinnissa yksi puheenvuoro on samalla myös analyysiyksikkö, kun taas diskurssien subjektiasemien analyysissä olen tarkastellut pidempiä temaattisia osia puhutteluista.

Taulukosta 3 nähdään, että syyttäjät käyttävät puheenvuoroista melkein 40 prosenttia, nuoret reilun neljäsosan ja vanhemmat 15 prosenttia, poliisi 12 prosenttia ja sosiaalityöntekijä pienimmän osan, 7 prosenttia.

Taulukko 4. Puheenvuorot, sanat ja sanat per puheenvuoro toimijoiden mukaan.

	puheenvuoroja kpl	sanoja kpl	sanoja keskimäärin per puheenvuoro
nuori	338	1694	5
vanhemmat (1-2 hlöä)	185	2198	12
sosiaalityöntekijä	88	1420	16
poliisi	143	2527	18
syyttäjä	476	9883	21
yhteensä	1230	17722	

Taulukosta 4 voidaan nähdä, että vaikka nuoret käyttävät heti syyttäjän jälkeen eniten puheenvuoroja, ne ovat lyhyitä, sillä keskimäärin sanoja per puheenvuoro on vain viisi, kun niitä syyttäjällä on 21. Nuoret puhuvat puhutteluissa vähän ja siitä vähästä suuri osa on lyhyitä vastauksia (esim. ”kyllä”, ”ei”, ”en tiedä”) syyttäjän esittämiin kysymyksiin tai myöntelyä viranomaisten esittämiin kommentteihin (esim. ”joo”, ”mmm”). Mistä hiljaisuus kertoo? Havaintojeni mukaan nuoret olivat häpeissään ja peloissaan ja jännittivät tulevaa ratkaisua. Toisaalta hiljaisuus voi olla nuorelle myös keino hallita tilannetta, vaikka institutionaalisessa vuorovaikutuksessa valta usein onkin kysymyksiä esittävällä viranomaisella (Karstinen 1998, 149–151). Mielestäni kyse oli enemmänkin *tarkoituksettomasta* hiljaisuudesta, joka syntyi siitä, että nuori ei kyennyt vastaamaan kysymykseen, joko tietämättömyyttään tai hämmennyksen ja häpeän takia. Nuori ei siis niinkään pyrkinyt käyttämään *tarkoituksellisesti* hiljaisuutta oikeutena olla vastaamatta kysymyksiin. (Ks. esim. Kurzon 1992; 1995, sit. Karstinen 1998, 151.)

Lähtökohta puhuttelulle on haastava: saada 15–17-vuotias nuori juttelemaan kolmen korkeasti koulutetun aikuisen asiantuntijan kanssa vanhempiensa seurassa, samalla kun kokoontumisen syynä on nuoren tekemä rikos. Tilanteen epätasa-arvoisuutta lisää se, että viranomaiset ovat tutuissa ammattirooleissaan, kun taas nuorelle tilanne on uusi. Toisaalta, kuten analyysi tulee osoittamaan, puhuttelu ei ole selkeä myöskään viranomaisille. Käytäntö on uusi, eikä viranomaisilla välttämättä ole valmiiksi ammatillisia resursseja toimia esimerkiksi kasvatuksellisissa kysymyksissä.

Aineiston perusteella puhuttelut näyttäytyvät nimensä mukaisesti pääasiassa yksisuuntaisina nuhtelutilaisuuksina, vaikka tavoitteena on analyttinen ja keskusteleva ote nuoren kanssa (Metsäpelto 2003). Sivuan vuorovaikutusta analyysissä, mutta se ei ole koko analyysin läpi kantava näkökulma.

Oltuani mukana havainnoimassa kahtatoista puhuttelua alkoi mielessäni hahmottua näkökulmia, jotka toistuivat puhutteluissa. Olin jo perehtynyt diskurssianalyttiseen metodiin ja pohdin, toimisivatko nämä näkökulmat diskurssien tavoin. Aloin lukea aineistoa tarkemmin miettien puhetapoja, jotka antoivat erilaisia merkityksiä huumeiden käytölle ja toisaalta sisälsivät erilaisia käyttäytymisen muokkaamisen tekniikoita. Näkökulmat – tai diskurssit – liittyvät kysymyksiin huumeiden käytön vaarallisuudesta, vääryydestä ja laittomuudesta. Lisäksi huumeet ovat uhka elämänhallinnalle. Tästä alkoi syvällisempi luenta ja puhetapojen tunnistus, jossa pohdinnan kohteena oli puheen funktio, eli mitä puheella tehdään ja tavoitellaan. Esittelen puhetapojen tunnistamista tarkemmin analyysiesimerkeissä (ks. liite 1).

Ensimmäisen luennan perusteella mukana oli kuusi erilaista todellisuuden tuottamisen tapaa. Mukana oli esimerkiksi terveystuho, joka ei noussut vain tekstistä, vaan myös omasta odotushorisontistani. Olin odottanut, että puhuttelupuheessa huumeille annetaan merkityksiä terveyden näkökulmasta. Tällaista puhetta löytyikin, mutta tulkintani mukaan se ei toiminut omana merkityssysteeminä: huumeiden käyttöä ei suhteutettu terveyteen ainoastaan fysiologian tai lääketieteen näkökulmasta. Se oli osa laajempaa merkitysjärjestelmää, jossa huumeiden vaikutuksia terveyteen pohdittiin haittojen tai riskien kautta. Kutsun puhetapaa *valistuspuheeksi* (ks. luku 5.1).

Toinen alusta asti mukana ollut diskurssi on nuorten oma puhe, jossa huumeiden käyttöä merkityksellistetään nuorten omasta todellisuudesta käsin. Erotan omaehtoisen puheen nuorten muusta puhuttelupuheesta, joka on pääasiassa myötäilyä aikuisten puheeseen, esimerkiksi vastauksia kysymyksiin. Myötäilevässä puhuttelupuheessa ei käytetä puheenvuoroja, joita nuoret ottavat itse esille tai joissa nuoret haastaisivat aikuisten tulkintaa. Nuorten omaehtoisesti tuotettua puhetta oli erittäin vähän ja siksi tarkastelen tätä nuorten omaa puhetta *vastapuheena*: puheena aikuisten tekemiä merkityksiä vastaan. Esittelen sitä alaluvussa 5.5.

Perusteellisemmän luennan myötä puhutteluista löytyi lopulta neljä vahvaa aikuisten tai viranomaisten puhetapaa: valistuspuhe, kasvatuspuhe, kontrollipuhe ja tukipuhe, jotka esittelen varsinaisessa analyysiluvussa (luku 5). Sitä ennen hahmottelen vielä eräänlaisia sisällöllistä kaavaa puhuttelulle. Puhuttelun kulun esittely on osa puhuttelun sisällöllistä kuvausta ja toimii samalla sisällöllisenä johdatuksena aineistoon.

4.4 Puhuttelun kulku

Puhuttelun kulku näyttää olevan suurin piirtein sama syyttäjistä riippumatta. Aluksi syyttäjä toteaa, ketä on paikalla ja miksi tilaisuus on järjestetty. Sitten syyttäjä käy – usein poliisin avustuksella – läpi tapahtumat esitutinnan perusteella, eli miten nuori jäi kiinni, mitä hänellä oli hallussaan ja minkälaisen käytön nuori on kuulusteluissa tunnustanut. Tämän jälkeen käydään läpi nuoren, vanhemman ja sosiaalityöntekijän näkökulmat. Nuorelta tiedustellaan käyttöön johtaneita syitä, elämäntilannetta, koulunkäyntiä, harrastuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia syyttäjän toimiessa tilaisuuden selkeänä vetäjänä. Lisäksi nuoren pitää selvittää mahdollinen nykyinen kantansa huumeisiin. Lopuksi syyttäjä vielä ikään kuin ”herättelee” nuorta puhumalla puhuttelun poikkeuksellisuudesta; se oli vaihtoehtoinen menettely suhteessa sakkotuomioon, joka on odotettavissa, jos nuori syyllistyy uudelleen rikokseen. Kaikki havainnoimani puhuttelut päättyivät syyttämättä jättämiseen. Päätöksen ilmoittamisen jälkeen saattoi esiintyä vapaampaa keskustelua; esimerkiksi vanhempia kiinnosti rikosilmoitusrekisterimerkinnän vaikutus nuoren koulutuspaikan tai ajokortin saamiseen.

Toisaalta edellä hahmoteltu kaava on karkea; tarkemmin katsottuna kaikki puhuttelut olivat erilaisia. Nostan esiin muutaman poikkeuksen, joissa huomio oli nuoren lisäksi paljon myös vanhemmissa. Ensimmäisessä tapauksessa syyttäjä otti paljon kontaktia vanhempiin eikä kysellyt sanallakaan nuoren sosiaalisesta tilanteesta, esimerkiksi koulusta tai harrastuksista. Varmistettuaan sosiaalitoimen edustajalta, että tällä on asia hoidossa²⁶, syyttäjä valisti erityisesti vanhempia huumeista. Toki nuorikin sai samalla tie-

---

²⁶ Poliisin tulisi tehdä alle 18-vuotiaan rikosentekijän tapauksessa lastensuojeluilmoitus, jonka perusteella sosiaalitoimi harkitsee tarvittavia toimenpiteitä. Sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa esimerkiksi ottaa yhteyden perheeseen ja varmistaa asiakastapaamisen, että nuoren elämäntilanne on kunnossa ja että kotoa saatu tuki on riittävää.

toa huumeista, mutta valistus oli suunnattu pääasiassa syyttäjän mielestä tietämättömille vanhemmille, jotta nämä osaisivat valvoa jatkossa lapsensa huumeiden käyttöä paremmin.

Poliisi(6): ---Tossa on sitten vähän pienempi hasispala. Se haisee voimakkaasti, se on semmonen voimakas, voimakas tuoksu. Ja aina voimakkaampi tulee, jos sitä vähäsen polttaa. Poltellaan nytte. (Lämmittää sytkärillä palaa). Kallista tavaraa, kun mikä. Nyt siitä tulee, kyllä tää huone haisee varmaan tän jälkeen.

Syyttäjä(6): Tuo on semmonen haju, että sitä ei niinku unohda, kun sen haistaa. Ja tota, se tarttuu hyvin voimakkaasti.

Toisessa poikkeuksellisessa tapauksessa vanhempi oli aktiivinen: äiti puhui paljon ja vaikutti keskustelun kulkuun huomattavasti. Välillä hän myös vastasi nuoren puolesta:

Syyttäjä(12): Tämän osalta ei oo muuta. Jos on jotain mielessä, niin sit voitais käyttää aika hyväks keskusteluun. Mitä tulee tuohon kouluun tulee, olet tällä hetkellä... eli työssä tällä hetkellä? [*puhuu nuorelle -SR*]

Äiti(12): Kyllä tässä on suunnitteilla, tietysti syksyn hakuihinhan Terhi on tietysti hakenut ja hänellä on tavallaan vielä niinku avoin koulupaikka siellä missä hän olikin. Et hän pääsee ens syksynä joka tapauksessa opiskeleen.

Nämä esimerkit kertovat paitsi siitä, että käytännöt vaihtelevat syyttäjän mukaan, myös siitä, että jos syyttäjän lisäksi yksikin paikalla olija on erityisen aktiivinen, voi tällä olla paljon vaikutusta keskustelun etenemiseen.

Kaavasta poikettiin joskus myös puhuttelun alussa. Kaikki syyttäjät eivät esitelleet paikalla olevia ja/tai käyneet läpi tilaisuuden luonnetta. Jälkimmäinen saatettiin kuitata kysymyksellä: ”tiedättekö miksi tilaisuus on järjestetty?”. En edes kiinnittänyt tähän huomiota, kunnes yhden nuoren haastattelussa kävi ilmi, että hän ei tiennyt olleensa *puhuttelussa*. Hän oletti, että vastaava tilaisuus järjestetään aina sen pohtimiseksi, mennäkö asiassa käräjille vai ei. Toisessa haastattelussa kävi ilmi, että nuoret eivät välttämättä osanneet tehdä eroa sosiaalityöntekijän interventioden, päihdeneuvonnan ja puhuttelun välille. Tämä ilmeni esimerkiksi niin, että päihdeneuvonnassa ja huumeusoissa käyminen koettiin syyttämättäjäättämispäätöksen ehdoksi. Nuorilla ei ole siis tietoa prosessin eri vaiheista.

5 Puhuttelun puhetavat ja nuorten vastapuhe

5.1 Valistuspuhe: käytön haitat ja seuraukset

Valistuspuheessa huumeiden vaikutuksia terveyteen tarkastellaan *haittojen tai riskien kautta*. Huumeiden säännöllisen käytön seuraukset ovat valistuspuheen mukaan terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja. Huumeiden käyttö vaikuttaa muistiin ja keskittymiskykyyn ja aiheuttaa riippuvuutta, masennusta ja koulunkäyntivaikeuksia. Puhutteluissa painotetaan sitä, ettei eroa mietojen ja vahvojen huumeiden välille pitäisi tehdä. Sen sijaan huumeiden käytön riskit nähdään suurempina kuin esimerkiksi alkoholin:

Poliisi(1): Kannattaa kyllä miettiä kavereiden vaihtoa ja jos sitä päihdehakuisuutta on, niin alkoholi olisi sitten parempi. En nyt tarkoita, että pitäisi alkoholia alkaa käyttämään.

Valistusdiskurssissa argumentoidaan usein enemmänkin viitaten huumeiden käytön seurauksiin kuin riskeihin. Riskeillä tarkoitan potentiaalisia, mahdollisia (negatiivisia) vaikutuksia, kun taas käytön seuraukset nähdään väistämättöminä. Säännöllisen huumeiden käytön seuraukset kerrotaan esimerkiksi varoittavien esimerkkien avulla:

Syyttäjä(1): Kaksi vuotta sitten napattiin 70 syytettyä kiinni käytöstä ja nyt keväällä 140, joista osa oli samoja uudestaan. Siinä välissä käyttö oli alkanut maksaa enemmän ja oltiin ajautettu ulos normaaleista kuvioista. Nyt sitten tuli rikosrekisteriin merkintä ja muitakin seuraamuksia, josta on vaikea lähteä eteenpäin. Sulla se on vielä helppoa, ei ole rekisteriä.

Syyttäjä(3): Laissa perusteena käytön kieltämiselle ovat terveyshaitat. Huumeiden käytöstä seuraa esimerkiksi muistihaittoja. Kun elämä on kaaoksessa, se on pitkä projekti saada se kuntoon.

Valistuspuheeseen kuvaillaan lisäksi *huumeilmiön yleisyyttä*, mikä on nähtävissä myös tilastoista. Esimerkiksi kannabiskokeilut ovat yleistyneet erityisesti 20–29-vuotiaiden keskuudessa, niin että nuorista aikuisista kannabista on kokeillut 29 prosenttia (Hakkarainen & Metso 2003, 249). Valistuspuheessa paitsi reflektoitiiin huumausaineen käytön kasvua myös huumausaineiden saatavuuden paranemista, josta puhui eniten poliisi ”katutason” kokemuksellaan:

Syyttäjä(6): Miettiä *[poliisi, -SR]* on meillä huumeepoliisin katuvalvontaryhmässä ja tuntee oikein hyvin tän Honkamäen *[paikkakunta, -SR]* huumausaineenkäytön ja sen huumausainetilanteen ja sen missä tässä niinku mennään ja sit voit ehkä kertoa pikkasen miltä tää asia näyttää, kun sitä kattoo poliisin silmin tuolta, sanotaanko katutasolta.

Poliisi(6): Niin, ihan kuin äsken sanoit, niin kasvanut voimakkaasti ja on ongelma. Huumeitten saatavuus on helppoo ja erityisesti tota noin, kyllä nuoret, niin ne on se suurin käyttäjäryhmä siellä. Valitettava, valitettavan yleistä on, N varmaan tietää, kuinka moni kavero käyttänyt tai kokeillu...

Nuori(6): Mmm.

Poliisi(6): ...niin, niitä on varmasti on, enemmän niitä henkilöitä kuin jotka ei oo kokeillut, mutta... näin mä uskosin ainakin. Mut se on hyvin hyvin, hyvin hyvin yleistä, että vanhemmat on varmaan siinä mielessä tippunut vähän kärryiltä, että se on niin nopeesti kasvanut ja niin yleistä, että sitä ei olla kärryillä, mis mennään.

Käyttämällä huumeita nuori altistaa itsensä erilaisille huumeiden haitoille, jotka vaihtelevat terveydellisistä sosiaalsiin. Huumeiden käyttö on irrationaalista: nuoren olisi järkevää lopettaa käyttö oman edun nimissä riskien välttämiseksi. Valistuspuheessa huumeiden käyttö *ymmärretään terveydelle vaaralliseksi riskikäyttäytymiseksi*. Se on valistuspuheen episteemi huumeiden käytölle.

Diskurssissa on kyse huumevalistuksesta. Markku Soikkelin mukaan (2002, 18) huumausaineista ei pitäisi käyttää yleistävää puhetapaa, kun käsitellään niiden riskejä ja ominaisuuksia, sillä väärät yleistykset ja stereotypiat aiheuttavat oikeutettuja vastaväitteitä. On esimerkiksi harhaanjohtavaa puhua huumausaineista yleensä riippuvuutta aiheuttavina, kun huumausaineet eroavat suuresti addiktiopotentialtaan. Samoin kyseenalaisena voi pitää alkoholin ja huumausaineiden riskien rinnastamista edellisen hyväksi, sillä alkoholi ei ole vähiten terveystorjiva ja riippuvuutta aiheuttavia päihde. (Mt., 17–18.) Kuten Kati Rantala ja Pekka Sulkunen ovat todenneet, eräänä suomalaisen huumevalistuksen uskottavuutta heikentävänä ongelmana voidaan pitää sitä, että sen viesti on ristiriidassa erityisesti suhteessa alkoholiasenteisiin, jotka ovat suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin liberaalit (ks. esim. Rantala & Sulkunen 2003). Vaarana on myös se, että asiallinen valistus menettää uskottavuutensa, jos riskeistä ja haitoista ei kerrota asiallisesti (Salasuo 2000, 9).

Valistuspuheessa ei viitattu niihin, joiden huumeiden käyttö jää vain kokeiluihin tai niihin käyttäjiin, jotka eivät koe käyttöönsä ongelmalliseksi tai riippuvuudeksi. Viime vuosina ilmestyneiden huumeiden käyttökulttuureja eritelleiden tutkimusten myötä Suomessakin on otettu käyttöön termi *huumeiden viihdekäyttö* (Salasuo & Rantala 2002). Viihdekäytössä päihteiden käyttö on hallittua hyötyjen maksimoimiseksi ja haittojen minimoimiseksi (mt., 52). Kulttuurisesta näkökulmasta tehdyt tutkimukset ovat monipuolistaneet kuvaa huumeilmiöstä, kun on huomattu, että syrjäytyneiden ja ongelmakäyttäjien rinnalla huumeilmiöitä on pärjäävien ja hyvin koulutettujen keskuudessa. Toisaalta suurin osa, noin 80 prosenttia, huumeiden käytöstä jää Suomessa kokeiluiksi (Hakkarainen 1992, 86–87).

Valistuspuheen muotona ovat *moralistiset* Turmiolan Tommi –tyyppiset *tarinat*. Kerroksen rakenne on negatiivisten seurauksien kehä, jossa sosiaaliset ja terveydelliset haitat seuraavat toisiaan ”pidemmälle mentäessä”. Seuraavassa lainauksessa on nähtävissä paitsi valistuspuheen ymmärryksen kaksi keskeistä elementtiä, haittojen korostus ja yleisyyden painottaminen, myös huumeiden käytön ”kierre”:

Poliisi(5): Sitä on paljon liikkeellä ja monet teistä ei sitä sit sen enempää ajattele, kaveriporukassa kokeilee. Ei tunnu kovinkaan, kovinkaan niinku vaaralliselle tai rikolliselle toiminnalle, kun sitä tekee. Harmittoman oloista, mutta sitä se ei tosiasiaa ole. Kyllä siitä pidemmästä käytöstä sitten tulee vakavia seurauksia ja ja... me pyritään sit omalla toiminnalla puuttumaan näihin käytöihin. Tää on yks, yks tosiaan käytöstä mitä merkkejä on niin, käyttövälineet tietysti tällaiset silumit ja vesipiiput ja se haju tarttuu vaatteisiin. Se on semmonen imelähkö, voimakkaampi kuin tupakanhaju, että sitä voi sitten kotona, kotona niinku vetää johtopäätöksiä. Aika pikasesti sitä niinku se rupee aiheuttaa tällaista keskittymiskyvyn puutetta ja ja koulumenestys rupee sukeltaan nopeasti alaspäin. Pitemmälle sitten kun mennään ni, sitä rupee noita mielenterveysongelmia ilmenemään aika useilla. Ei se mitään vaaratonta touhuu oo. Valitettavan yleistä kyllä. Parempi pysyä erossa.

Huumevalistuksessa tyypillinen ajatusmalli on *porttiteoria*, jonka mukaan ”yksilön huumeiden käyttö etenee tiettyjen porttien kautta kohti huumeriippuvuutta tai huumeiden ongelmakäyttöä” (Rantanen 2002, 51). Puhutteluissa porttiteoriasta puhutaan vanhentuneena, mutta käytännössä edelleen paikkaansa pitävänä mallina; kannabishuumeiden käyttö toimii porttina vahvempien huumeiden käyttöön. Valistuspuheessa käytössä on porttiteorian ”maltillinen” versio, eli ei uskota, että siirtyminen vaiheesta toiseen tapahtuisi väistämättä (ks. mt., 51). Puhutteluissa esitetty näkemys on, että koska kukaan ei aloita vahvoista huumeista, on kannabiksen käytön aloittamisella yhteys vahvempien huumeiden käyttöön:

Syyttäjä(6): Tää nimittäin, tää huumausaineiden käyttö täällä pääkaupunkiseudulla on muodostunut meille viimeisen kymmenen vuoden aikana aika isoksi ongelmaksi, et se, tää ei oo niinku ainoo juttu ja tota, huumausaineita saa helposti tuolta kadulta ja niitä käytetään todella paljon ja aina kannattaa muistaa se, että vaikka nää kaikki vanhan ajan porttiteoriat niihin ei sinänsä enää uskota, sillä tavalla että kun kerran polttaa pilvee, niin sitten seuraavaksi käyttääkin jo amfetamiinia ja sitten tulee heroiniit ja muut. Se, niihin ei enää uskota, että se automaattisesti johtas tähän, mutta tosiasia on se, että kukaan kovien huumeiden käyttäjä ei oo aloittanut niistä, vaan et aina alotetaan näistä pehmeistä. Yleensä se menee siihen, että ensin tulee tupakka ja sitten tulee alkoholi, sitten tulee kannabikset ja siit mennään sit pikkuhiljaa amfetamiinin ja ekstaasin kautta tonne tota, heroiniin, joka alkaa olla meillä jo se, sanotaanko, loppuvaihe. Et sä oot nyt tässä tavallaan ottanut yhden askeleen ja kannattaa niinku pikkasen miettiä et mis nyt mennään.

Kun nuorille kerrotaan huumeiden käytön riskeistä, se tapahtuu käytännössä valistamalla huumeista. Edellä esitellyt *dramaattinen tarinointi ja porttiteoria* toimivat valis-

tuspuheen hallintakeinoina; ne ovat ne keinot, joilla huumeriskien sanomaa välitetään puhutteluissa.

Nils Christie ja Kjetil Bruun (1986) ovat problematisoineet porttiteoriaa ajatusmallina. Tutkijoiden mukaan tupakointia voidaan pitää oleellisena ”porttina” laittomien huumeiden käyttöön; hallitakseen kannabiksen polttamisen täytyy osata polttaa tupakkaa. Huumeita kokeileville myös alkoholi on käytännössä tuttu päihde. Kuitenkin vain pienestä osasta alkoholin käyttäjiä tulee huumeiden käyttäjiä, puhumattakaan huumeongelmaisia. (Mt., 86–89.) Koska nuoret tietävät tämän, voi myös muu valistus näyttäytyä tämän valossa nuorille epäuskottavana. Porttiteorian käyttö valistuspuheessa ei siis ole ongelmatonta.

Puhuttelupuheessa esiintyi myös tulkinta, jossa erityisesti huumeiden käytön aloittaminen on se ratkaiseva ”portti”, sillä silloin ylitetään laillisuuden kynnyks:

Nuori(1): Niin, kun puhutaan siitä porttiteoriasta, niin minun mielestä on se vähän ihmisestäkin kiinni.

Syyttäjä(1): Se on kuitenkin kiellettyä, lainvastaista. Se madaltaa kynnyksistä lähteä hakemaan voimakkaampiakin kokemuksia. Olen ollut pitkään tekemisissä asioiden kanssa ja olen törmännyt paljon tähän vähättelevään asenteeseen.

Rajan vetäminen alkoholin ja huumeiden välille laillisuuskysymyksenä ei ole yksiselitteistä, sillä myös tupakan ja alkoholin välittäminen alaikäiselle on laitonta, samoin kuin huumeiden käyttö ja välittäminen (Soikkeli 2002, 15).

Puhe huumeiden käytön vaikutuksista perustuu viranomaisten työssään saamiin *kokemuksiin* huumeiden käyttäjistä. Huumeiden käytölle ei eritellä haittoja faktapohjaisesti, vaan valistus pohjautuu työssä kohdattuihin pysäyttäviin tarinoihin siitä, mitä seuraa, jos huumeiden käyttö jatkuu ja muuttuu ongelmakäytöksi. On tärkeää kysyä, tuleeko syyttäjille, poliiseille ja sosiaalialan työntekijöille ammattinsa puolesta eräänlainen kokemuksellinen harha, sillä he näkevät työssään niitä huumeiden käyttäjiä, joilla menee aina vain huonommin. Esimerkiksi Timo Korander (2004, 9) on kirjoittanut poliisien kyynistymisestä, joka seuraa turhautumisesta repressiivisten toimien kykyyn ratkaista ongelmia. Toinen tärkeä kysymys on pohtia sitä, minkälainen on viranomaisten valmius tehdä ehkäisevää päihdetyötä kertoen realistisesti ja analyttisesti huumeista. Kaikilla paikkakunnilla ei sosiaalitoimen edustajiltakaan löydy tarvittavaa osaamista (ks. luku 4.1).

Markku Soikkeli (2002) on puhunut päihdevalistuksen puolesta esittämällä, että faktapohjaisen riippumattoman informaation vaihtoehto on propaganda, joka on manipuloivaa tietoa, joka palvelee poliittisia tarkoituksia. Kuitenkin vapautteen tehdä haluttuihin lopputuloksiin vieviä päätöksiä tarvitaan tietoa eri valintojen seurauksista. Soikkelin mukaan valistus puolustaa vapautta, sillä lopullisen päätöksen tekee ihminen itse. (Mt., 45–46, 58.) Soikkelin ajattelun pohjalta nuoren pitäisi saada analyttistä valistusta *huumeiden käytön hyödyistä ja haitoista*, myös rangaistusjärjestelmän piirissä.

Miten nuorta asemoidaan suhteessa riskikäyttäytymiseen? Tulkintani mukaan nuori on valistuspuheessa ensisijaisesti riskialtis *huumeiden käyttäjä*. Nuori on päihteiden käytössään mennyt laittomuuden rajan yli. Jos nuori ei muuta rikollista ja päihdekäyttäytymistään, seurauksena on narkomania ja rikollinen elämäntapa, johon ensimmäinen askel on jo otettu. Poliisin ja syyttäjän rakentama pahin mahdollinen skenaario johtaa käytön jatkuessa vaikeaan huumeriippuvuuteen, elämönhallinnan menetykseen ja ankarampiin rangaistuksiin. Erityinen vaaratekijä on käytön riskejä vähättelevä asenne, esimerkiksi kannabiksen pitäminen mietona huumeena.

5.2 Kasvatuspuhe: huumeiden käyttäminen on väärin

Jos valistuspuheessa huumeiden käyttö on etäännytetty opettavaisiin tarinoin, niin kasvatuspuheessa nuoren huumeiden käyttöä käsitellään henkilötasolla. Puheessa painotetaan nuoren omaa harkintaa ja kykyä päättää siitä, mikä on oikein ja väärin. Kasvatuspuheessa nuoren toiminta määrittyy moraalisesti vääränä. Nuori on huumeita käyttämällä rikkonut lakia, mikä on aiheuttanut murhetta myös vanhemmille ja lähiympäristölle.

Kasvatuspuheen mukaan huumeiden käyttöön houkuttelevat kokeilunhalu ja kaverit, joita myös nuoret itse myötäilivät käytön syiksi (ks. luku 5.3). Tällöin huumeiden käyttö näyttää nuoruuden hairahduksena, jolle löytyy ymmärrystä:

Syyttäjä(2): Nuoruuteen kuuluu rajojen etsintä ja oman paikan etsintä, mutta pitää koittaa muistaa pitää se järki päässä.

Viranomaisten sivulauseissa esiintyi lisäksi muutamia viittauksia ”sairauteen” ja päihdyttävien vaikutusten houkuttelevuuteen. Jonkinasteisesta ymmärrettävyydestä huolimatta käyttöä ei pidetä missään nimessä hyväksyttävänä ja nuorta pidetään vastuussa tekemisistään. Puheessa korostetaan nuoren omaa vastuuta lopullisen päätöksen tekijänä:

Syyttäjä(12): Sehän vaatii niinku sit aika paljon, jos kaveriporukassa pysyttelee, niin sitten oltava vahva sitten, että huomaa oikean ja väärän eron.

Potentiaalisen narkomaaniuden riskiin liittyy myös heikkous; nuoren pitää pysyä mieleltään vahvana, jotta hän ei repsahtaisi seuraavalla kerralla, kun tekee mieli käyttää huumeita. Yhteisten normien ja arvojen noudattamiseen ja oikeiden päätösten tekemiseen tarvitaan vahvuutta ja luonteenlujuutta:

Syyttäjät(1): Pitää olla selkärankaa sanoa ei.

Syyttäjä(3): Se vaatii miestä silloin, kun kaverit alkaa kokeilla.

Nuori on kypsymätön ei-aikuinen, joka testaa käyttäytymisensä rajoja kokeilemalla eri asioita. Nuoren vastuuntunto ei ole täysin kehittynyt, vaan nuori erehtyy kavereidensa mukana tekemään tyhmyyksiä, muuan muassa kokeilemaan huumeita, koska tuossa tilanteessa kokeilu ”ei tunnu vaaralliselle tai rikolliselle” (Poliisi 5). Myös arkikäsitelmissä nuoruus näyttäytyy elämänvaiheena, jolloin ollaan erityisen herkkiä kavereiden vaikutukselle. Tutkimustieto tukee ajatusta, että vertaisryhmän vaikutus on hyvin merkittävä nuoruusiän sosialisatiossa (Salmi 2004a, 28). Kriminologisessa tutkimuksessa on jo kauan tunnistettu, että rikoksia tehdään usein ryhmässä, mutta ilmiöstä tiedetään varsin vähän (Warr 1996, 11–12).

Kasvatuspuheessa huumeiden käyttö on epäeettistä toimintaa, joka tukee huumausainerikollisuutta ja aiheuttaa haittoja itselle ja ympäristölle. Kasvatuspuheessa *ymmärrys* huumeiden käytöstä on sen *moraalinen vääryys*.

Tulkitsen tätä puhetta osana oikeuskasvatusta, josta voidaan erottaa kaksi puolta: eettisten ja moraalisten kysymysten pohdinta ja laillisuuskasvatus. Laillisuuskasvatus on asemaltaan selkeämpi kokonaisuus: yhteiskunnassa säädetään yhteisiä lakeja eli oikeudellisia normeja, joita tulee kunnioittaa ja noudattaa. Eettiset ja moraaliset kysymykset

ovat hankalampia, sillä kysymyksiin oikeasta ja väärästä ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia (Opetusministeriön... 1993).

Kasvatuspuheen ääneen lausumaton lähtökohta on se, että nuoret jakavat muun yhteisön normit. Nuorten oikeuskäsityksiä tutkineet Martti Grönfors ja Ari Hirvonen (1990) muistuttavat, että nuorilla voi olla omia moraalisia normeja ja käyttäytymissääntöjä lainsäädännön lisäksi. Kun nuorten moraalisisessa todellisuudessa oikeutettu käyttäytyminen on ristiriidassa virallisten normien kanssa, saa lainsäädäntö väistyä nuorten normijärjestelmän tieltä. Tätä taustaa vasten Grönfors ja Hirvonen kritisoivat sitä, että laillisuuskasvatuksessa nuorten on hyväksyttävä säännöt itsestään selvinä ilman keskustelua. Yksi tärkeä pohdittava kysymys olisi esimerkiksi, miksi lait ovat parempia ja velvoittavampia kuin nuorten omat normit. (Mt., 8–9.) Kasvatuspuheessa merkille pantavaa onkin se, että se pohjaa ennen kaikkea moraalisiin kysymyksiin; lakien noudattamisen merkitystä ei oteta puheessa esille lainkaan, vaan lähtökohta on se, että nuoret jakavat yhteiset merkitykset lakien kunnioittamisesta ja noudattamisesta.

Kasvatuspuheessa on moralistinen ja nuhteleva sävy, mikä liittyy ”teon moitittavuuden” selvittämiseen (ks. luku 2.4). Havaintojeni perusteella tämän diskurssin käyttö sai nuoren punastumaan ja äänen värisemään; puhetapa tuottaa häpeää. Puhuttelun tavoitteiden mukaan katumus on sen onnistumisen edellytys. Nuorilta odotetaan nöyrää suhtautumista puhuttelutilanteessa. Lain rikkomisen ja oman terveyden vaarantamisen lisäksi korostetaan sitä, että nuori on aiheuttanut huolta vanhemmille:

Syyttäjä(11): Mietiksä silloin kun näitä touhuja oli, että mimmosta murhetta sä esimerkiksi äidille aiheutat?

Nuhtelu oli pääasiassa epäsuoraa, siihen riittivät äänensävyt ja sanavalinnat. Joskus pettymys ilmaistaan suoraan:

Poliisi(3): Mun mielestä sä olet mokannut raskaasti.

Isä(10): Toivottavasti se, tälle nuorisolle, jos nuoriso vaan tuntee vielä semmosta sanaa kuin häpee, niin ois kaikista kovin, hävetä saa... ja täytyy hävetä tämmösiä asioita. Tänä päivänä maailma tuntuu olevan semmonen vähän, ettei enää tunneta sitä sanaa oikein.

Moraalisen nuhteen ja ”teon vakavuuden” esittämiseksi kasvatuspuheessa hallintakeinoon käytetään siis *häpeän tuottamista*.

John Braithwaite (1989) on esittänyt, että rikosten käsittelyssä tärkeintä on toimia niin, että tekijä häpeää rikostaan, minkä avulla tekijä saadaan integroitua uudelleen yhteisön jäseneksi. Tässä viitekehyksessä rikollinen teko on väärin, mutta tekijä ei ole itsessään paha. Lawrence W. Sherman (1993) tukee Braithwaiten teoriaa, mutta muistuttaa, että epäkunnioittavaksi ja kohtuuttomaksi koettu rangaistus johtaa uhmakkaaseen ylpeyteen, joka estää katumisen ja sovinnon. Uhma mahdollisesti lisää taipumusta rikoksiin jatkosakin, siksi häpeän tuottamisessa on käytettävä kohtuullisuutta vastareaktioiden välttämiseksi. Häpeän tuottamisessa on myös leimautumisen riski, eli lainrikkonjan leiman tuleminen osaksi nuoren identiteettiä. Puhuttelujen kasvatuspuheessa nuoren huumekekeiluja ei kuitenkaan esitetä poikkeuksellisena toimintana:

Sosiaaliviranomainen(4): ...aika pitkälle, et et, musta tässä oli kysymys selkeesti siitä varsin tyypillisestä nuorille kuuluvasta et kun kaveripiirissä on, niin sit monta kertaa täytyy sit itekin kokeilla sitten, ja ja palaute tuli onneksi niinku näin.

Voi olla vaikeaa vedota nuoren moraalisiin huumeiden käytön lopettamiseksi, jos nuoren mielestä huumeiden käyttö ei ole eettisesti väärin. Varsinkin nuorten huumeasenteet ovat lieventymässä; jopa neljäsosa 15–24-vuotiaista nuorista kannattaa kannabiksen käyttöoikeutta ja mahdollisuutta sen lailliseen hankintaan (Hakkarainen & Metso 2004, 45). Mikko Salasuo (2004) on omassa tutkimuksessaan huumeiden käytön kulttuurisesta luonteesta tuonut esille sosiaalisen oppimisprosessin merkityksen: nuorten tutustuessa uuteen merkitysmaailmaan heidän käsityksensä huumeista muuttuvat. Heille avautuu ”käytön todellinen luonne”, jolloin aikaisemmin opitut normit saavat väistyä. (Mt., 41). Kriminologisen neutralisaatiotekniikan näkökulmasta nuoret *kieltävät vastuun* rikoskäyttäytymisestä sillä perusteella, että muutkin nuoret kokeilevat huumeita (Sykes & Matza 1957, 667).

Kriminologinen differentiaalisen assosiaation teoria selittää rikoskäyttäytymiselle tarpeellisen motivaation syntymistä oppimisprosessina: rikoksille suotuisia asenteita ja perusteluja opitaan vuorovaikutuksessa vertaisryhmien kanssa (Sutherland & Cressey 1978, 83–87). Alakulttuurissa toiminnalle syntyy oma moraalinen, joka on myönteinen rikoskäyttäytymiselle. Toisaalta valtakulttuurikin voi tukea käyttäytymistä silloin, kuin se reflektoi nuoria murrosikäisinä, joiden käyttäytymiseen kuuluu normien rikkominen (Kivivuori 1994, 220). Tutkimuksen mukaan suomalaisessa kulttuurissa murrosikävaiheeseen liitetään sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia; kaikki nuoret eivät kuitenkaan jaa

yleistä ongelmakonstruktiota murrosikäisistä, jotka tekevät älyttömyyksiä eivätkä tunne rajojaan (Aapola 1999, 216–222).

Oikeuskasvatuksella ei ole selkeää asemaa yhteiskunnan kasvatusinstituutioissa. Tutkimuksen perusteella nuorten käsitykset oikeusnormeista tai rikosoikeusjärjestelmän toiminnasta ovat heikot (Salmi 2004b, 275–282). Myöskään oikeuslaitoksen toiminnassa oikeuskasvatuksella ei ole virallista asemaa. Juristin koulutukseen ei kuulu oikeuskasvatukseen tai nuorisokulttuuriin liittyviä opintoja, joten ”oppi nuorista” tulee käytännön työn kautta. Tuomari voi ”herätellä” nuorta tai aikuista rikosentekijää nuhtelevin sanoin tuomion antamisen yhteydessä, mutta koska siitä ei ole olemassa säädöstä, se on ilmeisesti harvinaista (NTR 2004, 157). Uusissa työryhmä- ja komiteanmietinnöissä pyritään kuitenkin vahvistamaan tuomarin antaman puhuttelun asemaa: ” – – puhuteluun liittyy mahdollisuus vaikuttaa nuoren tulevaan käyttäytymiseen. Puhuttelun kautta tuomittua voidaan varoittaa ja hänelle voidaan antaa tietoja tuomitusta rangaistuksesta.” (NTK I osa, 44).

Nuori asemoidaan kasvatuspuheessa *normien rikkojaksi*, joka on horjuttanut luottamusta rikkomalla yhteisön sääntöjä. Vaikka nuorta ei suoraan kutsuta rikolliseksi, passiivisesti lain ylittäminen ilmaistaan kuitenkin esimerkiksi sanomalla ”on tapahtunut rikos” tai puhumalla rikollisesta teosta esimerkiksi selvitettäessä rangaistuskäytäntöjä:

Syyttäjä(4): Ja, niin kuin mä tossa sanoinkin jo aikaisemmin niin lakihan antaa nyt sellaisen mahdollisuuden, että huumeista ensi kertaa kiinnijäävälle henkilölle kun kyse tästä käyttör rikoksesta niin voidaan järjestää tällainen puhuttelutilaisuus, eikä tosiaan tarvitse tätä asiaa sitten käräjäoikeuteen viedä.

Toisaalta kasvatuspuheessa nuoruuden merkitys korostuu vielä valistuspuhetta enemmän. Nuori lainrikkoja on potentiaali rikollinen:

Syyttäjä(5): Sä oot nyt ottanut yhden askeleen sellaisella tiellä, jolle kovin moni ei mene, tai en mä sano, että ei kovin moni, kyllä näitä juttuja on. Että ei tässä oo mitään syytä tätä sillä tavalla hirveesti paisutellakaan tai tehdä tästä mitään isoo numeroa, koska näitä juttuja todella, tää ei oo mitenkään ainutlaatuista, mutta edelleenkin tää on niinku sillä tavalla yks aika vaarallinen askel, et kannattaa nyt ihan pysähtyä hetkeks ja miettiä mis mennään.

Kasvatuspuheessa tasapainoillaan ymmärryksen ja ei-hyväksymisen välillä. Diskursissa annetaan ymmärtää, ettei nuoren käytös ole epätavallista, mutta varotaan antamasta signaalia, jonka voisi tulkita käyttäytymisen hyväksymiseksi. Puheessa etsitään

balanssia leimaamisen ja neutralisaation välillä; nuorta ei haluta leimata ongelmaiseksi, mutta toisaalta ei haluta antaa hänelle eväitä neutralisoida tekoaan.

5.3 Kontrollipuhe: käyttö on rikos

Nimitän kontrollipuheeksi puhetapaa, jossa tulee esiin puhuttelu osana rangaistusjärjestelmää. Kontrollipuheessa käsitellään nuoren tekemää rikosta ja sen seurauksia sekä puhuttelun taustalla olevaa lakia ja sen tavoitteita.

Syyttäjä(7): Ja nyt sitten tämän jälkeen näkyy, että tämä rikos on taustalla ja tässä on nyt kokonaistilanne se, että kun sä oot ollut alle 18-vuotias vielä ja tää on ensimmäinen kerta sulla, tässä katsotaan nyt tämä puhuttelu olisi riittävä seuraamus elikkä rangaistus.

Puhutteluissa nuoren pitää selvittää nykyinen suhteensa huumeisiin, jonka odotetaan olevan kielteinen katumuksen ilmentämiseksi:

Syyttäjä(4): Joo, tota, millä tavalla sä muuten suhtaudut huumeaineisiin?
Nuori(4): No, eihän ne hyväks oo kellekään.

Tulkitsen, että kielteinen suhtautuminen ilmentää muutosta ja katumusta, jota nuorilta odotetaan. Katumuksen ja ”asiallisuuden” odotukset tulevat esille puhuttelun tavoitteissa ja myös keskusteluissa, joita olen käynyt syyttäjien kanssa. Syyttäjien mukaan ”uhitteleva” käytös, esimerkiksi viranomaisten nimittely johtaa siihen, että syyte nostetaan ja tapaus viedään käräjille. Tulkitsen kielteisen suhtautumisen muodollisuutena, joka on vähimmäisvaatimus syyttämättä jättämiselle. Huumeisiin kielteisen kannan saaminen nuorelta ei ole aina helppoa, kun nuori ei ymmärrä mitä häneltä odotetaan:

Syyttäjä(2): Mitä mieltä olet huumeiden käytöstä?
Nuori(2): En tiedä.
(vähän myöhemmin)
Syyttäjä(2): Mikä johti käyttöön?
Nuori(2): En tiiä.
Syyttäjä(2): Et tiiä? Aiotko käyttää jatkossa?
Nuori(2): En tiiä.
(vähän myöhemmin)
Syyttäjä(2): Et osannut sanoa suhtautumisestasi huumeisiin. Onko se muuttunut tämän tapauksen jälkeen.
Nuori(2): Ei.
Syyttäjä(2): Et aio kuitenkaan jatkossa käyttää?
Nuori(2): En.

Vaikka itse rikoksen eli huumeiden käytön laajuus on jo selvitetty esitutkinnassa, käytön aloittamisesta, kestosta ja tiheydestä tiedustellaan vielä puhuttelussa:

Syyttäjä(6): Joo. Tota, sä oot myös kertonut, et tää ei ollut sun kohdalla ihan ensimmäinen kerta.
 Nuori(6): Ei ihan.
 Syyttäjä(6): Oot sä kuinka montaa kertaa suurinpiirtein käyttänyt tähän mennessä?
 Nuori(6): Neljä tai viisi.
 Syyttäjä(6): Joo, tää oli sit eka kerta kun sä jäit kiinni.
 Nuori(6): Joo.

Varsinkin puhuttelun loppupuolella, kun päätös syyttämättä jättämisestä kerrottiin, painotettiin vaihtoehtoisia rikosoikeudellisia seuraamuksia. Nuorelle kerrotaan, mitä tapahtuu, jos ”tavataan uudelleen samoissa merkeissä”.

Syyttäjä(2): Syyttäjänä olen tätä asiaa pohtinut, ja päädyin tai päädyttiin suulliseen huomautukseen. Muistuttaisin kuitenkin että kyseessä on rikos, josta voi seurata vankeutta. Tämän yhden keran pääset tällä, jatkossa on tiedossa sitten kärjäreissuja.

Tällä osalla kontrollipuhetta pyritään pelotevaikutukseen, joka on yksi rangaistuksen yleisestävä piirre (Anttila & Törnudd 1983, 146). Nuorta uhataan rangaistuksella, jotta tämä lopettaisi huumeiden käytön rangaistuksen pelossa.

Kontrollipuheessa huumeiden käyttö näyttäytyy lainvastaisena tekona. Suhteessa kasvatustieteen puheeseen painottuvat käytön oikeudelliset ulottuvuudet, kuten moitittavuus ja rikosoikeudelliset seuraukset. Vaikka huumeiden käyttö on laitonta, nuorta ei haluta rangaista siitä. Käyttö tulkitaan harmittomaksi kokeiluksi, jota nuori nyt katuu. Kontrollipuheen *ymmärrys* huumeiden käytöstä on sen *lainvastaisuus*. Siinä painopiste on rangaistusjärjestelmään liittyvillä elementeillä.

Kontrollidiskurssi on oikeudellinen puhetapa. Tällä tarkoitan sitä, että oikeudenkäyttöön liittyy oma juridis-tekninen sanastonsa ja muodollisuutensa, josta puhuttelukaan ei ole vapaa:

Syyttäjä (4): Mä katson että pelkästään se, että mä teen *syyttämättäjättämispäätöksen* ei kuitenkaan riitä, vaan tän lisäksi mä annan sulle tän *suullisen huomautuksen* nyt tässä. Ja mä toivon että sä ymmärrät että tämmönen *puhuttelu* ja suullinen huomautus ja jutun päätyminen ilman *kärjääoikeuden käsittelyä* ei oo sitten jatkossa mikään normaali tapahtuma, vaan jos näitä nyt jatkossa tulee sitten lisää, niin melko todennäköisesti nää jutut sitten viedään tuonne *kärjääoikeuteen* ja tietysti niistä sitten mahdollisesti voi seurata *sakkorangaistus*.

Olen kursivoinut edellisestä sitaatista oikeudelliset termit, jotka eivät välttämättä ole maallikoille selviä. Varsinkaan nuoret eivät usein tunne oikeuden toimintaa ja käsitteitä

(Grönfors & Hirvonen 1990, 41; Salmi 2004b, 275–282). Ammattiterminologia voidaan kokea vieraannuttavana, eikä siten ole omiaan lisäämään tilaisuuden keskustelunomaisuutta. Se lisää myös epätasa-arvoisuutta nuoren ja viranomaisten kesken, jos nuoret eivät oikeastaan ymmärrä mistä puhutaan.

Kontrollipuheessa huomioni kiinnittyi tarkemmin vuorovaikutuksen luonteeseen. Osa puheesta oli sarja nopealla tahdilla esitettyjä kysymyksiä, mikä herätti mielikuvan ”kuulustelusta”:

Syyttäjä(2): Osaatko selittää, miten näin on tapahtunut?
 Nuori(2): En.
 Syyttäjä(2): Montako kertaa olet käyttänyt marihuanaa?
 Nuori(2): Kerran
 Syyttäjä(2): Mistä sait ainetta?
 Nuori(2): Kaverit tarjos.
 Poliisi(2): Mistä bongi?
 Nuori(2): Oli oma.
 Poliisi(2): Mihin tarvitset sitä?
 Nuori(2): En mihinkään

Tarkastelenkin kontrollipuhetta seuraavaksi vuorovaikutuksen hallinnan kautta. Dialogeja²⁷ tutkinut Per Linell (1990) esittää erilaisia ulottuvuuksia liittyen dialogin dominoivuuteen²⁸. Tarkastelen tarkemmin *vuorovaikutuksellista* dominoivuutta, jonka Linell jakaa kolmeen osaan. Ensimmäinen on keskustelun *siirtojen suuntaaminen*, josta esimerkkinä on kysymyssarjan esittäminen niin, että annettuja vastauksia ei kommentoida välissä. Toisena on *siirtojen kontrollointi*, jolla tarkoitetaan esimerkiksi toisen henkilön osuuden arviointia, vahvistamista tai eväämistä. Kolmanneksi *siirtojen rajoittamisella* kuvataan niitä keinoja, joilla toisen vastauksia pyritään etukäteen rajoittamaan, esimerkiksi esittämällä rajoitettuja kysymyksiä, joihin voi vastata vain kyllä tai ei. (Mt., 159–163.) Puhuttelujen kuulusteleva tyyli on Linellin teoriaa mukailleen vuorovaikutuksellisesti dominoivaa, eikä jätä tilaa keskustelevalle vuorovaikutukselle²⁹.

²⁷ Linell (1990) määrittelee dialogin minkälaiseksi tahansa kahden (tai useamman) läsnäolevan henkilön sananvaihdoksi (mt., 174).

²⁸ Näitä ovat puheen määrä (kuka puhuu eniten), semanttinen dominoivuus (puheenaiheiden vaihtaminen ja ylläpito), vuorovaikutuksellinen dominoivuus (epäsuhtaisuuden mallit) ja strategiset siirrot keskustelussa (mt., 157-159).

²⁹ Dialogi on ennen kaikkea kollektiivinen tuotos., johon molemmat osapuolet vaikuttavat. Niinpä esimerkiksi lapsen ja aikuisen välisessä dialogissa voi lapsen passiivisuus vuorovaikutuksessa lisätä aikuisen aktiivisuutta, jotta dialogi pysyisi ylipäättänsä käynnissä. (Mt., 174.) Olen tunnistanut puhuttelupuheesta ”keskustelua ylläpitävää” puhetta, silloin kun nuori on vaitelias. Aikuisen aktiivisuus ei kuitenkaan aina ilmene dominoivana vuorovaikutuksena.

Nämä kaksi edellä esittämäni piirrettä, *juridis-tekninen kielenkäyttö* ja *vuorovaikutuksen dominointi* toimivat kontrollipuheen hallintakeinoina. Ne ovat keinoja, joilla käytön lainvastaisuus pyritään selvittämään nuorelle.

Erityisesti poliisit harrastivat kuulustelevaa tyyliä:

Syyttäjä(7): (sairaala):ssa on todettu että sä oot psyykkisesti ja fyysisesti terve ja älykäs nuori. Siinä mielessä hyvä lähtökohta elämään. Mites tuota poliisi ja sosiaalityöntekijä, onks teillä jotain, jotain tässä nyt, olisiko mielessä jotain N:n varalta.

Poliisi(7): Tunneksä tota Mäkelän?

Nuori(7): Emmä sitä sen paremmin.

Poliisi(7): Joo. Eiks viikolla joku ollu meneillään... Se homma on kunnossa?

Nuori(7): Joo, on.

Poliisi(7): Joo.

Nuori(7): Kyl.

Poliisi(7): Ei oo mitään ongelmia ollu sen suhteen?

Nuori(7): Ei.

Poliisi(7): Joo.

Tässä esimerkissä poliisi otti nuoren kanssa puheeksi jonkin tilanteen, josta tilaisuuden muilla läsnäolijoilla ei ollut mitään tietoa. Ymmärrykseni mukaan poliisi teki puhutellusta tutkintatyötä liittyen ”Mäkelän” ilmeisesti laittomiin toimiin. Kuulustelu suljettiin kyllä-ei-kysymyksin näyttääkin liittyvän poliisin tutkinnalliseen työhön, jota poliisi jatkaa esikuulustelun jälkeen puhuttelussa. Anssi Peräkylän (1996, 99) mukaan ”institutionaalisissa vuorovaikutuksessa paikallisesti tuotettu valta on myös yhteydessä laajempiin institutionaaliin prosesseihin.” Vakiintuneissa käytännöissä sosiaaliset suhteet linkittyvät osaksi laajempia sosiaalisia järjestelmiä, mutta puhuttelu on käytäntönä tuore. Uudessa tilanteessa poliisit turvautuvatkin tuttuun kuulustelemiseen, joka on olennainen osa poliisityötä ja rikostutkintaa (Karstinen 1998, 7). Tietääkseni poliisitkaan eivät ole saaneet koulutusta puhutteluista.

Tuula Kekki (2004) on tarkastellut Tampereen Huumepilotti -hankkeen projektiraportissa viranomaishaastatteluissa esiin tulleita näkökulmia³⁰ puhutteluista. Syyttäjät ja sosiaalityöntekijät suhtautuivat puhutteluun myönteisesti, mutta poliisien näkemys oli kriittinen. Heidän mukaansa syyttämättäjäättämispäätös on käytännössä jo valmiina odottamassa, eikä viranomaisilla ole siten mahdollisuutta vaikuttaa tilaisuuden lopputulokseen. Lisäksi poliisien mukaan ensikertalaiset eivät jää kiinni laittomuuksista, joten puhutellut eivät ole todellisia ensikertalaisia. Puhuttelulla on myöhäistä saada näitä hen-

³⁰ Aineistona on 12 poliisin, viiden sosiaalitoimen edustajan ja yhden syyttäjän haastattelut (Kekki 2004, 9).

kilöitä takaisin kaidalle tielle. (Mt., 42–44.) Tampereen poliiseja puhuttelut siis turhauttivat. Omassa aineistossani esiin tulleet poliisien taipumus kuulustelemiseen voisi ehkä selittyä epäuskolla puhuttelujen toimivuudesta.

Puhuttelussa viranomaiset ja vanhemmat rakentavat nuoresta kuvaa pahoista tavoista eheytyneenä ja teon vääryyden ymmärtäneenä. Kontrollipuheessa nuoren subjektiasema on olla *oikeuskontrollin kohteena*. Nuori ottaa osaa tämän position luomiseen myötäilemällä esitettyihin kysymyksiin, jotka ovat ikään kuin retorisia. Nuoren oletetaan ymmärtävän, minkälaisia vastauksia häneltä odotetaan. Tavoite on, että nuori on ymmärtänyt ”mistä on kysymys” ja ”ottaneensa opiksi” tapahtuneesta. Suhtautumisen huumeisiin pitää olla muuttunut ja kielteinen; nuori on ymmärtänyt huumeiden käytön laittomuuden, eikä enää aio käyttää niitä. Osalla nuorista tätä sanomaa tukemassa olivat negatiiviset huumeeseenäytteet (ks. luku 4.1). Puheella tähdätään syyttämättäjättämispäätökseen ja suulliseen huomautukseen.

5.4 Tukipuhe: nuoren elämäntilanne ja tulevaisuus

Tukipuhe käsittelee nuoren elämäntilannetta ja integrointia yhteiskuntaan. Perusta diskurssille on puhutteluohjeessa, jonka mukaan puhuttelussa tulee selvittää ”nuoren elämäntilannetta muutoinkin”. Nuorelta kysytään esimerkiksi harrastuksista ja kavereista:

Syyttäjä(3): Onko sulla harrastuksia?
 Nuori(3): Ei.
 Syyttäjä(3): Mutta sulla on tietsikka kotona, jolla pelaat.
 Nuori(3): Joo.
 Syyttäjä(3): Onko sulla kavereita uudessa koulussa?
 Nuori(3): Joo, on tullut uusia kavereita.

Syyttäjä(9): Onkos tuota, onks vielä niissä piireissä missä liikut, niin onks siellä edelleen käyttöä, että onks se niinku...
 Nuori(9): No, mä oon jättänyt ne pari tyyppiä vähän niinku pois, että koulusta oon vähentänyt niitä. Niin siinähan oli mukana toisii tyttöjä, mun kavereita. Mut ei nekään oo sen jälkeen käyttänyt. Se oli vaan semmonen kertakokeilu.

Tausta-ajatuksena on, että pitää olla mielekkäitä harrastuksia ja kavereita, jotka eivät käytä huumeita. Lisäksi esillä ovat muun muassa nuoren koulunkäynti ja tulevaisuuden suunnitelmat:

Syyttäjä(4): Aivan. Ja tota, osaatsä sanoa sun tulevaisuudensuunnitelmista jotakin?
 Nuori(4): No mä oon vähän miettinyt että jos mä nyt pääsen tuolt [*ammattikoulusta, S.R.*] kolmes vuodes pois, niin sitten inttiin tai korkeeseen...

Syyttäjä(4): Joo.

Nuori(4): ...ammattikorkeeseen.

Syyttäjä(4): Just. Ja mitä sä erityisesti olit sitte ajatellut sinne ammattikorkeeseen mennä.

Nuori(4): No, mä en oo vielä ees miettinyt sitä, ku en mä oo nähny niitä hakupapereita ees, silleen mä oon vaan vähän mielessäni aatellut.

Syyttäjä(2): Sä olet ajatellut hakea armeijaan koulun jälkeen?

Nuori(2): Joo.

Myös perheen sisäisistä suhteista tiedusteltiin paitsi nuorelta myös vanhemmilta:

Syyttäjä(5): Onks tästä päästy kuitenkin nyt kuitenkin sitten yli kotona? Et...

Isä(5): On joo.

Syyttäjä(5): ... se ei rasita siinä mielessä, et sitä ruvetaan niinku luottaa et se jäi siihen sitten.

Isä(5): Joo.

Syyttäjä(5): Miltäs susta ittestäs tuntuu?

Nuori(5): En tiä. On päästy yli.

Kun kasvatuspuheessa nuorta ohjataan sisäiseen eli psyykkiseen elämänhallintaan, on tukipuheessa kysymys ulkoisesta eli sosiaalisesta elämänhallinnasta (ks. esim. Näre 1997, 1). Koska nuori on ottanut askeleen ”vaaralliselle ja rikolliselle tielle”, hyvien perhesuhteiden, harrastusten ja kavereiden ajatellaan vähentävän nuoren riskiä jatkaa huumeiden käyttöä. Samoin kiinnostus koulunkäyntiin ja tulevaisuuteen ehkäisisivät riskiä. Näiden tekijöiden painottaminen perustunee tutkimustuloksiin, joihin viitataan muun muassa Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietinnössä (2000). Interpersoonallisiksi riskitekijöiksi luokitellaan huonot perhesuhteet ja perheen ja ystävien myönteinen suhde päihteiden käyttöön. Intrapersonallisia riskitekijöitä ovat muun muassa huono koulumenestys ja kielteinen suhtautuminen kouluun. (viitteet; Nuorten huumeiden...) Myös rikolliselle käyttäytymiselle on löydetty samoja riskitekijöitä (esim. Muncie 1999, 24–25). Kyse on kuitenkin tilastollisesti analysoiduista tekijöistä, jotka eivät toimi kausaalisuhteiden tavoin.

Nuorten huumeiden käyttöä on selitetty myös syrjäytymis- ja nuorisokulttuurimalleilla. *Syrjäytymismallissa* huumeiden käyttäjän ura alkaa pikkurötöstelyllä ja alkoholin nauttimisella. Rikollisuuden lisääntyessä huumeet astuvat kuvaan, kun nuoret joutuvat tekemisiin huumeiden välittäjien kanssa. Samalla vaikeudet lisääntyvät ja aikuisikään saavuttaessa heillä voi olla jo useita ongelmia, kuten sairauksia, asunnottomuutta ja psyykkisiä ongelmia, ja rikollisuudesta ja huumeiden käytöstä on tullut jo elämäntapa. Näillä nuorilla on usein taustalla huonot perheolot. *Nuorisokulttuurisessa mallissa* huumeiden käytön aloittamisen taustalla on käytön korkea status nuorisopiireissä.

Huumeiden trendikkyyttä lisäävät myönteiset viittaukset huumeiden käyttöön populaarikulttuurissa, esimerkiksi elokuvissa. Nuorilla on erilaisia perhetaustoja, eivätkä kaikki tule riippuvaisiksi huumeista. (Svensson ym. 1998, 46–52.)

Pyrkimyksessä tukea nuorta elämänhallinnassa rakennetaan samalla merkityksiä kunnollisesta kansalaisesta ja asioista, jotka tämän elämään liittyvät. Tukipuhe pohjaa perinteisille, syrjäytymismallissa esitetyille riskitekijöille. On varsin uusi ilmiö käsitteellistää nuorten huumeiden käyttöä muusta kuin huono-osaisuuden näkökulmasta, eikä uudesta ajattelusta ole esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön kentällä selvitty hämmentymättä (Sulkunen ym. 2003, 115). Kuten olen jo aikaisemmin ottanut esille, ainakaan syyttäjillä ei ole koulutusta nuorisokulttuuristen prosessien ymmärtämiseen. Siksi ei kai ole yllätys, että puhutteluissa ilmenevä käsitys nuorten päihdekulttuureista on yksiulotteinen.

Tukipuheessa huumeet näyttäytyvät tienä syrjäytymiskehitykselle. Ne ovat siten *uhka kunnan kansalaisuudelle*, mikä on tukipuheen *ymmärrys huumeiden käytöstä*. Huumeet uhkaavat sellaista kansalaisuutta, jossa ei tarvita yhteiskunnan tukiverkkoja elämässä selviämiseen. Käytännön elämän tasolla³¹ kansalaisuutta voidaan tarkastella yksilön suhteena yhteiskuntaan ja asemaan siinä: yksilö liittyy yhteiskuntaan esimerkiksi³² työn, koulutuksen, perheen ja vapaa-ajan kautta. Kaikille eri kansalaisuuksien määreille on kuitenkin yhteistä niiden normatiivisuus: kunnan kansalaisen asemaan liittyvät tietynlaiset määreet, joita kaikki eivät saavuta. (Harinen 2000, 42). Nuoret ovat parhaillaan sosiaalistumassa yhteiskunnan jäseniksi ja rakentajiksi, ja siksi juuri heidän kohdallaan kansalaisuuden etiikan painottaminen on tärkeää. Nuorten puolittainen kiinnittyminen yhteiskuntaan tulkitaan viranomaisvinkkelistä uhkaavana ja toimenpiteitä vaativana. (Pohjola 2001, 189.) Nimenomaan koulutus ja ammatti ovat nyky-yhteiskunnassa keinoja, joilla aikuisen status saavutetaan (Komonen 2001, 77–78).

Stensonin (1997) mukaan sosiaalityön teorioissa painotetaan näkemystä, että asiakasta autetaan niin, että hän kykenisi auttamaan itse itseään. ”Hänestä olisi tultava liberaali kansalainen – kaiken terveen, yksilöllis-liberalistisen yhteiskuntajärjestyksen perusta”.

³¹ Vrt. kansalaisuuden käsite suhteessa valtioon.

³² Kansalaisuutta voidaan tarkastella myös identiteetin ja isänmaallisuuden näkökulmista (Harinen 2000, 42).

Tämä käsitys muodostaa sosiaalityölle diskursiiviset kehykset, joiden sisällä ammattikäytännöt toimivat. Variaatiota syntyy paikallisissa tilanteissa, mutta yleisemmät strategiat ja säännöt muodostavat kuitenkin vallitsevan järjestelmän, joiden puitteissa työ tehdään. Stenson tulkitsee, että asiakkaasta tulee samalla yksilö, jonka ”kansalaistaidot edellyttävät tarkkailua ja mahdollisesti korjaavia toimenpiteitä.” (Mt., 172–173.)

Kun valistuspuheessa nuorta varoitetaan luisumisesta narkomaniaan ja rikolliseen elämäntapaan, kannustetaan tukipuheessa nuoren kehitystä laajemmin kunnolliseksi kansalaiseksi. Tässä hallintakeinona on *normaalin elämän piirteiden määrittely*, joita ei – samalla tavoin kuin valistuspuheessa – perustella ammatillisilla kokemuksilla. Sen sijaan ne esitellään yhteisesti jaettuina arvoina siitä, minkälaiset asiat ovat tärkeitä elämässä. Paino on sellaisilla asioilla, kuten terveys, perhe, ystävät ja työ. Tukipuheesta puuttuu dialogi: nuorelta ei kysytä hänen käsityksiään hyvästä tulevaisuudesta, ja hänen tehtäväkseen jää vastailta kysymyksiin. Epäselväksi jää, mitkä asiat ovat nuorelle itselleen tärkeitä ja miten huumeiden käyttö on ristiriidassa niiden kanssa.

Perheen, ystävien ja harrastusten lisäksi pidetään hyvänä, että nuorella on koulutuksellisia tavoitteita ja tulevaisuudensuunnitelmia. Myös työssäkäynti tulee mukaan kuvaan tiedustellessa esimerkiksi haaveammattista.

Syyttäjä(10): Haaveena sulla on fysioterapeutin koulutus. Onko se suunnitelma edelleen?

Nuori(10): Joo, kyllä mä oon sitä miettinyt, mutta en mä tiedä, silleen, käyn ensin tämän koulun loppuun, et kattoo sitten viel.

Puhutteluissa nuorelle rakennetaan kaksi mahdollista tulevaisuuden positiota. Nuori voi joko erehtyä uudelleen lain toiselle puolelle ja päätyä narkomaaniksi (luku 5.1) ja rikolliseksi (luku 5.3) tai tarttua annettuun mahdollisuuteen, ja kasvaa ja kehittyä annetun mallin mukaan kunnan kansalaiseksi. Nuori on siis *epätäydellinen kansalainen* ei vain ikänsä puolesta, vaan myös rikottuaan yhteiskunnan oikeusnormeja.

Päivi Harisen (2000, 27) kuvauksen mukaan kansalaisuus on ”monimutkainen yhdistelmä alamaisuutta ja autonomiaa, ja tässä yhdistelmässä keskeistä on vapaudesta ja turvallisuudesta käytävä vaihtokauppa.” Vapauden keskeinen osa on itsemääräämisoikeus, eli oikeus päättää omista asioista, ja sen asettamia vaatimuksia yksilölle ovat muun muassa itsenäisyys, itsekontrolli ja kompetenssi. (Mt., 26–46.) Nuori ei täyty näi-

tä kriteerejä, koska ei ole ikävaiheensa takia vielä itsenäinen tai pätevä. Lisäksi varsinlainen rikkomisen osoittaa nuoren kykenemättömäksi itsekontrolliin, joten nuori ole vielä täysivaltainen kansalainen.

5.5 Nuorten vastapuhe

Ihmiset eivät tietenkään automaattisesti omaksu heille osoitettuja identiteettejä, subjektiivisia, vaan pyrkivät myös vastustamaan ja muotoilemaan niitä uudelleen. Nuorelle aktiivinen vastustus ei kuitenkaan puhuttelun kaltaisessa epätasa-arvoisessa tilaisuudessa ole helppoa. Kuten aikaisemmin esitin (alaluku 4.3), nuoret puhuivat puhuteluissa vähän ja siksi en voi analysoida systemaattisesti nuoren osallistumista hallintapuheen määrittelyyn. On silti mielenkiintoista ja tärkeää tarkastella myös nuorten omaehtoisesti tuottamaa puhetta. Foucault'laisen tutkimuksen perinne ei juurikaan anna välineitä vuorovaikutuksen tutkimukseen (Ong 1982, 165–166; Stenson 1997, 169). Siksi tulkitsen nuorten puhetta *vastapuheen* näkökulmasta.

Kiinnostavana havaintona voi pitää sitä, että nuoren puhe – sekä puhuteluissa että haastatteluissa – haastoi nimenomaan viranomaisten valistuspuhetta. Juuri valistuspuheen ymmärrys (riskikäyttäytyminen), hallintakeinot (moraalitarinat ja porttiteoria) ja subjektiiviasema (huumeiden käyttäjä) olivat ne hallinnan piirteet, jotka kirvoittivat nuorilta kommentointia. Tämä voi johtua siitä, että nuorilla on eniten kykyä ja tietoa haastaa valistuspuhetta. Esimerkiksi moraaliset kysymykset, oikeusjärjestelmän toiminta ja käsitys ”hyvästä elämästä” voivat olla nuorelle hankalia asioita käsitellä.

Vastapuheella (*talking back*) tarkoitetaan valmiiden kulttuuristen kategorioiden kyseenalaistamista ja kommentointia, sillä ihmiset eivät aina hyväksy näitä kategorioita oman identiteettinsä osaksi. Erityisen vaikeaa on puhua omaan identiteettiin kohdistuvia kielteisiä määrittelyjä vastaan, sillä tällöin ihminen joutuu rakentamaan minäänsä suhteessa oletettuun toiseen kategoriaan. Kategoriat ovat usein stereotyyppisiä vastakohtapareja: esimerkiksi nainen suhteessa mieheen ja ulkomaalaiset suomalaisiin. (Juhila 2004, 25.)

Nuoret³³ puhuvat itsestään kannabiksen käyttäjinä tai huumeiden kokeilijoina suhteessa ongelmalliseen ja riippuvaiseen huumeiden käyttöön:³⁴

SR: No, milloin se käyttö on sit niinku teidän mielestä ongelmallista, et milloin niinku on tavallaan narkomaani, tai jollakin tapaa...

Nuori(A): Jos sä käytät suurinpiirtein jotain...

Nuori(B): Amfetamiinia.

Nuori(A): Niin, ja kaikkee tommosii kovempia huumeita suurinpiirtein päivittäin, silleen niin, se on jo aika narkomaanihenkinen meininki.

Nuori(C): Et emmä ainakin siis sitä, et emmä halua esim. koukkuun jäädä, et mä vaan haluan vähän vaan pitää joskus hauskaa, siis silleen, niinku, niin tota, just niinku sillai ajatteli sitä, että se ois kuitenkin siis silleen turvallisin vaihtoehto siis silleen, että jos nyt haluaa jotain sellaista kokeilla, ni et emmä uskalla edes muuta. Kuullu muista jutuista kaikkee semmost, et sit voida koukkuun ja lukenutkin nyt niinku jälkeenpäin, silleen...

Kirsi Juhila (2004) erittelee kaksi erilaista vastapuheen strategiaa, joilla ihmiset vastustavat leimaavia identiteettejä. Nämä strategiat ovat erojen politiikka ja tavallisuusretoriikka. *Erojen politiikassa* etsitään uusia identiteettejä suhteessa etuoikeutettuihin määrittelyksiin. Tämän kamppailun myötä syntyvät minän esittämisen tavat ovat omilla ehdoilla syntyneitä ja siksi rinnakkaisessa – ei alisteisessa – suhteessa vallitseviin kategorioihin. Tulkitseen nuorten tekemää eroa riippuvaisiin käyttäjiin eron politiikkana: nuori ei ole ongelmakäyttäjä. *Tavallisuusretoriikassa* ihminen puolustaa tai korostaa omaa tavallisuuttaan, koska muut näkevät hänet erilaisena. Tästä syntyy jännite; esimerkiksi haastatteluissa asuntoloiden asukkaat haluavat kertoa, että heillä ei ole alkoholiongelmaa. (Juhila 2004, 20–29.)

Nuori käyttää perusteluissaan tavallisuusretoriikkaa: nuori ei ole huumeekokeiluissaan poikkeuksellinen, vaan toiminut kuin monet muut kaverinsa. Toisaalta kyse on myös neutralisaatiotekniikan mukaisesta vastuun kieltämisestä; nuoret puolustavat rikoskäyttäytymistään sillä perusteella, että kaveritkin tekevät samoin (Sykes & Matza 1957, 667). Huumeiden kokeilu ei nuoren elämänpiirissä näyttäydy epätavallisena:

Syyttäjä(4): Just. Mutta jos N ihan itse sitten kerrot, että kun tän pöytäkirjan mukaan siis sinun halusta takavarikoitiin noin gramma hasista, jos vähän itse kerrot sitten tästä tilanteesta että miten näin on päässyt käymään ja mikä suhtautuminen on ollut aikaisemmin huumausaineisiin ja mikä se on nyt.

Nuori(4): No en mä tiä. Näin pääsi käymään, mun kaveripiirissä vähän ennen tuota tapahtumaa ni sitä rupes löytyyn ja kaikki kaverit kokeili, niin miksen minäkin.

Syyttäjä(4): Joo.

³³ Kaikki tässä alaluvussa analysoitu vastapuhe on nuorilta, jotka ovat käyttäneet vain kannabishuumeita.

³⁴ Vastapuheen analyysissä on aineistona puhuttelujen lisäksi tekemäni kaksi haastattelua, joihin osallistui kolme nuorta (A, B ja C). Nuorten haastatteleminen oli haastavaa; jouduin kyselemään hyvinkin pitkälle vietyjä kysymyksiä vastausten saamiseksi.

Syyttäjä(1): Voitko kertoa, mistä käyttö lähti liikkeelle?

Nuori(1): Kyllä se oli kokeilun halu ja kaverien vaikutus. Ysillä tiesin, että pari kaveria käyttää.

Myös viranomaispuheessa nuoren toiminnan tavallisuus huumeiden kokeilussa tunnustetaan (ks. luku 5.1). Nuoren puheessa painottuu lisäksi huumeiden käytön arkipäiväisyys, kun taas viranomaiset tarkentavat, että kokeilussa on otettu ”vaarallinen askel” kohti negatiivisten seurausten kierrettä. Nuoret erittelevät huumeita niiden vaikutusten, käyttötapojen ja –kulttuurien mukaan:

Nuori(1): Niin, kun puhutaan siitä porttiteoriasta, niin minun mielestä on se vähän ihmisestäkin kiinni.

Nuori(1): Niin, ekstaasi ja tuollaisethan liittyy discoihin, mutta en ole mikään discomies. Eikä Honkamäessä [*paikkakunta* –SR] ekstaasia...

SR: Voisittekte kuvitella, että te käyttäisitte jotain muuta kuin kannabista?

Nuori(B): Ei.

Nuori(A): Joillain on periaatteita.

SR: Ei mitään essoo?

Nuori(B): Ei, ei, ei.

Nuoret tekevät siis eroa kannabiksen (miedot) ja muiden huumeiden (vahvat) välille. Seuraavassa sitaatissa syyttäjä tiedustelee nuorelta ystäväpiirin vaihtumisesta. Syyttäjä yrittää kautta rantain varmistaa, että ”huonot” kaverit ovat vaihtuneet parempiin, eli sellaisiin, jotka eivät käytä huumeita:

Syyttäjä(4): Just joo. Onks sulla edelleen sama kaveripiiri kun sulla oli silloin aikaisemmin, vai onks sille tapahtunut jotakin.

Nuori(4): No siit on hävinnyt muutamia ja muutamia on tullut lisää ja...

Syyttäjä(4): Joo. No ne jotka on tullut lisää, niin onks ne jotain sellasii henkilöitä, joiden tiedät että olis sitten tekemisessä hasiksen tai huumeiden kanssa.

Nuori(4): Ei, ei oo.

Syyttäjä(4): Just. No onks ne kaverit, jotka on hävinny, niin onko semmosii sitte, kenen kanssa sulla oli jotain huumetekemisii.

Nuori(4): No melkeinhan voisi sanoa, että mulla on ollu koko sen kaveripiirin kaa, koska vois sanoa et varmaan kaikki on kokeillu.

Syyttäjä(4): Just.

Nuori(4): Niin, sit emmä voi sulkee sen takii, et kaverit on kokeillu, niit kavereitakaan ulos.

Syyttäjä(4): Niin justiinsa, mut että onks tilanne semmonen, että sä niinku, nykyisten kavereiden takia etet sä niiden takia joutuis edelleen käyttää huumeita, ettei oo mitään semmosta painostusta, pakotusta.

Nuori(4): Ei oo ikinä mitään pai... Kaikki on omasta päästä kii, ottaa vai ei ota.

Syyttäjä(4): Just, aivan, joo.

Viranomaispuhe törmää nuoren todellisuuteen havainnollisesti kohdassa, jossa nuori ensiksi toteaa todennäköisesti kaikkien kavereidensa kokeilleen huumeita, ja sitten toteaa: ”Niin, sit emmä voi sulkee sen takii, et kaverit on kokeillu, niit kavereitakaan

ulos.” Syyttäjän näkökulmasta nuori on ajautunut huonoon, huumeita käyttävään, seuraan ja kaveripiirin vaihtaminen auttaisi nuorta pysymään erossa huumeista. Nuoren todellisuutta puolestaan voi olla se, että kaikki ystävät ovat kokeilleet ja vaatimus kaikkien hylkäämisestä näyttäytyy absurdina.

Edellisissä alaluvuissa tarkastelluissa puhetavoissa huumeiden käyttö näyttäytyi monella tapaa epärationaalisenä, sillä käytöllä on terveydellisiä, sosiaalisia ja kontrollista³⁵ johtuvia haittoja. Nuorille kannabiksen käyttö voi kuitenkin olla rationaalista toimintaa, mikä ilmenee seuraavasta haastattelunäytteestä:

SR: Aivan, mitä sä luulet niinku, et miks toi huumeiden käyttö on laitonta Suomessa?

Nuori(C): No, siis huumeiden käyttö yleensä niinku varmaan on laitonta, koska ne aiheuttaa kaikkee siis niinku mielenvikaisuutta ja tällai, mut se et emmä tiä niinku pitäiskö kannabiksen olla siis sillai laillista, kun se on kuitenkin niinku semmosta, et jos sitä polttaa, niin kukaan ei varmaan halua tapella kenenkään kanssa, eikä oo semmosta niinku esimerkiksi ku viinaa juo, niin mun mielestä sekin on pahempi siis oikeesti niinku siis silleen...

SR: Ne on aggressiivisia...

Nuori(C): Niin, mun mielestä ja silloin ihmiset tappelee ja hakkaa toisiaan ja kaikkee. Ku jos ihmiset ottas sen sijasta pilvee, ni kaikki ois vaan ihan jee, kaikki on kivaa, niinku siis silleen...

SR: Niin.

Nuori(C): Mut emmää sitte muita huumeita sit niistä, että ei mun mielestä ne sais olla, kun niihin kuitenkin voi jäädä koukuun tai jääkin varmaan tosi moneen ja sitte tota noin, et sit ne on kuitenkin semmosia kovempia, et sit ne maksaakin enemmän ja et tota noin, rikollisuutta käyttää sen hyväksi et saat niitä, et kuitenkin kannabis jos sä ostat sitä, niin se on suurinpiirtein sama et kuin sä ostasit jonkun leijonapullon, maksaa about saman verran. Niinku, saman verran kuin sä joisit viinaa, niin menee rahaa. Et niinku ei tulis...

(hieman myöhemmin)

SR: Niin, mutta sä et oo ihan varma, että ootsä sitä mieltä, että pitäiskö kannabis olla laillista vai?

Nuori(C): Niin, et emmä sitä niinku siis paljon puolusta, että totta kai mä lähen heti hampumarsiin, emmä sillai oo mikään semmonen, mut et siis niinku ei mua se siis silleen haittaa, että jos se tulis lailliseksi. Kyl se mun mielestä on parempi ku viina.

Nuori rinnasti kannabiksen alkoholiin ja piti sitä parempana päihteenä, koska alkoholia nauttineet ihmiset ovat aggressiivisia. Hän ajattelee myös taloudellisesti: kannabis ei ole kalliimpaa kuin viina. Kovat huumeet ovat kuitenkin riippuvuutta aiheuttavia, kalliita ja niiden hankkiminen tukee rikollisuutta. Toinen haastatteluesimerkki antaa kuvan siitä, miten nuoret argumentoivat kannabiksen käyttöä arkipäiväisenä:

SR: Mites sitten muu elämä, tavallaan että jos, onko silloin kaikki ihan ok, jos pystyy hoitaa... käy vaikka töissä ja...

Nuori(B): Jos ihan normaalisti elää ni...

Nuori(A): Jos sä käyt duunissa, sä tuut himaan, vaik siel muija- tai jätkäfrendis kaa vähän poltteleet [*kannabista -SR*], katotte telkkarii, niin mitä se haittaa. Sit sä meet illalla nukkumaan, sit sä peset hampaat aamulla taas, vedät aamupalan, lähet duuniin. Hoidat kaikki asiat ihan normaalisti.

³⁵ Kontaktit poliisiin (kuulustelut ja pakkokeinot) ja oikeusviranomaisten (oikeuden istunnot ja rangaistukset) kanssa.

Näiden esimerkkien perusteella voi joka tapauksessa arvioida sitä, miten viranomaisten ymmärrys kannabiksen käytöstä eroaa nuorten käsityksistä. Toisin kuin viranomaiset, nuoret tekevät eron kannabiksen ja muiden huumeiden välille. Heidän mukaansa kannabista voi käyttää syrjäytymättä yhteiskunnasta. Myös tutkimuksen mukaan pääkaupunkiseutulaiset 14-25-vuotiaat suhtautuvat kannabikseen arkisesti; osa nuorista käyttää sitä alkoholin ohella juhlimistilanteissa (Seppälä 2004, 31). Viranomaiset liioittelevat vaaroja, eivätkä puhu hyödyistä, kun taas nuoret³⁶ liioittelevat hyötyjä ja vähättelevät haittoja. Nämä käsitykset huumeista ja niiden käytöstä eivät tunnu kohtaavan toisiaan puhuttelun kentällä laisinkaan.

---

³⁶ Vastapuheesta huolimatta haastattelemani nuoret (A, B ja C) olivat tyytyväisiä puhutteluun, koska se päättyi syyttämättä jättämiseen. Nuoret pitivät koko prosessia erittäin stressaavana ja aikoivat pitäytyä laillisissa päihteissä, jotta eivät joutuisi kokemaan samaa uudelleen. Heidän kohdallaan varoittaminen ja pelotevaikutus siis toimivat, mutta käsityksiä kannabiksesta puhuttelu ei muuttanut.

6 Kokoavia johtopäätöksiä

Tässä viimeisessä luvussa vedän yhteen analyysia, esittelen ja pohdin tuloksia ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Ensiksi vuorossa on hallinnan, sitten politiikan ja lopuksi käytännön tason näkökulma. Miten nuoria hallitaan? Miten puhuttelu suhtautuu kriminaali- ja huumeepoliittiseen kontekstiin? Millainen on puhuttelun käytännön ja tavoitteiden jännite?

6.1 Puhutteluiden hallinnallisuus

6.1.1 Episteemit, tekniikat ja eetokset

Olen eritellyt edellisessä analyysiluvussa puhuttelujen diskursseja ja niiden sisäisiä episteemejä, tekniikoita ja eetoksia. Analyyttisinä välineinä olen käyttänyt seuraavia kysymyksiä: Minkälaisen tietopohjan ja ymmärryksen varassa diskurssit toimivat? Millä tekniikoilla tätä ymmärrystä yritetään välittää? Minkälaisia subjektiasemia nuoret saavat näiden diskurssien sisällä? Olen vetänyt tuloksia yhteen taulukkoon 5 ja käyn niitä läpi tässä alaluvussa. Mikä on puhuttelujen diskursiivinen taso?

Taulukko 5. Diskurssien episteemit, tekniikat ja eetokset.

	valistuspuhe	kasvatuspuhe	kontrollipuhe	tukipuhe
episteemi eli ymmärrys huumeiden käytöstä	käytön terveydelliset ja sosiaaliset haitat	käytön moraalinen vääräys	käytön lainvastaisuus	käytön uhka kansalaisuudelle
tekniikka eli hallintakeino	dramaattiset tarinat, porttiteoria	häpeän tuottaminen	juridis-tekninen kielenkäyttö, vuorovaikutuksen dominointi	normaalin elämän kriteerien määrittäminen
eetos eli subjektiasema	huumeiden käyttäjä	normien rikkoja	oikeuskontrollin kohde	epätäydellinen kansalainen

Eri diskurssien näkökulmista episteemi eli ymmärrys huumeiden käytön haitallisuudesta näyttäytyy eri tavoin. Huumeiden käytön riskejä ovat siitä aiheutuvat terveydelliset ja sosiaaliset haitat. Lisäksi huumeiden käyttö on moraalisesti väärin, lainvastaista ja uhka kansalaisuudelle. Kohteen luokittelulla tehdään eroa normaalin ja epänormaalin käyttäytymisen välille, kyse on siis *normalisoinnista* (Foucault 1980, 345–347, ks. myös

Törrönen 2004, 26). Sen sijaan että huumeiden käyttö olisi rationaalista, terveellistä tai laillista, se on muun muassa epärationaalista, laitonta ja vaaraksi terveydelle ja siten epänormaalia käyttäytymistä.

Episteemin luokittelut ovat puhutteluiden totuusjärjestelmä, jonka varassa toimitaan. Hallinta koostuu lisäksi keinoista eli tekniikoista, joilla muokataan nuoren käyttäytymistä; ne ovat konkreettista vallan harjoittamista. Huumeiden käytön haitoista selitetään valistuspuheessa dramaattisin tarinoin ja porttiteorian avulla. Kasvatuspuheessa puolestaan nuori halutaan saada ymmärtämään käytön moraalinen vääryys tuottamalla häpeää. Lainvastaisuus selvitetään kontrollipuheessa juridisella ja dominoivalla kielenkäytöllä. Tukipuheessa määritetään ei-rikollisen ja huumeista vapaan elämän piirteitä. Käyttäytymisen muokkaaminen on *tuottava* mekanismi; tavoitteena on nuoren käyttäytymisen muutos (ks. Foucault 1998, 76; Kusch 1993, 123).

Eetokset eli viranomaisten nuorille rakentamat subjektiasemat ilmentävät sitä, millainen identiteetti on muutoksen kohteena. Eetosten ominaisuudet liittyvät nuoreen riskialttiina huumeiden käyttäjänä ja vastuuttomana lain rikkojana, joka on nyt rangaistusjärjestelmän toimien kohteena ja vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta ja kansalaisuudesta. Näitä attribuutteja halutaan karsia, ja sen sijaan vahvistaa *yksilösubjektia*, eli nuorena olevia positiivisia mahdollisuuksia (ks. esim. Kusch 1993, 111). Näissä mahdollisuuksissa rakennetaan tulevaisuuden eetoksia, joiden vaikutus perustuu siihen, että nuoret alkavat nähdä itsensä näiden ominaisuuksien kautta. Myönteiset ominaisuudet liittyvät paitsi nuoren ikään myös elämään. Nuorella on ikänsä puolesta vielä mahdollisuus *hyvään tulevaisuuteen*. Lisäksi painotetaan niitä asioita, jotka *ovat hyvin* nuoren elämässä, esimerkiksi koulunkäynti, perhe tai harrastukset.

Puhetapojen kuvaamisen lisäksi olen analyysissäni eritellyt tietomuotojen alkuperiä tutkimuskirjallisuuden avulla. Niiden analysoimisessa on kyse *tiedon ja vallan suhteesta*; millaisille ajatus- ja tietomuodoille käyttäytymisen ohjaaminen perustuu? Huomion arvoista on se, että etenkin valistuspuheessa episteemiä (käytön terveydelliset ja sosiaaliset haitat) perustellaan kokemuksellisilla tiedoilla. Huumeiden käytöstä valistaminen pohjautuu siis ammatin harjoittamisen pohjalta syntyneeseen käytännön näkemykseen rikollisesta syrjäytymiskierteestä. Kasvatuspuheessa nuorta ojennetaan eettisten kysymysten pohjalta; painotetaan huumeiden käytön moraalista vääryyttä, mutta ei

juurikaan keskustella siitä, miksi lakeja pitää noudattaa. Puheen perusta on oikean ja väärän eron ymmärtämisessä. Luokittelun peruste on kontrollipuheessa yksiselitteinen; huumeiden käyttö on kriminalisoitu. Tukipuheessa puolestaan kunnan kansalaisuus on vastapaino rikolliselle ja huumeiden käytön sävyttämälle elämälle.

Diskurssien tietopohja perustuu ammatilliseen asiantuntijatietoon. Puhuttelukäytäntö sisältöineen syntyy paikallisesti, vaikka puhuttelujen muoto vastaakin puhutteluista annettuja ohjeita (ks. puhuttelun ”kaava” luku 4.4). Valistuspuheen tietopohja eroaa formaalin politiikan (mm. komiteanmietinnöt) tasolla referoidusta tutkimustiedosta, jossa painotetaan nuorten erilaisia päihdekulttuureja (vrt. Stenson 1997). Kasvatuspuheessa syyttäjien näkökulma ja nuorten omat normit ovat jännitteisessä suhteessa. Nuorille (kannabis)huumeiden käyttö ei välttämättä ole moraalisesti väärin. Kontrollipuheen suhde tietoon on tekninen; huumeiden käyttö on laitonta. Suhteessa tutkimustietoon tukipuhe painottaa syrjäytymisprosessia enemmän kuin nuorisokulttuurisia prosesseja, niin päihteen käytön kuin rikollisen toiminnankin suhteen. Myös tämä perustuu ammatillisille kokemuksille. Puhuttelupuheen tieto pohjaa siis diskursiivisella tasolla paitsi laille ja etiikalle etenkin ammattilliselle asiantuntijuudelle.

6.1.2 Valtaistaminen, vastuullistaminen ja riskit

Puhutteluissa nuorta *valtaistetaan* niin, että tällä olisi mahdollisuuksia ja kykyä auttaa itse itseään. Tarjoamalla tietoa tähdätään siihen, että nuori oppisi tekemään rationaalisia ja oikeita valintoja välttääkseen elämäntyylisiin liittyviä riskejä. Nuorelle tarjotaan nuorelle tietoa siitä, minkälaiseksi elämä huumeiden käytön ja rikosten teon jatkuessa muuttuu. Tähän liittyy subjektiasemien kahtalainen luonne. Annetaan ymmärtää, että nykyisellä kehityksellä nuori riskeeraa elämänsä, mutta samanaikaisesti painotetaan tulevaisuuden mahdollisuuksista. Logiikka perustuu uskoon, että nuorella on kyky tehdä ”oikeita ratkaisuja” elämänsä suhteen. Ymmärrys ja tieto huumeiden käytöstä ja nuoren elämän päämäärät eivät kuitenkaan ole yhdessä neuvoteltuja, vaan viranomaisten antamia. Kun nuoren omaa ääntä ei kuunnella heitä koskevissa toimenpiteissä, on vaarana, että toiminta ei – hyvistä tavoitteista huolimatta – lisää nuoren luottamusta yhteiskuntaan (Pohjola 2001, 201–203).

Puhutteluissa painotetaan nuoren omaa vastuuta huumeiden käytöstä ja lain rikkomisesta. Nuorta *vastuullistetaan* paitsi teostaan myös elämästään. Hän on itse vastuussa elämästään ja sen suunnasta; juuri nyt olisi aika muuttaa sen kurssia. Nuoren pitäisi alkaa auttaa itse itseään, opetella elämänhallintaa ja mobilisoitua kunnolliseksi kansalaiseksi. Rikoksenteijää ei näyttyä enää vain juridisena tai biologis-psykologisena yksilönä, vaan enenevässä määrin subjektina, joka on epäonnistunut itsesäätelyssään ja velvollisuuksissaan moraaliyhteisön jäsenenä (Rose 2000, 337). Puhuteltavat nuoret kuuluvat *korkean riskin ryhmään*; siihen ryhmään nuoria, jotka ovat vaarassa joutua huume- ja rikoskierteeseen ja syrjäytyä. Puhuttelu on siten itsessään riskien ehkäisyn ja hallinnan tekniikka (ks. myös Ericson & Haggerty 1997, 270–276).

Ekstradiskursiivisella tasolla valtaistaminen ja vastuullistaminen liittyvät pyrkimykseen rakentaa kansalaista, joka on paitsi vapaa ja kykenevä huolehtimaan itsestään, osaa myös kantaa vastuuta tekemisistään ja elämästään. Näkisin tässä yhtymäkohtia edistyneen liberalismien mukaisen eetoksen tuottamiin *aktiivisiin kansalaisiin*, jotka ”varautuvat yksilöllisesti, kantavat omaa vastuuta, ovat kiinnostuneita omasta kompetenssistaan, työllistyvyydestään, kilpailukyvyystään ja sijoituksistaan, siis varautuvat riskeihin pikemmin maksimoimalla omaa kompetenssiaan kuin yhteisöllisiä siteitään” (Julkunen 2004, 260). Puhutteluissa nuorten vastuullistaminen ei kuitenkaan tapahdu yhteisöllisyyden kustannuksella, vaan ajatellaan, että nuoret valtaistuvat sosiaalisten siteiden avulla. ”Hyvien” ystävien ja luottamuksellisten perhesuhteiden myötä nuori pystyy vastustamaan rikollisia houkutuksia. Valtaistaminen ja vastuullistaminen ovat kietoutuneet yhteen: nuorta rikoksenteijää pyritään vastuullistamaan, mutta jotta tämä kykenisi kantamaan vastuuta, pitää hänet myös valtaistaa, eli lisätä tämän toimintakykyä.

Nykyisessä moniarvoisessa yhteiskunnassa käsitys hyvästä elämästä on erkaantunut siitä, mitä pidetään oikeana. Esimerkiksi ehkäisevässä päihdetyössä tämän seurauksena ollaan yksimielisiä siitä, että päihdeiden käyttöä on ehkäistävä, mutta moraalisesti epävarmoja ehkäisykeinoista ja päihdeongelmien luonteesta. ”Hyvän elämän” kriteerien määrittäminen jää käytännön toimijoiden ja lopulta hallinnon kohteiden tehtäväksi. (Sulkunen ym. 2003, 118.) Miten käy puhutteluissa, kun nuorta tuetaan nuoria ratkaisuisissa oikeasta ja väärästä? Kuten analyysissä esitin, puhutteluissa määritellään reippaasti hyvän elämän eväitä. Viranomaiset käyttävät rikoksettomaan elämään kannustamisessa omaa asiantuntijuuttaan; ammatillisen tiedon pohjalta he hahmottelevat kritee-

reitä, joiden avulla rikokseton ja huumeeton elämä on mahdollista. Nuorten rikosseuraamusjärjestelmässä viranomaiset ottavat siis selkeästi kantaa tavoiteltavan arvoiseen elämään.

Puhutteluissa kysymys ”hyvästä elämästä” on kahdella tapaa erityinen. Ensinnäkin on tuore tendenssi, että oikeusviranomaiset (puhutteluissa syyttäjät) tukevat aktiivisesti nuoria rikoksettomaan elämään (ks. luku 2.2) Toiseksi puhutteluissa kohteena ovat *nuoret*. Ajatellaan, että hyvään elämään vetoava moraali ja ”holhoaminen” eivät ole väärin nuorten kohdalla, koska nämä eivät ole vielä täysin kompetentteja kansalaisia. Teen seuraavaksi lyhyen tarkentavan ekskursioon nuoriin, jotta diskursseissa rakentuva kuva ”nuorista nuorina” tarkentuisi. Tarkastelen hieman lähemmin sitä, miten nuoret ovat eitäysivaltaisina kansalaisina hallinnan ambivalentti ryhmä. Ketä oikeastaan vastuutetaan?

6.1.3 Nuoret hallinnan erityisryhmänä

Nuoren tulevaisuus näkyy tasapainotteluna *vastuullisen* ja *kasvatettavan* positioiden välissä. Näiden kahden subjektiaseman ristiriitaisuus selittyy nuoruuden välitilalla: nuori on toisaalta kasvamassa pian aikuiseksi, mutta on vielä välitilassa lapsuuden ja aikuisuuden välissä (ks. esim. Hoikkala 1993, 228). Nuori on toisaalta itsenäisiä päätöksiä tekevä toimija, mutta toisaalta vielä tuen tarpeessa ja holhouksen alainen.

Holhottavan nuoren toinen puoli on *vastuullisuus*. Koska nuori ei ole enää lapsi, häneltä voidaan odottaa vastuunottoa oman elämänsä valinnoista. Nuoren asemointi näkyy puheessa esimerkiksi siten, että painotetaan nuoren tekemää lopullista päätöstä sillä hetkellä, kun hänelle tarjotaan huumeita ja kaverit niitä ottavat. Tässä puheessa nuoren aktiivista toimijuutta tuetaan. Painotetaan nuoren omaa järkeä ja sitä, että virheistä tulee ottaa opiksi. ”Järkevän” käyttäytymisen määrittelevät kuitenkin viranomaiset. Laillisuuden rajojen sisäpuolella pysymisen lisäksi rakennetaan myös tavoitteellinen kuva siitä, millaista tulevaisuutta kohti nuoren kannattaa suunnata (ks. luku 5.4).

Nuorta asemoidaan silti lapsen kaltaiseksi *kasvatettavaksi* sillä, että nuoren elämäntilannetta ja vointia tiedustellaan myös vanhemmalta nuoren läsnäollessa. Vaikka vanhempaa ei varsinaisesti syyllistetä, painotetaan vanhemman vastuuta lapsesta; annetaan

esimerkiksi ohjeita, miten huumeiden käytön voi huomata. Lapsen tarve vanhemman tukeen näkyy myös niissä puheenvuoroissa, joissa tiedustellaan nuorelta ja vanhemmilta, onko asiasta keskusteltu kotona ja onko luottamus kiinni jäämisen jälkeen palautunut. Samoin vanhemmat ottavat keskinäisen suhteen puheeksi itse, esimerkiksi vakuuttamalla, että ovat tarkkailleet, missä kunnossa nuori tulee kotiin. Nuoren tapauksessa vastuuta ei siis siirretä vain nuorelle itselleen vaan *myös vanhemmille*.

Lähikontrollin merkitys nuorten käyttäytymisen muutosta tukevana asiana mainitaan jo puhuttelun tavoitteissa (ks. luku 2.4) ja se esiintyy myös Nuorisoriikostoimikunnan (2003) ehdotuksissa. Hallinnan mukaan nuori kuuluu riskiryhmään, koska pieni osa rötöstelevistä nuorista on vaarassa joutua rikosuralle. Koska nuori on riskiyksilö, vastuu riskien vaikutuksista on paitsi nuorella myös vanhemmilla. Uskominen vanhempien osallistumisen tehokkuuteen perustuu ajatukseen ennaltaehkäisystä; tarkoitus on torjua rikollista elementtiä, *Homo Criminalista*, jo ennen kuin se alkaa ilmentää rikollisuutta (ks. Dean 1999, 170–171). Samalla kun valtion ohjausvaltaa puretaan, siirretään vastuuta paikallisille toimijoille. Koko perheen on otettava vastuu nuoren toiminnasta. Kyseessä on siis uudenlainen hallinnallinen toiminta, Rosen (1999, 176) sanoin, *hallinta yhteisön kautta*. Mukailien Törröstä ym. (2004, 226) voisi sanoa, että puhuttelussa kytetään perhe mukaan nuoren rikollisen elementin valvontaan ja etsitään sosiaaliseen ongelmaan ratkaisua, joka sekä tehostaa valvontaa että keventää julkisen hallinnon kustannuksia.

Puhuteltavat nuoret ovat paitsi tekonsa myös ikänsä puolesta hallinnan riskiryhmä; heihin kohdistetaan erityisiä interventioita. On esitetty, että nuorisoriikollisuuden on nousut vasta viime vuosina keskeisten yhteiskunnallisten ongelmien asialistalle (ks. esim. Kuure 2002, 192). Nuoret ovat riski sinänsä. Aktivoimalla nuoria halutaan ehkäistä syrjäytymistä ja kasvattaa kunnan kansalaisia. On myös esitetty, että nuoriin on helppo kohdistaa interventioita, sillä näillä ei ole äänioikeutta tai muutenkaan mahdollisuuksia reagoida. Näin suunnataan yleistä huomiota pois vaikeammista ongelmista. (Ks. Törrönen 2004, 226.)

Puhutteluissa on käytännössä kyse pakosta; nuoren on osallistuttava puhutteluun välttääkseen sakot. Puhuttelut ovat siten hallintaa, joka nuoren on käytännössä pakko ”ottaa vastaan”. Kuten nuorten hiljaisuus ja vastapuhe puhutteluissa osoittavat, ne, joihin hal-

linta kohdistetaan, voivat haastaa hallinnan tietomuotoja ja keinoja. Tosin interdiskursiivisesti tarkasteltuna nuorten vastadiskurssi jäi vaimeaksi suhteessa puhuttelun puhe-
tapoihin. Kyse on kuitenkin enemmän ideaalien kuin identiteettien rakentamisesta; viime kädessä todelliset toimijat päättävät käyttäytymisestään. Hallinta lähtee ajatuksesta, että ihmisten muokkaaminen on mahdollista ja että asiat voidaan tehdä paremmin tiedon lisääntyttyä. Deanin (1999, 33) mukaan hallinta on mitä utopistisinta toimintaa, vaikka se olisi hyvinkin byrokraattista, johdettua tai markkinavetoista. Se, miten puhuttelu lopulta onnistuu pyrkimyksissään ohjata nuoren käyttäytymistä, on vaikeampi kysymys, eikä tämän aineiston ja tutkielman puitteissa vastattavissa. Seurantatutkimuksella voitaisiin tulevaisuudessa selvittää, onko puhuttelulla vaikutusta rikoksenuusintaan.

6.2 Käytännön suhde poliittiseen tasoon

Voidaan tulkita, että puhuttelu kiinnittyy erilaisiin murroskohtiin; muutoksiin kriminaalipoliitikassa ja rikoskontrollissa sekä huumausainepoliitikan sisäiseen jännitteeseen. Olen edellä tulkinnut puhuttelua hallinnan analytiikan näkökulmasta ja vastannut kysymykseen siitä, miten nuorta hallitaan puhutteluissa. Tarkastelen nyt puhuttelun kiinnittymistä kriminaalipoliittiseen ilmastoon. Mitä aineiston ja sen analyysin perusteella voidaan sanoa puhuttelusta suhteessa laajempiin murroksiin?

Analyysi osoitti, että puhutteluiden keskeinen strategia on vastuullistaa nuorta ja tämän vanhempia sekä nuoren rikollisesta käyttäytymisestä että elämänhallinnasta. Puhutteluissa ilmenevät David Garlandin (1999) vastuullistamisen strategian keskeiset piirteet: tilaisuudessa on paikalla moniammatillinen viranomaisjoukko; ohjaamiseen kohteena on yhteisö (puhutteluissa perhe); puhutteluissa rakennetaan aktiivista kansalaisuutta. Merkittävää on se, että puhutteluissa ei Garlandin diagnoosin tavoin olla oikeusjärjestelmän ulkopuolella. Vaikka puhutteluissa päädytään syyttämättä jättämiseen, tilaisuudesta vastaa kuitenkin syyttäjä ja se on selkeästi osa seuraamusjärjestelmää. Vanhempien ja sitä kautta lähikontrollin tuominen seuraamusjärjestelmään onkin uusi piirre; perinteisesti virallinen ja epävirallinen kontrolli on nähty rinnakkaisina seuraamuksina (ks. esim. Lappi-Seppälä 2000, 9). Puhuttelu eroaa vastuullistamisen strategiasta myös

siinä, että yhteisöllistävien ja vastuullistavien elementtien lisäksi strategiaan kuuluu laillisista sanktioista varoittaminen ja pelotevaikutus (ks. luku 5.3)

Puhuttelu on rikosoikeudellinen seuraamus, jossa yhdistyvät kaksi erityisestävää vaikutusta: varoitus ja rehabilitaatio. Nuorta varoitetaan käräjäoikeuden käsittelystä ja sakkorangaistuksesta, jotka seuraavat, jos nuori syyllistyy rikokseen uudelleen (kontrollipuhe). Rehabilitoivia elementtejä ovat huumevalistus, vastuuntunnon lisääminen nuhtelemalla ja elämönhallintakeinojen opettaminen (valistus-, kasvatus- ja tukipuhe). (Ks. esim. Anttila & Törnudd 1983, 160.) Puhutteluissa painotetaan siis samanaikaisesti sekä nuoren lainvastaista tekoa että nuoren avun tarvetta. (vrt. Pösö 1993, 45). Puhuttelu ei kuitenkaan ole palautettavissa hoitoideologiaan. Tulkitsen, ettei puhuttelun logiikka ole hoitaa nuorta seuraamuksessa ja palauttaa ”parantunutta” nuorta yhteiskuntaan. Paremminkin nuorta valtaistetaan ja vastuullistetaan kertomalla hänessä olevasta ”rikollisesta taipumuksesta” ja rikoskierteen vaarasta. Tavoitteena on, että nuoressa alkaisi kehitysprosessi: hän alkaisi säädellä itse rikollista ”elementtiään”.

Haastattelujen perustella nuorilla menevät sekaisin lastensuojelun, päihdeneuvonnan ja rikosoikeuden toimenpiteet (ks. luku 4.4). Oikeustieteen piirissä on esitetty näkemyksiä, että tämä ei ole ongelmallista (ks. esim. Nuotio 2004). Mielestäni on eettisesti problemattista, että nuori kokee, että hänen on osallistuttava mahdollisesti jopa kaksi vuotta kestäväan päihdeneuvontaan³⁷ huumeusteineen, jotta hän selviäisi ilman syytettä. Ei ole selvää, että nuorella on tarpeeksi tietoa eri prosessin eri vaiheista ja mahdollisista lopputuloksista, mikä on oikeusturvan kannalta hankala asia. Jos asiaa tarkastellaan nuoren näkökulmasta, tällöin nuorta rangaistaan kahden vuoden päihdehoitojaksolla. Puhuttelun ohjeiden ja syyttäjahaastattelujen perusteella päihdeneuvontaan osallistuminen ei kuitenkaan ole edellytys syyttämättä jättämispäätökselle. Jos halutaan tukea luottamukseen perustuvaa yhteiskuntaa, koko prosessin eri vaiheista ja vaihtoehtojen seurauksista ei voi jättää kertomatta.

Nuori kokee päihdeneuvonnan syyttämättä jättämisen ehtona; käytännössä nuoren näkökulmasta sosiaalihuollon toimenpiteet kiinnittyvät pakolliseksi osaksi seuraamusta. Rikosseuraamusjärjestelmän ja sosiaalipuolen toimenpiteiden yhteensovittaminen on

---

³⁷ Omassa aineistossa nuoret olivat keskimäärin 16-vuotiaita, ja päihdeneuvonta ja huumeestetit kestävät siihen asti kun nämä täyttävät 18 vuotta.

uuden nuoria koskevan kriminaalipoliittisen ajattelun henki (NTK 2003; NTR 2004). Toimiiko puhuttelu eräänlaisena kokeiluna, jossa tätä yhteistyötä testataan? Yhdenvertaisuuden kannalta on ongelmallista se, ettei kaikilla paikkakunnilla ole esimerkiksi resursseja päihdeneuvontaan. Tällöin ”rangaistus” ei ole teon ja nuoren taustan arvioinnin jälkeen alueellisesti kaikille sama.

Toinen kysymys on moniammatillisuuden ja viranomaisten yhteistyön merkitys. Tutkielman tulokset eivät anna paljon aineksia pohdittavaksi niiden osalta. Taulukosta 3 (ks. luku 4.3) on nähtävissä, että poliisi ja sosiaalityöntekijä käyttävät puheenvuoroista yhteensä noin 20 prosenttia. Kaikista paikalla olleista eniten puheenvuoroja käytti syyttäjä, noin 40 prosenttia. Tavoitteissa moniammatillisen yhteistyön vahvuutena nähdään se, että yhteistyö auttaa nuorelle parhaiden jatkotoimenpiteiden arvioinnissa. Yhteistyö sai puhutteluissa erilaisia muotoja; se vaihteli puhuttelun lopputuloksen yhteisestä arvioinnista siihen, että kaikki pysyivät pitkälle omilla tonteillaan niin, että syyttäjä ei edes osallistunut tukipuheeseen (ks. luku 4.4).

Kontrollipuheen (ks. luku 5.3) avulla poliisi saattoi jatkaa tutkinnallista työtä. Olen analyysissäni tarkastellut sitä kriittisesti suhteessa vuorovaikutuksen luonteeseen ja puhuttelun tavoitteisiin. Näkökulma voisi olla kuitenkin toinen: poliisihan ottaa nuoren tilanteen huomioon kokonaisvaltaisesti. Tiedustelemalla mahdollisista tuoreista kytköksistä rikolliseen toimintaan poliisi tuo puhutteluun lisää tietoa nuoren elämäntilanteesta. Poliisi toteuttaa sitä moniammatillista yhteistyötä, johon on kannustettu. Samoin sosiaalityöntekijällä voi olla uutta tietoa nuoren päihteiden käytöstä.³⁸

Viranomaisyhteistyö ja vanhempien roolin painottaminen ovat Garlandin lisäksi mukana McLaughlinin ja Muncien (2000) tarkasteluissa; edellisten lisäksi Ison-Britannian rikoslain nuoria koskevassa osuudessa tähdenetään nopeita ja tehokkaita interventioita. Myös puhuttelua perustellaan sen vaikuttavuudella: sen uskotaan olevan toimivampi keino kuin rankaiseminen eli sakkotuomio. Nuorisoriikostyöryhmän (2004) mietinnössä suositellaan nuorten puhutteluiden laajentamista syyttämättä jättämistapauksissa myös muihin rikoksiin. Nuorten huumeiden käyttäjien puhuttelu on siis osa laajempaa pyrki-

³⁸ Merkintä tutkimuspäiväkirjassa maaliskuussa 2004. Viranomaiset olivat jo paikalla ennen nuoren saapumista ja poliisi ja sosiaalityöntekijä kertoivat syyttäjälle tietoja nuoren tuoreesta epäilyttävästä toiminnasta.

mystä kehittää nuorille uudenlaisia seuraamuksia. Keskustelua tästä on ollut jo pidemmän aikaa (ks. luku 2.2), mutta lainsäädännölliset valmistelut ovat lähteneet käyntiin vasta nyt – samanaikaisesti kun uusliberalismista on uuden julkishallinnon myötä tullut keskeinen hallinnon periaate.

McLaughlin ja Muncie (mt.) pitävät brittiläisen lain painottamaa tehokkuutta osoituksena uusliberalismista. Puhutteluiden pitäminen on kallista verrattuna siihen, että nuori saisi syyttämättäjättämispäätöksen kotiin postitettuna. Säästöä kuitenkin syntyy, jos puhutteluilla pystytään ehkäisemään nuoren rikollis- ja syrjäytymiskierrettä. Resursseja kuluttavan moniongelmaisen sijaan yhteiskunta saa jäsenekseen tuottavan ”kunnan kansalaisen”, jolloin riskiryhmään satsaaminen on kannattanut. Tämän tutkielman perusteella ei kuitenkaan pystytä vastaamaan kysymykseen puhuttelun vaikuttavuudesta. Tehokkuuden lisäksi myös muut kaksi piirrettä, vanhempien aktivoiminen ja viranomaisyhteistyö, löytyvät suomalaisista nuorisoriikosmiettinnöistä (NTK 2003; NTR 2004). Onkin jatkotutkimuksen paikka tarkastella nuorten rikosseuraamusjärjestelmän uudistamispyrkimysten etenemistä ja sisältöjä sekä arvioida toteutuneita elementtejä. Miten kontrolli muuttaa luonnettaan, ja mitä vaikutuksia sillä on?

Lappi-Seppälän (2003) mukaan kriminaalipolitiikan suhteen Suomelle paras viitekehys on edelleen Pohjoismaat, joille yhteisiä piirteitä ovat muun muassa yhteistyön mahdollistava ja edellyttämä joustavuus, pragmaattisuus ja hyvinvointivaltioallinen yhteisvastuu. Suomessa ei esimerkiksi ole lähdetty soveltamaan ankariin rangaistuksiin perustuvaan suvereenin valtion strategiaa (ks. luku 3.1), joka on anglosaksissa maissa johtanut pienen väestönosan lopulliseen syrjäytymiseen (Lappi-Seppälä 2003, 173–177). Rangaistuksen problematiikasta tullaan taittamaan peistä jatkossakin. Kriminaalipolitiikka vaihtelee riippuen sosiaalisista ja yhteiskuntapoliittisista painotuksista ja moraali- ja yhteiskuntafilosofisista näkökulmista (Lappi-Seppälä 2000, 32).

Jos aihetta tarkastellaan huume politiikan näkökulmasta, toteutetaan puhutteluissa kokonaiskieltopolitiikkaa; huumeiden käyttö on kriminalisoitu, ja nuori joutuu teostaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Toisaalta tunnustetaan, että rankaiseminen ei välttämättä ole toimivin keino, jotta nuoren käyttö loppuisi, ja siksi pyritään käytön sekundääritason ehkäisyyn. Tavoitteena on huumeeton elämä nuorelle, mikä vastaa Suomen rajoittavaa huume politiikkaa. Vaikka suomalaisessa huume politiikassa on alkanut näkyä myös hait-

tojen vähentämiseen pyrkiviä piirteitä, rajoittavan politiikan ja käytön ehkäisyn uskotaan olevan parhaat keinot *nuorille*, joiden erityisyyttä hallinnan kohteena olen aineiston valossa pohtinut alaluvussa 6.1.3.

Vaikka nuorta ei rangaista rikosoikeudellisella sanktiolla, nuori voi kokea, että häntä rangaistaan päihdeneuvonnalla ja huumeesteillä. Syyttämättä jättämisellä ehkäistään kontrollin haittoja huumeiden käyttäjälle, mutta puhutteluissa nuorten kontrolli siirretään sosiaalitoimen puolelle (ks. esim. Hurme 2002). Vaikka sosiaalipuolen toimenpiteet perustuvat vapaaehtoisuuteen, nuoren perspektiivistä nämä voivat olla ehto syyttämättä jättämiselle. Rankaiseminen ja käytön ehkäisy eivät välttämättä ole politiikan kohteiden näkökulmasta toistensa vaihtoehtoja. Havaintojeni perusteella myös puhuttelu itsessään on nuorelle rankka kokemus. Puhuttelun puhetapojen analyysi osoittaa, että ne kaikki kiinnittyvät pääasiassa huume politiikan repressiiviseen aspektiin, eli huumeiden käytön rangaistavuuteen, jonka painottamisella pyritään pelotevaikutukseen.

6.3 Lopuksi

Edellisessä luvussa olen pohtinut tutkielman tuloksia teoreettisesta tulkintakehyksestä käsin sekä suhteessa aiheen kontekstiin. Lopuksi on syytä palata toiseen tutkimuskysymykseen, eli puhuttelukäytännön kuvaamiseen, ja vetää yhteen puhuttelua kartoittavia tuloksia ja pohtia niiden merkitystä suhteessa puhuttelukäytäntöön ja sen tavoitteisiin.

Ensimmäinen havaintoni aineistosta oli se, mitä *ei* tapahtunut. Puhuttelujen vuorovaikutus ei ollut rikasta keskustelua tai dialogia; nuoret puhuivat hyvin vähän ja pääasiassa vastailivat kysymyksiin. Puhuttelut eivät siten näyttäneet *keskustelukäytäntöinä* vaan nuhtelutilaisuuksina. Varsinkin kontrollipuheessa juridis-tekninen kielenkäyttö, vuorovaikutuksen dominointi ja poliisin tutkinnallisen työn tekeminen lisäsi tilaisuuden jäykkyyttä.

Puhuttelu on uusi käytäntö ja sopivien toimintamallien löytäminen vie aikaa. On kuitenkin syytä epäillä, että puhuttelujen pitäminen olisi kaikille pienen harjoittelunkaan jälkeen helppoa tai motivoivaa. Esimerkiksi yksi syyttäjästä piti puhuttelujen vetämistä

vastenmielisenä tehtävänä, sillä hän koki, ettei ole koulutettu kohtaamaan nuoria ja puhuttelujen kaltaisten tilaisuuksien vetäminen ei kuulu syyttäjän toimenkuvaan. Nuoren näkökulmasta olisi parempi, jos vain halukkaat syyttäjät pitävät puhutteluja; useilla paikkakunnilla onkin pyritty siihen, että puhutteluista vastaisi aina sama syyttäjä.

Puhuttelun tavoitteissa (Metsäpelto 2003) todetaan, että puhuttelussa tulisi esittää realistista tietoa eikä propagandaa. ”Nuoret tietävät, että kaikki huumausaineet eivät ole yhtä vaarallisia ja että kaikkien käyttöön ei liity yhtä suuria riskejä” (Metsäpelto 2003). Kuitenkin etenkin valistuspuheessa huumeiden käytöstä kerrottiin pelotellen, eikä huumausaineiden ominaisuuksista, riskeistä ja vaikutuksista aina puhuttu asiallisesti. Tämä liittyyneen suomalaisen huume keskustelun nuoruuteen: monet kokevat ”koko totuuden” kertomisen (käyttöä lisäävänä) huumemyönteisyytenä (vrt. Jallinoja ym. 2003). Salasuon (2004) tutkimuksen mukaan huumeiden käyttäjät eivät usko viralliseen informaatioon ja valistukseen näiden ”propagandistisuuden” takia, ja siksi etsivät tietoa vaihtoehtoisista lähteistä, esimerkiksi Internetistä, josta löytyy paljon virheellistä tietoa ja vääriä uskomuksia huumausaineiden riskeistä.

Toisaalta kyse on käsittääkseni siitä, että hallinnon ja lain auktoriteetin säilymiseksi huumeita ei saa esittää nuorten silmissä esimerkiksi siinä valossa, että jonkun huumausaineen riskit voisivat olla vähäisemmät kuin alkoholin. Samasta syystä nuorten kanssa ei puhuta huumeiden viihdekäyttäjistä, eli niistä käyttäjistä, jotka kokevat hallitsevansa huumeiden käyttönsä. Nuoret kuitenkin voivat tuntea tällaisia ihmisiä lähipiiristään, jolloin puhuttelujen ”syrjäytymiskierre” ei kuulosta uskottavalta. Tällöin nuoren kanssa jää kokonaan keskustelematta, että myös viihdekäyttäminen voi muuttua ongelmalliseksi riippuvuudeksi.

Jos viranomaisilla ei ole monipuolista käsitystä nuorten päihteiden käytön dynamiikasta, voi epäillä, ettei keskusteluyhteyttä – ja samalla vaikutusyhteyttä – nuoren kanssa löydy. Puhuttelujen osallistuvien viranomaisten olisi hyvä tuntea esimerkiksi nuorten (päihde)kulttuureja ja sosiaalisten verkostojen toimintaa. Ainakin vielä 10 vuotta sitten vastaavaa koulutusta toivottiin myös sosiaalityön nuorisohuoltoa tekeville (Nyqvist 1995, 172–173).

Myös puhuttelujen sisältöjä pitäisi miettiä tarkemmin; mitä nuorelle oikeastaan halutaan sanoa? Vaikka puhuttelujen muoto oli usein sama, sisällöissä oli suuriakin painotuseroja viranomaisista riippuen. Puhuttelujen olisikin hyvä olla erilaisia, mutta ei viranomaisista vaan nuorista riippuen. Eikö nuoren elämäntilanteella pitäisi olla vaikutusta järjestettyyn puhutteluun? Herää myös kysymys, miksi nuoren rationaalisuuteen vedotaan koskien hänen elämäänsä, mutta ei esimerkiksi siinä, että keskusteltaisiin lakien noudattamisen tärkeydestä?

Suurimman jännitteen puhutteluissa muodostaa rangaistusjärjestelmän ja sosiaalityön yhteensovittaminen. Kyseessä on kaksi eri hallinnonala ja -rationaalisuutta, jotka näkevät perinteisesti nuorten tekemät rikokset eri näkökulmista, mikä näkyy myös viranomaisten työssä. Ensimmäisessä painotetaan samasta teosta samanlaista seurausta, jälkimmäisessä lähdetään nuoren tarpeista. Myös poliisien ja sosiaalityöntekijöiden perspektiivit ovat esimerkiksi huumeiden käyttäjien suhteen erilaiset; haastattelututkimuksessa poliisit näkivät huumeiden käyttäjät itse ongelmansa aiheuttaneina rikollisina, kun taas sosiaalityöntekijät näkivät käytön taustalla psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia, joihin käyttäjä tarvitsee apua (Andersén 2003, 138–139).

Puhutteluissa pyritään moniammatilliseen yhteistyöhön, mutta aineiston valossa sen onnistuminen ja hyöty jää epäselväksi. Viranomaisista äänessä on lähinnä syyttäjä, ja varsinkaan sosiaalityöntekijät eivät juurikaan käytä puheenvuoroja. Ovatko sosiaalityöntekijät paikalla siltä varalta, että nuoret esittäisivät aktiivisesti näkemyksiään, esimerkiksi suhteestaan vanhempiin, jolloin syyttäjä tarvitsi sosiaalialan ammattilaisen tukea? Tarvitaanko paikalle poliisi kertomaan, miten nuori jäi kiinni ja mistä? Sosiaalityöntekijä ja poliisi ovat kuitenkin tavanneet nuoren jo kerran ennen puhuttelua. Mikä on siis moniammatillisuuden lisäarvo, jos jokainen pysyy omalla tontillaan? Mitä sillä oikeastaan puhuttelussa tavoitellaan?

Lähteet

Aapola, Sinikka (1999): *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Andersén, Sakari (2003): *Finnish Police Officers and Social Workers Discussing Drugs.* Teoksessa Espen Houborg Pedersen & Christoffer Tigerstedt (toim.): *Regulating Drugs – between Users, the Police and Social Workers.* NAD Publication no. 43. Helsinki: NAD, 123–140.

Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik (1983): *Kriminologia ja kriminaalipolitiikka.* Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 194. Helsinki: WSOY.

Beck, Ulrich (1986): *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne.* Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

Braithwaite, John (1989): *Crime, Shame and Reintegration.* Cambridge: Cambridge University Press.

Christie, Nils & Bruun, Kettil (1986): *Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjoisessa.* Espoo: Weilin+Göös.

Clarke, John, Gewirtz, Sharon & McLaughlin, Eugene (2000): *Reinventing the Welfare State.* Teoksessa John Clarke, Sharon Gewirtz & Eugene McLaughlin (toim.): *New Managerialism, New Welfare?* London: The Open University & Sage Publications, 1–26.

Cruikshank, Barbara (1999): *The Will to Empower. Democratic Citizens and Other Subjects.* Ithaca: Cornell University Press.

Dean, Mitchell (1999): *Governmentality. Power and Rule in Modern Society.* London: Sage Publications.

Du Gay, Paul (2000): *Entrepreneurial Governance and Public Management: The Anti-Bureaucrats.* Teoksessa John Clarke, Sharon Gewirtz & Eugene McLaughlin (toim.): *New Managerialism, New Welfare?* London: The Open University & Sage Publications, 62–81.

Ericson, Richard V. & Haggerty, Kevin D. (1997): *Policing the Risk Society.* Oxford: Clarendon Press.

Eriksson, Lars D. (toim.)(1967): *Pakkoauttajat.* Helsinki: Tammi.

Foucault, Michel (1980): *Tarkkailla ja rangaista.* Helsinki: Otava

Foucault, Michel (1991): *Governmentality.* Teoksessa Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter: *The Foucault Effect. Studies in Governmentality.* London: Harvester Wheatsheaf, 87–104.

- Foucault, Michel (1998): *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Garland, David (2000): *The Culture of High Crime Societies. Some Preconditions of Recent 'Law and Order' Policies*. *The British Journal of Criminology*. 40 (3), 347–375.
- Garland, David (2001): *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Grönfors, Martti & Hirvonen, Ari (1990): *Nuorten oikeuskäsityksiä. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1990*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen Keskus ry.
- Hakkarainen, Pekka (1992): *Suomalainen huumeekysymys. Huumeaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2003): *Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Yhteiskuntapolitiikka* 68 (3), 244–256.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2004): *Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan. Mielipiteet ja asenteet väestössä. Yhteiskuntapolitiikka* 69 (1), 39–53.
- Harinen, Päivi (2000): *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Harrikari, Timo (2004): *Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- HE 213/2000. *Hallituksen esitys (HE) Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 § muuttamisesta*.
- Helén, Ilpo (1997): *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helén, Ilpo (2000): *Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Risto Heiskala (toim.): Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 270–315.
- Helén Ilpo (2004): *Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.): Sosiologisia nykykeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus, 206–236.
- Hoikkala, Tommi (1993): *Katoaako kasvatus, himmeneeko aikuisuus?* Helsinki: Gaudeamus.
- Holstein, James A. (1993): *Court-Ordered Insanity. Interpretive Practice and -Involuntary Commitment*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hurme, Toivo (2002): *Harmin paikka. Haittojen vähentämisen käsitteellinen ongelmallisuus huumepolitiikassa. Yhteiskuntapolitiikka* 67 (5), 415–422.

Iivari, Juhani (1991): Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa. Tutkimuksia 12/1991. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Iivari, Juhani (2004): Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? Yhteiskuntapolitiikka 69 (2) 177–185.

Jallinoja, Piia, Piispa, Matti & Tigerstedt, Christoffer (2003): Koko totuus huumeekampanjasta. Valtakunnallisen hankkeen arviointi. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja -sarja 10/2003. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2004): Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.

Julkunen, Raija (2001): Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2004): Yhteiskunta vakuutuksena, vakuutus yhteiskuntana. Teoksessa Tuula Helve, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.): Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus, 249–267.

Kainulainen, Heini (2002): Pitääkö huumeiden käyttäjää rangaista? Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 229–251.

Kainulainen, Heini (2005): Huumausaineen käyttörikosuudistus – soveltamiskäytännön arviointia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Käsikirjoitus huhtikuu 2005.

Karstinen, Eija (1998): Kuulustelusta pöytäkirjaksi. Kuulustelijoiden ja rikoksesta epäiltyjen viestintä poliisikuulusteluissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.

Katainen, Anu (2003): Riskikäsitteet, vastarinta ja tupakoinnin merkitykset. Terveystieteellisen tutkimuksen problematisointi internetin tupakkakeskusteluissa. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.

Kautonen, Tiina (2003): Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausaineriikoksissa erityisesti silmällä pitäen hoitoonohjaus- ja puhuttelutapauksia. Julkaisematon oikeustieteen tutkielma. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Kekki, Tuula (2004): Poliisin ja paussin naapurisuhteet Sorinkadulla. Poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyö huumeekysymyksissä. Tampereen huumeepilotin 3. raportti. Tampere: Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.

Kivivuori, Janne (1994): Understand and Punish. The Culture of Juvenile Transgressions in the Context of a Welfare State. National Research Institute of Legal Policy Publication no. 125. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Komonen, Katja (2001): Työn moraalista koulutuksen moraalisiin. Teoksessa Tapio Kuure (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot – vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuora ja Stakes, 70–85.

Korander, Timo (2004): Poliisikulttuuri – poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. *Oikeus* 33 (1), 4–24.

Kuosmanen, Paula (2000): Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita: performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Naistutkimusraportteja 1/2000. Tasa-arvovaltuutetun toimisto. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö

Kuronen, Marjo (2004): Valtaistumista vai voimavaraistumista – Feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 277–296.

Kusch, Martin (1993): Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat. Oulu: Kustannus Pohjoinen.

Kuure, Tapio (2000): Muuttuva nuorisorikollisuus. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.): Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuora ja Opetusministeriö, 182–195.

LA 160/2001. Jouni Lehtimäen (ym.) lakialoite. Laki rikoslain 3 luvun 1 ja 2 §:n muuttamisesta.

Laki nuorisorangaistuksesta 1196/2004.

Lappi-Seppälä, Tapio (1998): Kriminaalipolitiikka – rikosoikeuspolitiikka. *Lakimies* 96 (8), 1285–1308.

Lappi-Seppälä, Tapio (2000): Rikosten seuraamukset. Helsinki: WSLT.

Lappi-Seppälä, Tapio (2003): Muuttuuko kriminaalipolitiikka – ja mihin suuntaan? Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

LaVM 13/2001. Lakivaliokunnan mietintö n:o 13 hallituksen esityksestä laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.

Lehtonen, Mikko (2000): Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Linell, Per (1990): The power of dialogue dynamics. Teoksessa Ivana Marková & Klaus Foppa (toim.): The dynamics of dialogue. London: Harvester Wheatsheaf, 147–177.

Lähteenmaa, Jaana (2002): Tyttöjä pelastamassa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.): Tulkintoja tytöistä. Tietolipas 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–286.

Marttunen, Matti & Takala, Jukka-Pekka (2002): Nuorisorangaistus 1997-2001. Uuden rangaistuslajin arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 192. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Marttunen, Matti (2002): Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Marttunen, Matti (2005): Nuorisorikosoikeus ja nuorisoprosessi. Teoksessa Marjukka Litmala & Mirja Lohiniva-Kerkelä (toim): Nuoren oikeudet. Helsinki: Edita. Ilmestyy.

McLaughlin, Eugene & Muncie, John (2000): The Criminal Justice System: New Labour's New Partnerships. Teoksessa John Clarke, Sharon Gewirtz & Eugene McLaughlin (toim.): New Managerialism, New Welfare? London: The Open University & Sage Publications, 169–185.

Metsäpelto, Leena (2003): Huumeiden käyttäjät ja kauppiaat; seuraamusjärjestelmän kehittämisvaihtoehtoja. Julkaisematon esitelmä Huumeet ja kriminaalipolitiikka –seminaarissa Eduskunnassa 25.9.2003.

Muncie, John (1999): Youth and Crime. A Critical Introduction. London: Sage Publications.

Mäkelä, Klaus (1999): Suomi ja sen hyvinvointivaltio, valtio ja sen Suomi. Teoksessa Klaus Mäkelä: Valtio, väkijuomat ja kulttuuri. Kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta. Helsinki: Gaudeamus, 39–53. (Artikkeli on julkaistu ensimmäisen kerran 1988.)

NTK = Nuorisorikostoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 2003:2. Helsinki: Oikeusministeriö.

NTR = Nuorisorikostyöryhmän mietintö. Työryhmämietintö 2004:12. Helsinki: Oikeusministeriö.

Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 2000:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Nuotio, Kimmo (2004): Nuorisorikosoikeus? Lakimies 102 (3), 466–478.

Nyqvist, Leo (1995): Onnistuuko räätälöity työ nuorisohuollossa? Ehkäisevän nuorisohuollon kokeiluprojektin (LOKKI) arviointitutkimus. Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, sarja A: 6/1995.

Näre, Sari (1997): Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta edellyttävät toisiaan. Pääkirjoitus. Nuorisotutkimus 15 (2), 1–3.

Oikeuskasvatustoimikunnan komiteanmietintö 1993:26. Helsinki: Opetusministeriö.

Ólafsdóttir, Hildigunnur (2001): Introduksjon. Teoksessa Hildigunnur Ólafsdóttir (toim.): Skyldig eller sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabruk. Nad-publikation 40. Helsingfors: NAD, 5–12.

- O'Malley, Pat (1992): Risk, power and crime prevention. *Economy and Society* 21(3), 252–275.
- Ong, Walter J. (1982): *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. London and New York: Routledge.
- Partanen, Juha (2002): Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–37.
- Peräkylä, Anssi (1996): Vuorovaikutus, valta ja instituutiot. *Sosiologia* 33 (2), 89–102.
- Pohjola, Anneli (2001): Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Minna Suutari (toim.): *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 187–204.
- Pösö, Tarja (1993): *Kolme koulukotia*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rantala, Kati (2004): Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: sosiaalinen ongelma? Uusintarikollisuuden vähentäminen yksilökohtaisella työotteella ja verkostoituen. Tampereen huumeepilotin 4. raportti Tampere: Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.
- Rantanen, Teemu (2002): Huumeiden käytön porttiteoria. Selitysmalli vai käyttöteoria? *Janus* 10 (3), 250–265.
- Rikoslain 50 luku (654/2001).
- Rose, Nikolas (1999): *Powers of Freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas (2000): Government and Control. *The British Journal of Criminology* 40 (2), 321–339.
- Roshier, Bob (1989): *Controlling Crime. The Classical Perspective in Criminology*. Milton Keynes: Open University Press.
- Salasuo, Mikko (2000): Miksi nuoret eivät usko valistukseen? *Tiimi* 5/2000, 9–11.
- Salasuo, Mikko (2004): Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. *Tutkimuksia* 149. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Salasuo, Mikko & Rantala, Kati (2002): Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 38–67.
- Salasuo, Mikko & Seppälä, Pauliina (2001): Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua? *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (1), 71–75.

- Salmi, Venla (2004a): Varhaisnuorten normirikkomukset – ongelma vai osa nuoruutta? Helsingiläisten 12–13-vuotiaiden kielletyn ja rikollisen toiminnan laajuus, piirteitä ja merkityksiä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Salmi Venla (2004b): Kielletty ja rikollinen nuorten teoissa ja ajatuksissa – Lähtökohtia oikeuskasvatukseen kehittämiseen. Teoksessa Jan Löfström, Jukka Rantala & Jari Salminen (toim.): Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 271–292.
- Seppälä, Pauliina (2004): Havaintoja huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana. Raportteja 275. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Sherman, Lawrence W. (1993): Defiance, Deterrence, and Irrelevance. A Theory of the Criminal Sanction. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 30 (4), 445–473.
- Simola, Hannu (2004): Kohti kolmannen tasavallan koulupolitiikkaa? Uusi hallinnan tapa, koulutus ja syrjäytyminen Suomessa. Teoksessa Jan Löfström, Jukka Rantala & Jari Salminen (toim.): Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 115–138.
- Sipponen, Kauko (1999): Hyvinvointivaltioista hyvinvointiyhteiskuntaan – vai vieläkö pitemmälle. Teoksessa Seikko Eskola, Harri Heino (ym.): Optiovoitto koko kansalle. Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus. Jyväskylä: Gummerus, 9–22.
- Soikkeli, Markku (2002): Miten puhua huumeista. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Stenson, Kevin (1997): Sosiaalityön haastattelu ja hallinnointi, suullisen ja kirjallisen muodon dialektiikka. Teoksessa Sakari Hänninen ja Jouko Karjalainen (toim.): Biovallan kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 168–196.
- Sulkunen, Pekka (1997): Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus, 13–54.
- Sulkunen, Pekka, Rantala, Kati & Määttä, Mirja (2003): Kantaa ottamattomuuden etiikka ja ehkäisevän päihdetyön ongelma kulutusyhteiskunnassa – esimerkkinä Klaari-projekti. *Janus* 11(2), 100–121.
- Sutherland, Edwin H. & Cressey, Donald J. (1978): *Criminology*. Tenth Edition. Philadelphia: J. B. Lippincott.
- Svensson, Bengt, Svensson, Johanna & Tops, Dolf (1998): Att komma för sent så tidigt som möjligt. Om prevention, ungdomskultur och droger. Nad-publikation 34. Helsingfors: NAD.
- Sykes, Gresham M. & Matza, David (1957): Techniques of Neutralization. A Theory of Delinquency. *American Sociological Review* 22 (6), 664–670.

Takala, Jukka-Pekka (1998): Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Tammi, Tuukka (2002): Onko Suomen huume politiikka muuttunut? Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 252–271.

Törrönen, Jukka (2002): Subjektiaseman käsite empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. *Sosiologia* 37 (3), 243–255.

Törrönen, Jukka (2004): Julkinen tila ongelmana, säätelyn alueena ja tutkimuskohteena. Teoksessa Jukka Törrönen (toim.): Valvontaa ja vastuuta. Päätteet ja julkisen tilan moraalisaätely. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.

Törrönen, Jukka, Karlsson, Thomas, Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo (2004): Julkisen tilan moraalisaätelyn jännitteet. Teoksessa Jukka Törrönen (toim.): Valvontaa ja vastuuta. Päätteet ja julkisen tilan moraalisaätely. Helsinki: Gaudeamus, 216–233.

Valtioneuvoston periaatepäätös huumeaineepolitiikasta (1999). Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. www.stakes.fi/neuvoa-antavat/laitjalinjat/vn_periaatepaatos.htm. Haettu 12.3.2005.

VKS:2002:3. Valtakunnansyyttäjän ohjeet ja määräykset. Seuraamuksen määrääminen huumeaineen käyttöririkoksesta. Valtakunnansyyttäjänvirasto, Helsinki.

Warr, Mark (1996): Organization and Instigation in Delinquent Groups. *Criminology* 34 (1), 11–37.

Liite 1. Puhetapojen tunnistaminen

Analyysiesimerkki A:

1. Sosiaalityöntekijä(4): On, me on käyty siinä määrin kun se on ollut tarpeellista niin kaikesta näistä, et mikä on esille tullut, niin on et et, sen vois sanoa näinpäin, että tota N:llä ei ole mitään tarvetta yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin millään lailla, et hän saa ehdottomasti ihan riittävän tuen isältänsä, oikeestaan kaikkeen, mikä liittyy sitten tähän ja ja silleen mä sanosin, et et kyl mun mielestäni sulla on hemmetin selvä ja selkee ja terävä suhde myöskin ylipäättänsä päihteiden käyttöön. Tää on kaveri joka seisoo ikäisekseen hyvin pitkälle omilla jaloillaan.
2. Syyttäjä(4): Just. Et ei minkään näköistä..
3. Sosiaalityöntekijä(4): Ei.
4. Syyttäjä(4): .. voisko sanoa pelkoa siitä että jatkossa kävis huonosti.
5. Sosiaalityöntekijä(4): Kyl mä pitäisin sitä aika isona ihmeenä.. todellakin. Et et elämässä on niin paljon muuta mielekästä N:llä tällä hetkellä, et.
6. Syyttäjä(4): Just.
7. Sosiaalityöntekijä(4): Jees.
8. Syyttäjä(4): Aivan, no, mites sitten I.I.[*nuoren isä, -SR*], niin osaattekte sanoa sitten tästä teidän poikanne tilanteesta, jos niinku verrataan tilannetta tähän aikaan eli 2003 helmikuuta ja ehkä aikasempaa aikaa ja sitten tosiaan niinku nyt, et onks teidän käsityksen mukaan siinä tapahtunut joku muutos.
9. Isä(4): No ainoo mikä, mitä mä oon nyt huomannu ni siinä kaveripiirissä on tapahtunut muutos.
10. Syyttäjä(4). Joo, ja minkälainen muutos.
11. Isä(4): No, siinä on eri ukkoja pyörii, niinku, ei oo samoja kundeja ketä siinä on aikasemmin olu.
12. Syyttäjä(4): Just, aivan. Onks teillä sitten mitään käsitystä et onks se jollain tavalla sit tekemisissä näiden, tän huumeidenkäytön lopettamisen kanssa.
13. Isä(4): No, jos mä nyt omaa junioriaikaa muistelen, ni kyllä ehkä niitä tehtiin kaikki tota niin, hölmöt ja viisaat teot kundien kanssa kimpassa, et..
14. Syyttäjä(4): Just.
15. Isä(4): .. et tota ni, siinä mukana, sitä tavallaan niinku tottuu.

Tulkitsen kontrollipuheeksi analyysiesimerkki A:n kohdat (8, 10 ja 12), joissa syyttäjä hakee vahvistusta nuorella tapahtuneelle muutokselle, joka on jo todettu vähän aikaisemmin. Tämä liittyy kontrollipuheen vaatimukseen katumuksesta ja käyttäytymisen muutoksesta.

Kuten koko aineistossa, myös tässä esimerkissä hallitsevana diskurssina on tukipuhe, jota löytyy heti alusta puheenvuoroista 1–7. Sosiaalityöntekijä painottaa nuoren hyvää elämäntilannetta, jota tukee isän vahva rooli. Syyttäjä varmistaa vielä sosiaalityöntekijältä tämän näkemyksen nuoren elämänhallinnasta (kohdat 2 ja 4). Sosiaalityöntekijä pitää nuoren tilannetta hyvänä (kohdat 3 ja 5) viittaamalla erityisesti ”mielekkääseen tekemiseen”, jolla hän tarkoittaa aikaisemmin puheessa esiin tullutta nuoren motto-

riurheiluharrastusta. Tukipuhetta ovat myös kohdat (9, 11, 13 ja 15), joissa isä vahvistaa nuoren muuttuneen kaveripiirin vaihtumisen myötä. Näin nuoren ulkoinen eli sosiaalinen elämänhallinta on parantunut, kun tämä ei enää liiku ”huonossa” seurassa.

Kasvatuspuheeksi tulkitsemisen ensimmäisen puheenvuoron loppuosan, jossa vedotaan nuoren sisäisen elämänhallintaan eli tämän asenteeseen, johon kuuluu ”fiksu ja terävä suhde päihteisiin” ja kyky vastuunottoon, ”omilla jaloilla seisomiseen”. Esimerkistä A ei löydy valistuspuhetta.

Analyysiesimerkki B:

1. Syyttäjä(10): No tupakanpolttoa näyttää myös olevan sitten, viisi viiva seitsemän savuketta päivässä. Onks se..
2. Nuori(10): Joo.
3. Syyttäjä(10): ..vielä, se ei tuota ole rikos, mutta ehkä sun oman terveyden kannalta...
4. Nuori(10): Niin.
5. Syyttäjä(10): ..ei niin hyvä asia. Ensimmäinen kannabiskokeilu ollut seitsemännellä luokalla. Sä oot tutustunut silloin aineeseen.
6. Nuori(10): Joo.
7. Syyttäjä(10): Mikäs, mikäs siinä iässä sitten taikka nyttenkin saa, saa jonkun kokeilemaan. Eiks kukaan oo kertonut, että se on huono asia?
8. Nuori(10): Onhan sitä sanottu (epäselvää). Halusin kokeilla silloin. Emmä tiä.
9. Syyttäjä(10): Mikäs siinä viehättää, ku mä oon aina miettinyt, mikä mikä se voi olla. Et onks se sitten kun se on kielletty, niin sitä pitää kokeilla vai, vai mistä se johtuu?
10. Nuori(10): Emmä tiä. Varmaan pitää vähän kaikkee kokeilla. Emmä oikein tiedä silleen.
11. Syyttäjä(10): Oliko siinä sitten jotain semmosta, että kannatti kokeilla.
12. Nuori(10): Ei kai. Emmä tiedä.
13. Syyttäjä(10): Haaveena sulla on fysioterapeutin koulutus. Onko se suunnitelma edelleen?
14. Nuori(10): Joo, kyllä mä oon sitä miettinyt, mutta en mä tiedä, silleen, käyn ensin tämän koulun loppuun, et kattoo sitten viel.

Analyysiesimerkki B:stä löydän valistuspuhetta alun syyttäjän puheenvuoroista (kohdat 1, 3, 5 ja 7). Syyttäjä tähtää puheellaan tupakan ja huumeiden terveydelle aiheuttamiin riskeihin. Kohdassa 7 syyttäjä puhuu kannabiksen kokeilun huonoudesta, minkä voi tulkita tarkoittavan paitsi käytön vaarallisuutta myös sen vääryyttä, jolloin viitataan käytön moraaliseen aspektiin. Sama lausuma voidaan siis tulkita sekä valistus- että kasvatuspuheeksi. Syyttäjä jatkaakin kohdissa 9 ja 11 selkeästi kasvatuspuheella, joissa hän pyytää nuorta refleктоimaan käytön motiiveja sen laittomuuden ja mielekkyyden näkökulmasta. Kohdassa 13 puhe kääntyy tukipuheeksi, kun syyttäjä tiedustelee nuoren tulevaisuuden suunnitelmia koulutuksen osalta. Tässä painotetaan elämänhallinnan ulkoisia piirteitä.